STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 07637

MIDES HA-RAHAMIM

Y. Y. Zevin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מדת הרחמים

פראגמענטען איבער אידישער עטיק

לויט'ן תלמוד : מדרש : רמב"ם : און זוהר

פון ש. צ. זעצער

פארלאג

ניו־יורק — תרפ"ח

Copyright, 1928
by
SAMUEL H. SETZER

אָריאָם פּרעס, אינק.
54 קאנאל סטריט
ניו־יאָרק, נ. י.

234

אינהאַלט־פֿאַרצייכניס

פון זעלבען מחבר:

א) רבי ישראל בעל־שם־טוב—צוויי בענדער.
ב) צו דער ענטשטעהונג פון קריסטענטום.
ג) די נסיעה פון רבי נחמן בראסלאווער.
ד) פיגורען.

אין דרוק:

א) ספורי מעשיות פון ר"נ בראסלאווער.
ב) וועלטען — עסייען.
ג) אין שטראָם — פובליציסטישע שריפטן.

פאַרטיג צום דרוק:

א) אידישע געשיכטע — דריי בענדער
פון גלות בבל ביז די חשמונאים.
ב) די אפאקריפען.

ערשטע אָפּטיילונג

ח ב ל י י צ י ר ה 9

צווייטע אָפּטיילונג

מ ד ת ה ר ח מ י ם 21

דריטע אָפּטיילונג

צ ד ק ה :—

א.— דער חיוב צו געבען צדקה........ 45

ב.— דער אופן ווי אַזוי מען דאַרף געבען צדקה 49

ג.— דער שכר פון צדקה........ 59

ד.— צדקה תציל ממות........ 67

ה.— מען טאָר אויף צדקה ניט קאַרגען........ 79

ו.— אַלע זענען מחויב צדקה צו געבען........ 84

ז.— אַליין געבען און מאַכען יענעם געבען........ 89

ח.— די וואָס זאָגען צו און זענען ניט מקיים........ 94

ט.— כל הפושט יד נותנים לו........ 97

י.— צדקה צו אייגענע........ 106

יא—לקט שכחה ופאה........ 109

יב—קאָלעקטיווע צדקה........ 115

יג—דער חיוב צו נעמען צדקה........ 122

פיערטע אָפּטיילונג

גמילות חסדים 129

פינפטע אָפּטיילונג

ליהען און אנטליהען 137

זעקסטע אָפּטיילונג

אָרים און רייך 151

רשימה 155

ערשטע אָפּטיילונג

חבלי יצירה

לזכר נשמת
א מ י ה י ק ר ה
שמתה באביב ימיה,
בשנת השלשים לחייה,
חייצה בת ר׳ יוסף ז״ל
תרי״ח — תרמ״ח.

חבלי יצירה

„שותף הקב"ה את מדת הרחמים למדת הדין ובראַ בהן את העולם".

גאָט האָט צו דער מדה פון דין די מדה פון רחמנות משתף געווען און די וועלט מיט זיי געשאַפן *)

מיט וועה־געשרייען רייסט זיך דאָס ניי־געבאָרענע אין לעבען אַריין. די „חבלי יצירה", די „חבלי לידה" — די געבורט־וועהען, זיינען אפשר ניט קלענער, ווי די גסיסה־וועהען.

און דאָס אייגענע איז אויך מיט דעם גייסטיגען שאַפען.

דורך צער און פיין ווערט יעדע נייע זאַך אויף דער וועלט געבאָרען. דער פּראָצעס פון שאַפען ווערט אויך פון אַ לאַנג־דויערענדען פּראָצעס פון גרויסער פּיינליכקייט באַגלייט. אָהן חבלי יצירה, אָהן שאַפונגס וועהען, קען קיין יצירה צו שטאַנד ניט קומען.

יעדער גרויסער קינסטלער, יעדער גרויסער דענקער לעבט אַזוינע גרויסע „חבלי יצירה" איבער אין דעם פּראָצעס פון שאַפען זיינעם.

---

*) „ה' אלהים — .מלך שהיו לו כוסות דקים. אמר המלך: אם אני נותן לתוכן חמין — הם מתבקעין; צונן — הם מקריסין — אייננעשפּאָלטען ווערען. מתבקעין הייסט צעשפּאָלטען ווערען אויף שטיקלאַך — מה עשה המלך? ערב חמין בצונן, ונתן בהם, ועמדו. כך אָמר הקב"ה: אם בורא אני את העולם במדת הרחמים — הווה חטייה סגיאין. במדת הדין — היאך העולם יכול לעמוד? אלא הרי אני בורא אותו במדת הדין ובמדת הרחמים — והלואי יעמוד". — „בראשית רבה", פרשה י"ב, צום סוף: ה' אלהים *) —

ער שטרענגט זיך ביז צו גאר אן, ער זאל די אלע אידעען־בילדער, וואס לעבען אין געדאנק ביי איהם, צו זייער פולען אויסדרוק ברענגען. ער וויל פרייען שוואונג געבען צו די אלע שעפפערישע קוועלען, וואס שלאגען אין איהם. ער וויל דאס גאנצע פארבארגענע ליכט, וואס באשיינט די אינערליכע וועלט זיינע, פאר דער פרעמדער, אויסערליכער וועלט ענט־פלעקען.

באגרעניצט זיינען אבער די מיטלען וואס זיינען איהם אין דיענסט געשטעלט, צו באנוצען זיך מיט זיי פאר דעם צוועק. אומזיסט איז דאס פיינליכע פלייסען זיך זיינס. ווי פארצווייפעלט עס איז ניט די אנשטרענגונג זיינע, גיט זיך

א משל צו א מלך, וואס האט געהאט דינע גלעזער, טייערע. האט ער געזאגט דער מלך: אויב איך וועל אריינגיסען אין זיי הייסע וואסער — וועלען זיי צעזעצט ווערען. קאלטע — וועלען זיי איינגעשפאלטען ווערען. וואס זשע האט ער געטאן? האט ער אויסגעמישט הייסע וואסער מיט קאלטע און האט אריינגעגאסען אין זיי. האבען זיי זיך געהאלטען. אזוי האט הקדוש ברוך הוא געזאגט: אויב איך וועל באשאפען די וועלט מיט מדת הרחמים, וועלען דאך די זינד פיעל זיין אויף דער וועלט. מיט מדת הדין? ווי אזוי זשע וועט די וועלט קענען א קיום האבען. נאר וואס דען? איך וועל זי באשאפען מיט מדת הדין און מיט מדת הרחמים — און הלואי זאל זי כאטש דאן אין קיום זיך קענען האלטען.

און אויף צו פארשטעהן ריכטיג די כוונה פון מאמר באַ־דארף צוגעגעבען ווערען, אז „ה" ווייזט אויף רחמים; „אלהים" — אויף דין.

*) „ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" — בראשית, ב' — אין דעם טאג, ווען דער האר גאט האט געמאכט ערד און הימעל.

איהם נאך אלץ ניט איין דעם געהעריגען תיקון צו ברענגען צו דעם אלעם, וואס לעבט אין געדאנק ביי איהם.

און מעג די גאנצע וועלט זיין געניאל ווערק באוואונדערען; מעג זי עס אלס ווערק, אין וועלכען עס האט זיך די גרעסטע מדרגה פון שלימות פארקערפערט, באטראכטען: דער גרויסער קינסטלער אליין אבער בלייבט אומבאפרידיגט שטענדיג. ער פיהלט, אז ער האט געהאט צו געבען א סך מעהר, וויפיעל ער האט אין דער ווירקליכקייט געגעבען.

אמת, דער לאנג־דויערענדער פראצעס פון „חבלי יצירה", וואס ער האט דורכגעלעבט, ווען ער האט זיין ווערק געשאפען, די גרויסע אנשטרענגונג זיינע, וואס ער האט זיך אנגעשטרענגט, דאס ווערק זיינס זאל וואס מעהר פאלקאמען ארויסקומען, האט איהם, ווירקליך, איבער א לאנגען וועג פון פיינליכע איבערלעבונגען, צו אלץ גרעסערע מדרגות פון שעפפערישער פאלקאמענהייט געפיהרט. ער וויים אבער אויך דאס, אז ווי גרויס עס זאל ניט זיין די קינסטלערישע שלימות, וואס ער האט אין דעם דאזיגען ווערק פארקערפערט, איז די קינסטלערישע שלימות פון דעם מאדעל פון ווערק, וואס לעבט אין געדאנק ביי איהם, אומגעהויער העכער פאר איהר.

ווארים דאס קונסט־בילד, ווען עס לעבט נאר אין געדאנק פון קינסטלער, איז ווירקליך פיעל גראנדיעזער שטענדיג, פיעל אימפאזאנטער, פיעל פארבענרייכער, ווי דאן, ווען עס האט שוין זיין פארקערפערונג בעקראגען דורך דעם ווארט אדער פענזעל פון קינסטלער.

גרויס איז דער כח פון ווארט. נאך גרעסער איז אבער דער כח פון געדאנק.

דער געדאנק איז טיעפער שטענדיג, אינטענסיווער, פיעלזייטיגער פון דעם ווארט, אין וועלכען ער פארקערפערט זיך. אין א געוויסען זין איז דאס ווארט, ניט מעהר, ווי א הספד

נאָר אויף דעם גערצנק. די אַלע ווערטער, מיט וועלכע מיר באַנוצען זיך, זיי זאָלען אַלס לבוש פאַר אונזערע געדאַנקען זיין, זיינען אין אַ געוויסען זין ניט מעהר, ווי נאָר אַ תכריכים־לבוש פאַר זיי. מעהר ווי דאָס וואָרט איז דער מעריום פון געדאַנק, דורך וועלכען ער זאָל צו זיין פולער התגלות קומען, איז ער נאָר דער רוצח זיינער. דער געדאַנק, ווי ער ווערט אין וואָרט פאַרקערפּערט, איז אַ שוואַכער שאָטען נאָר פון דעם, וואָס ער איז פריהער געווען, ווען ער האָט זיך אין זיין פולען לעבען געפונען, איידער ער איז אין וואָרט מגולגל געוואָרען.

עס האָט נאָך קיין גרויסער פילאָזאָף, קיין גרויסער דענקער ניט געזאָגט קיין מאָל דאָס, וואָס ער האָט, ווירק־ליך, זאָגען געוואָלט. די אידעע וועגען דער פאַרווירקליכונג איז שטענדיג גרעסער פון דער פאַרווירקליכונג אַליין.

און דערפאַר אַזוי פיעל שיטות, דערפאַר אַזוי פיעל פירושים, אַזוי פיעל אויסטייטשונגען, אַזוי פיעל פאַרשידענע נעגענגעזעצטע שולען אין יעדען פילאָזאָפיש סיסטעם, אין יעדען סאָציאַל־עקאָנאָמישען דאָקטרין.

„עס איז דאָס וואָרט מיט גאָט געווען, ווען ער האָט די וועלט באַשאַפען". און פון דאַן אָן איז עס מיט דעם מענשען געבליבען צו פאַרפּלאָנטערען איהם אין טראַגישער אומבאַהאָלפענקייט.

וואָס מעהר די מענשען טענהן זיך אויס צווישען זיך, אַלץ ווייניגער פאַרשטעהען זיי זיך. וואָס מעהר ביכער עס ווערען געשריבען, אַלץ מעהר נייע ביכער, אַלס פירושים אויף די שוין־אָנגעשריבענע, מוזען געשריבען ווערען.

און דאָס איז דער שיקזאַל ניט נאָר פון די אויסדער־וועהלטע, פון די יחידי־סגולה, פון די גרויסע קינסטלער, פון

די גרויסע דענקער, נאר אויך פון יעדען איינעם פון אונז. מיר זיינען אלע צו אט יענעם שיקזאל פאראורטיילט. דאס לעבען פון יעדען איינעם פון אונז געהט פארביי אונטער דעם צייכען פון גרויסע שטרעבונגען און נאך גרעסערע ענ־טוישונגען, ווען מיר דערזעהען די פארווירקליכונג פון אט יענע שטרעבונגען פאר אונז.

„יכול כל אדם להיות כמשה רבנו" *), האבען אונזערע אלטע חכמים געזאגט — יעדער איינער קען ווי משה רבנו זיין. מען דארף אבער נעהמען די דאזיגע באהויפטונג אין געוויסע באגרענצונגען. ניט יעדער איינער קען א משה רבנו ווערען. א משה רבנו דארף מען זיין. מען דארף דארויף די נויטיגע הכנות פון געבוירען האבען. זיכער איז אבער דאס, אז יעדער איינער פון אונז וויל אויף זיין געביט א משה רבנו זיין. יעדער איינער וויל אויף זיין שטייגער זיך אויסצייכענען און דאס גרויסע דערגרייכען. יעדער איי־נער פון אונז גארט און בענקט נאך דער מעגליכקייט, ער זאל קענען דעם גאנצען אינערליכען איך זיינעם צו זיין פולסטען אויסדרוק ברענגען, עס זאלען קענען די אלע פארבארגענע נשמה־כחות זיינע אין פרייען שוואונג זיך פאנאנדערוויקלען. זיין באגעהר מוז אבער אומבאפרידיגט בלייבען. עס קען ניט קיינער, אויף וואס פאר א געביט ער זאל ניט ארבייטען, זיך געבען אין גאנצען. „אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו" — ווערט אין „קהלת רבה", פ"א, געזאגט — עס געהט קיינער פון דער וועלט ניט אוועק — און עס זאל אפילו א העלפט פון זיין באגעהר מקויים ווערען. דער טייל פון דעם „אור הגנוז" פון מענשען, דער טייל פון דעם ליכט, וואס

*) רמב"ם, הלכות תשובה, פרק חמישי.

בלייבט פארבארגען אין מענשען, איז פיעל גרעסער פון דעם טייל, וואס קומט לידי התגלות.

און „בצלם אלהים ברא את האדם" *) — אין זיין געשטאלט האט גאט דעם מענשען באשאפען. די נשמה פון מענשען איז פון „נשמת שדי ממעל" א חלק — א טייל פון דער אוני־ווערסאלער געטליכקייט איז די מענשליכע נשמה.

און אט אזוי איז אויך די שאפענדע נאטהייט דעם זעלבען טראגישען שיקזאל אונטערגעווארפען. אויך דאס שטראהלענדע ליכט פון דער געטליכער שפע ווערט אלץ קלענער און קלענער, דורכגעהענדיג די אלע פארשידענע מדרגות, אויף וועלכע זי געפינט זיך, פון דעם מאמענט אן, אין וועלכען זי לעבט נאך נאר אלס אידעע, ביז צו דעם מאמענט, ווען זי ווערט א רעאליטעט.

אויך די שאפענדע נאטהייט לעבט אט יענע גרויסע „חבלי יצירה" איבער, און אויך זי קען ניט, כביכול — אויב מען קען זיך אזוי וועגען נאט אויסדריקען — איהרע פולע שלימות אין איהרע שאפונגען פארקערפערען. ווייטע וועל־טען פיעלע טיילען דעם „עולם האצילות" — די אידעען־וועלט — מיט דעם „עולם העשיה" — די רעאליטעטען־וועלט — פאנאנדער. די רעאלע וועלט, וואס מיר זעהען, איז נאר א שאטען א שוואכער, פון דעם מארעל, וואס האט אין דער מחשבה פון גאט געלעבט.

„איידער גאט" — דערצעהלט אונז רבי אבהו **) אין בראשית רבה, פרשה ט׳ — האט די וועלט באשאפען, האט

---

*) בצלם אלהים ברא אותו" — בראשית, א׳.

**) נאך ברייטער ווערט דער דאזיגער ענין ביי די בעלי הקבלה ארומגערעדט.

ער פריהער פיעלע אנדערע וועלטען באשאפען. ער האט אין איין בויען וועלטען און מחריב זיין וועלטען געהאלטען. די געפעלען מיר און די געפעלען מיר ניט — האט ער ביי יעדער ניי־געשאפענער וועלט געזאגט". ער האט, ווי געזוכט דעם וועג, וואס זאל איהם פיהרען צו דער פולער פארקערפערונג פון דער גאנצער שלימות זיינער. דעריבער האט ער פאר־שידענע עקספערימענטען געמאכט. אויך די וועלטען אבער אפילו, וואס זיינען איהם שוין יא געפעלען געווארען, זיינען נאך אלץ ניט ווערט געווען אין זיינע אויגען, ער זאל זיי אין עקזיסטענץ לאזען.

און ווען ער זאל זיך געווען שטרענג אין מדת הדין האלטען, וואלט ער קיינמאל ניט געווען געגעבען דער שא־פענדער ענערגיע זיינער די רעאלע פארקערפערונג איהרע, וואלט דער גאנצער עקזיסטירענדער איצט אוניווערזום ניט באשאפען געווארען. די מעגליכקייט דערויף, אז די שאפענ־דע ענערגיע פון דער גאטהייט זאל איהר רעאלע פארקער־פערונג קריגען, איז באשאפען געווארען ערשט דאן, ווען דער רבונו של עולם האט דעם עלעמענט פון מדת הרחמים צום מדת הדין צוגעלעגט —

„שיתף הקדוש ברוך הוא את מדת הרחמים למדת הדין וברא בהם את העולם" — גאט האט די מדת הרחמים אלס שותף צו דער מדת הדין צוגענומען און האט מיט זיי די וועלט באשאפען.

דורך רחמנות איז די וועלט צושטאנד געקומען.

די גאטהייט האט רחמנות געקראגען אויף דער שאפענ־דער ענערגיע איהרער, וואס האט צו איהר פארקערפערונג גענארט, און האט איהר — איהר תקון געגעבען.

דורך רחמנות איז די וועלט צושטאנד געקומען. און רחמנות איז אויך דער יסוד, אויף וועלכער די וועלט האלט זיך שטענדיג.

„הקדוש ברוך הוא יושב בכל יום על כסא המשפט לדון את העולם. כיון שרואה שנתחייב העולם כליה — עומר מכסא הדין ויושב על כסא רחמים" *).

גאט — ווערט געזאגט אין עבודה זרה ג', ב' — זעצט זיך אלע טאג אויף דעם ריכטער שטול אוועק — די וועלט צו משפטען. און ווען ער זעהט, אז די זינד זיינען זעהר גרוים, און זי דארף איבער דעם אומגעבראכט ווערען, זעצט ער זיך פון דעם כסא הדין אויף דעם כסא הרחמים איבער. הויבט ער אן מיט רחמנות די וועלט צו משפטען.

און אין אן אנדער ארט — פסחים, פ"ז, א' — ווערט גע־זאגט:

„אפילו ווען דער אויבערשטער איז אין כעס, פארגעסט ער ניט די מדה זיינע פון רחמנות".

און, ווירקליך, ווען די וועלט זאל זיך נאר מיט מדת הדין אליין פיהרען, וואלט זי קיין טאג אפילו ניט געקענט עקזיסטירען.

„אברהם אבינו" — זאגט דער „מדרש רבה" אין ויקרא, פרשה י' — האט אזוי צו גאט געטענהט: „השופט כל הארץ לא יעשה משפט" — דער וואס משפט די גאנצע וועלט, זאל קיין משפט ניט טאן" **).

---

*) אין טעקסט: „יושב ודן את כל העולם כולו".

**) דער פסוק „השופט כל הארץ" דארף פארשטאנען ווערען אין דער תורה אין דעם זין פון א פראגע. ווען אברהם אבינו האט געבעטען גאט — ווי עס ווערט דערצעהלט אין בראשית, וירא — ער זאל זיך מרחם זיין אויף די סדום־מענשען, האט ער

„רבונו של עולם: אויב דו ווילסט א וועלט האבען, קען קיין משפט ניט זיין. אויב דו ווילסט משפט האבען, קענסטו קיין וועלט ניט האבען. דו ווילסט די שטריק בייביידע עקען האלטען. דו ווילסט אי די וועלט דיינע האבען און אי א דין אמת פארמאגען. אויב דו וועסט ניט נאכגעבען א ביסעל — וועט די וועלט דיינע ניט קענען עקזיסטירען".

„לא חרבה ירושלים" — ווערט געזאגט אין בבא מציעא, ל׳, ב׳ — „אלא שהעמידו את דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין" — ירושלים איז ניט חרוב געווארען נאר דערפאר, וואס זיי האבען זיך שטרענג נאך דעם דין גע־פיהרט און ניט לפנים משורת הדין זיך באגאנגען.

ווארים אין נאמען פון דין קען מען אויך די גרעסטע רשעות באגעהן. עס איז דער „לפנים משורת הדין" צו טאן מעהר, ווי מען איז פון דין פארפליכטעט צו טאן, דער יושר, וואס לאזט ניט די רשעות צופיעל צובליהען זיך. רעכט און גערעכט זיינען צוויי באזונדערע זאכען. ניט אלעס, וואס איז רעכט, איז אויך גערעכט. עס איז די רעכט פון יעדען איינעם צו נעהמען פון לעבען, וויפעל ער קען נאר נעהמען פון דעם. דאס איז אבער א רעכט, וואס קען מיט גערעכ־טינקייט ניט שטימען. א רשע איז דער, וואס נעהמט צו־פיעל פון לעבען, וואס נעהמט אזוי פיעל פון דעם, אז עס זאל פאר אנדערע גאר ניט בלייבען.

צו איהם געזאגט: „דו וואס ביזט דער שופט פון דער גאנצער וועלט, וועסטו קיין גערעכטען דין ניט טאן?" לויט דעם דרש אבער באדארף דער דאזיגער פסוק געלייענט ווערען בניחותא, אהן א פראגע־צייכען.

צווייטע אָפּטיילונג

מדת הרחמים

מדת הרחמים

.1

דורך רחמנות איז די וועלט באשאפען געווארען, און דורך רחמנות האלט זי אויך איהר קיום אן. ווען ניט רחמנות, וואלט קיין מענשליכע געזעלשאפט ניט געקענט זיין, וואלט בכלל דער מין מענש עקזיסטירען ניט געקענט, וואלט אויך די עקזיסטענץ פון אלע אנדערע לעבעדיגע באשעפענישען ניט מעגליך געווען. עס איז דאס רחמנות־געפיהל פון די על־טערן צו זייערע קינדער, ביי מענשען, ווי ביי חיות, וואס מאכט מעגליך, עס זאלען אויסוואקסען נייע דורות, וואס זאלען די אלטע דורות פארבייטען. די ווילדעסטע, די ערג־סטע מענשען, וואס קענען אלס די גרעסטע אכזרים באצייכענט ווערען, די בלוטדורשטיגסטע חיות אפילו, ווען ניט דע־געגענערירט, זיינען ניט פון פאטערליכע און מוטערליכע גע־פיהלען בארויבט, פארמאגען די פעהיגקייט געטריי און איי־בערגעבען צו זייערע קינדער זיין ביז צו זעלבסטפארגעסונג, ביז צום אויפאפפערען זיך פאר דעם וואוילזיין פון די קינדער זייערע.

נאר די דאזיגע פאטערליכע און מוטערליכע רחמנות־גע־פיהלען זיינען עס דער פאקטאר געווען, וואס מיר פארמאגען דעם באגריף מענשהייט היינט. אונטער זייער ווירקונג האט זיך די מענשליכע פאמיליע פארמירט. און די באזונדערע מענשליכע פאמיליעס זיינען אין באזונדערע שבטים אויס־געוואקסען. און וואס מעהר פעריאדען יאהרען פון ענטוויק־לונג עס זענען פאראיבער האבען די שבטים־גרופען אין נא־

ציאנען־גרופען זיך אנגעהויבען צו פארמירען. און פון דעם באגריף וועגען פאלק און נאציאן, האבען מיר זיך צום באגריף וועגען א מענשהייט דערהויבען.

און דעריבער ווערט אין דער אידישער עטיק, אין די אלטע אידישע ספרים, די מדה פון רחמנות אויף א געוואלדיג הויכער מדרגה געשטעלט. גאט ווערט, אמת, אין דער תורה אויך אלס „אל קנא ונוקם", אלס גאט פון נקמה באצייכענט. פריהער אבער, ווי עס ווערט איהם די מדה פון נקמה צוגעשריבען, ווערט אלס דער הויפט־אטריבוט — איינענשאפט — זיינער די מדה פון רחמנות אנגעגעבען. איי־דער עס ווערט דערצעהלט וועגען איהם אין דער תורה, אז ער נעהמט נקמה פון די מענשען פאר זייערע זינד, ווערט דערצעהלט דארטען וועגען דעם, אז ער איז מוחל די מענשען די זינד זייערע, אז ער באשענקט זיי מיט דעם רחמנות זיי־נעם. פון די אלע מדות, וואס ווערען דארטען גאט צוגע־שריבען, איז די מדה פון רחמנות די ערשטע. גאט ווערט דארטען — שמות, ל"ד — אלס „אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת" באצייכענט — אלס דערבארימדיגער גאט, וואס טראגט געדולדיג איבער די זינד פון מענשען און בא־געהט זיך מיט פיעל חסד און אמת מיט איהם.

און אויך דאן, ווען ער נעהמט די נקמה פון מענשען איז ער ניט צופרידען דערפון, באדויערט ער עס שטארק. גאט איז זיך — ווערט אין סנהדרין, מ"ו, געזאגט — „אויף דעם טויט פון א רשע אפילו מצער שטארק" *). „אין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים — מגילה, י' — גאט פרעהט זיך ניט אויף דער מפלה פון די רשעים.

---

*) „המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך".

און ניט נאר פאר דעם אויסדערוועהלטען פאלק זיינעם, פאר דעם אידישען פאלק אליין, איז ער אן אל רחום וחנון. זיין רחמנות דערגרייכט אלעמען. איבער די אלע פעלקער זיינען די פליגעל פון זיין רחמנות אויסגעשפרייט. אויף אלע פעלקער שטראהלט דאס גרויסע ליכט פון חסד זיינעם. אפילו אויף די, וואס טרעטען אלס גרויסע שונאים פון אידישען פאלק ארויס. און אויך אין דעם מאמענט אפילו, ווען זיי באגעהען די רשעות זייערע געגען די אידען.

„ווען די מצרים" — ווערט דערצעהלט אין סנהדרין, ל"ט, ב' — „האבען זיך אנגעהויבען טרינקען אין ים, נאכיאגענדיג די אידען, וועלכע זענען אין איהם, ווי איבער דער יבשה געגאנגען, האבען די מלאכים געוואלט דאן שירה זינגען פאר קודשא בריך הוא".

זיי האבען געוואלט א לויב געזאנג צום רבונא של עולם זינגען פאר דעם עונש, וואס די מצרים האבען באקומען, פאר דער נקמה, וואס די אידען האבען איצט געזעהן אין זיי.

דער רבונא של עולם האט זיי אבער ניט געלאזט זייער שירה זינגען. ער האט געזאגט צו זיי: „מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה" — „די ווערק פון מיינע הענט ווערען אין ים דערטרונקען און איהר ווילט נאר שירה זינגען".

און אין אן אנדער פלאץ אין תלמוד — אין ראש השנה, ל"ב, ב' — ווערט דערצעהלט, אז די מלאכים האבען פאר קודשא בריך הוא געזאגט: „רבונא של עולם, פאר וואס זאגען די אידען קיין שירה *) ניט פאר דיר אום ראש השנה און יום כפור?" האט ער צו זיי געזאגט: „ווי קען עס דען מעגליך זיין, זיי זאלען שירה זאגען אין די טעג, ווען

*) הלל. און זעה אין פירוש רבנו חננאל דארטען.

דער קעניג זעצט זיך אויף דעם ריכטער שטול, ער זאָל די גאַנצע וועלט משפּטן, אין די טעג, ווען די ביכער פון לעבען און די ביכער פון טויט זענען אָפען פאַר איהם, ער זאָל זיין גוזר־דין פאַר יעדען איינעם אַרויסגעבען?"

און ניט נאָר דעם מענשען אַליין, וועלכער איז די קרוין פון דער גאַנצער יצירה, וואָס אונטער זיין ממשלה האָט ער די גאַנצע וועלט געשטעלט; ניט נאָר דעם מענשען אַליין דערגרייכט דער רחמנות זיינער, נאָר אויך אַלע לעבעדיגע באַשעפענישען. פון די גרעסטע ביז די קלענסטע זענען די אַלע לעבעדיגע באַשעפענישען אויף זיין חסד אנגעוויזען.

„ורחמיו על כל מעשיו" — תהלים, קמ"ה — אויף אַלע זיינע ווערק רוהט דער חסד זיינער.

און אין מדרש תנחומא, נח, ז׳, ווערט געזאָגט: „מענשען נעהמען מיט זיך אין שיף בהמות מיט. דערוויילט ווערט אַ שטורם־ווינט אין מיטען ים. וואָס זשע טהוען זיי? וואַרפען זיי די בהמות אין ים אריין, כדי די מענשען צו ראַטעוועט, ווארים מען פיהלט קיין רחמנות ניט צו דער בהמה, ווי צו דעם מענשען. גאָט ברוך הוא איז אָבער ניט אַזוי. אַזוי ווי עס דערגרייכט דעם מענשען דער רחמנות זיינער, אַזוי דערגרייכט ער אויך די בהמות".

„און דעריבער" — זאָגט דער מדרש רבה אין דברים, פּרשה ו׳ — האָט ער געזאָגט: — „אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" — ויקרא, כ"ב — איהר זאָלט די קוה און דאָס קאַלב איהרס אין איין טאָג ניט קוילען *).

*) די באַהויפּטונג, וואָס געפינט זיך אין דער תלמודי־שער ליטעראַטור — אַמפּולסטען ווערט זי אויסגעדריקט, ווי עס איז אָנגענומען צו דענקען, אין דעם מאמר פון דער משנה, אין ברכות, ל"ג: „האומר על קן צפור... משתקין אותו" — אַז „אין

טעם למצוות", „דאַרטען, וואו די תורה אַליין — „חדושי אגדות" דאַרטען — גיט אויף דער מצוה, וואָס זי שרייבט פאַר, קיין טעם ניט" אָן, אַז אפילו דאַרטען, ווי עס זעהט אויס, אַז די פאַר־געשריבענע מצוות פון דער תורה זענען מחמת דעם, ווייל די תורה וויל, אַז מיר זאָלען רחמנות האָבען אויף בעלי חיים, „זענען אין אמתען די דאָזיגע מצוות ניט רחמים, נאָר גזירות" — האָט ניט די הסכמה פון די אַלע חז"ל. עס געפינען זיך ביי זיי פיעלע מאמרים, וואָס זענען געגען איהר. מען באַדאַרף זיי דעריבער באַטראַכטען אַלס די מכריעים בדבר. „ואַל תשיב עלי — שרייבט דער רמב"ם אין מורה נבוכים — ממאמר החכמים: „האומר על קן צפור יגיעו רחמיך". כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה, כי אין טעם למצוות, אלא חפץ הבורא. ואנחנו מחזיקים בסברא השניה, שיהיה בכל המצוות טעם".

אויך דער רמב"ן אין דברים כ"ב, ו', האַלט, אַז „יש טעם למצוות". ער געהט נאָך ווייטער. ער האַלט, אַז עס זענען גאָר קיין צוויי סברות ניט פאַרהאַן ביי די חז"ל, נאָר איין סברא, די סברא וואָס דער רמב"ם באַצייכענט אַלס די צווייטע. ער האַלט, אַז עס איז אין ערגעץ ביי די חז"ל גאָר קיין סתירה ניט פאַרהאַן צו דער סברא, אַז „יש טעם למצוות". ער האַלט אָבער, אַז דער טעם פון „אותו ואת בנו", ווי אויך „שלוח הקן" איז ניט רחמנות צו די בעלי חיים, נאָר אָפּצוגעוואוינען אונז פון אכזריותדיגע טהאַטען. אַלס ראיה — די דאָזיגע ראיה איז דעם רמב"מס — אַז די תורה האָט מיט דעם ענין פון „אותו ואת בנו" און „שלוח הקן" ניט געמיינט רחמנות צו די בעלי חיים" — ברענגט ער דאָס, וואָס זי האָט אונז מתיר געמאַכט שחיטת בהמות ועופות.

און אויף אַזאַ אופן וויל ער ברענגען אין האַרמאָניע דעם מאמר פון „האומר על קן צפור" און עהנליכע צו איהם מאמרים מיט דעם ענין פון „יש טעם למצוות". דעם ענין פון „מפני

שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים" אין דעם מאמר פון דער גמרא אויף דער משנה „האומר על קן צפור": „מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירות" — טייטש ער: רחמים לבעלי חיים, ווי מיר האָבען אויבען ערקלעהרט. און דאָס וואָרט גזירות, זאָגט ער, מיינט ניט איראַציאָנאַלע באַפעהלען, באַפעהלען וואָס לאָזען זיך ניט ערקלעהרען, נאָר פשוט, באַפעהלען, מצוות. ושיעור המאמר „מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירות" הוא כך: ווייל ער מאַכט דעם ענין פון „שלות הקן" פאַר אַן ענין פון רחמנות לבעלי חיים, ווען אין אמתן איז ער גלאַט אַזוי אַ מצוה, אַ מצוה, וואָס האָט גאָר אַן אַנדער טעם, דעם טעם פון דערווייטערן אונז פון אכזריות.

פון די אַלע שטעלען אָבער, וואָס איך האָב אויבען אין טעקסט געבראַכט, איז קלאָר, אַז די באַהויפּטונג זיינע איז ניט אַננעהמבאַר, אַז גערעכט איז דער רמב"ם *), וואָס גיט אַן דעם טעם פון רחמנות לבעלי חיים פאַר די אויבענדערמאָנטע מצוות. עס באַדאַרף אָבער צוגעגעבען ווערען, אַז וואָס אַנבאַלאַנגט די סייגים, די הרחקות מן העבירה, וואָס געפינען זיך אַרום די דאָזיגע מצוות, באַדאַרפען זיי לויט דעם רמב"ם אויך ערקלעהרט ווערען מיט דעם מאָטיוו פון וועלען דערווייטערען אונז פון יעדען טהאַט, וואָס דער אינהאַלט זיינער איז אַן און פאַר זיך פון אכזריותדיגען כאַראַקטער.

און דעם ענין פון „צער בעלי חיים" ביי „אותו ואת בנו" ערקלעהרט דער רמב"ם אויף פאָלגענדען אופן: „כדי להזהר שלא ישחוט הבן בעיני האם, כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה. ואין

---

*) און אַזוי זאָגט אויך דער קליר אין דער קדושה זיינע, וואָס מיר זאָגען ביום ב׳ של פסח. און זעה תוספות מגילה כ"ח, און דעם מהרש"א אויף דעם דאָזיגען תוספות. און זעה אויך דעם רא"ש ברכות, פרק „אין עומדין", דף ל"ד.

תפרש בין דאגת האדם לדאגות הבהמה על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור, אבל הוא מפעולת כח המחשבה, המצויה בבהמות, כאשר היא מצויה באדם".

און אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם אַלעם, וואָס איך האָב דאָ געשריבען, איז אינטערעסאַנט צו ברענגען וואָס דער רמב"ם זאָגט אין פירוש המשניות זיינעם אויף דער משנה „האומר על קן צפור יגיעו רחמיך": „שיאמר: „כמו שחמלת על קן צפור ואמרת „לא תקח האם על בנים", כן רחם עלינו". וכל מי שאומר כן בתפילתו משתקין אותו, מפני שהוא תולה טעם זאת המצוה בחמלת הקדוש ברוך הוא על העוף, ואין הדבר כן, שאילו היה מדרך רחמנות, לא צוה לשחוט חיה או עוף כלל, אבל היא מצוה מקובלת אין לה טעם", און דעם זעלבען פירוש גיט ער אויך אין מגילה כ"ה, וואו די זעלבע משנה געפינט זיך.

ווי דער לעזער זעהט, ערקלעהרט דאָ אַלעם דער רמב"ם נאָר אליבא דסברא ראשונה, אַז „אין טעם למצוות". ניט נאָר דער־צעהלט ער דאָ ניט, אַז זיין מיינונג איז, אַז דער טעם פון „שלוח הקן" איז טאַקע אַט דער טעם, וואָס ער פאַרוואַרפט דאָ אין פירוש זיינעם, דער טעם פון חמלת הקדוש ברוך הוא על העוף; ניט נאָר דערצעהלט ער אונז דאָ ניט, אַז ער האַלט נאָר די צווייטע סברא אַלס די ריכטיגע, נאָר ער דערמאָנט אפילו גאָר אינגאַנצען ניט, אַז עס איז בכלל נאָך א צווייטע סברא פאַרהאַן. עס באַדאַרף אָבער באַמערקט ווערען, אַז דער רמב"ם האָט געשריבען דעם פירוש המשניות זיינעם אַ סך פריהער פאַר דעם מורה נבוכים. ער האָט איהם אויך אַ סך פריהער — מיט אַרום צוועלף יאָהר פריהער — געשרי־בען, ווי ער האָט דעם „יד החזקה" געשריבען.

ובנוגע לעיקר הענין, איך מיין, בנוגע דער משנה: „האומר על קן צפור... משתקין אותו" — שיינט מיר, אַז מען קען זאָגען, אַז דער טעם איז ניט „מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים,

ואינן אלא גזירות", נאָר מחמת חשש אמונה בשתי רשויות. מען קען זאָגען, אַז דער סוף המשנה איז מוכיח על כלה. אַזוי ווי דער „מודים, מודים" איז מחמת אמונה בשתי רשויות, אַזוי איז אויך דער „האומר על קן צפור יגיעו רחמיך" און דער „ועל הטוב יזכר שמך" מחמת תשד של אמונה בשתי רשויות. די אַלע דריי ענינים פון דער משנה זענען פון איין קאַטאַגאָריע. מחמת דעם זעלבען טעם, וואָס מען איז פאַר „מודים, מודים" משתק, איז מען אויך פאַר „האומר על קן צפור יגיעו רחמיך" און פאַר „ועל הטוב יזכר שמך" משתק. ביי „מודים, מודים" איז דאָ דער חשד פון שתי רשויות דורך דעם, וואָס ער זאָגט צוויי מאָל דאָס וואָרט „מודים", זעהט עס אויס, ווי ער זאָל האָבען אין זינען צוויי באַזונדערע געטער. אין דעם „על קן צפור יגיעו רחמיך" איז דאָ דער חשד פון אמונה בשתי רשויות דורך דעם, וואָס דורך די דאָזיגע ווערטער ווערט אונטערגעשטראָכען אין אַ צופיעל דע־טאַליזירטער פאָרם די מדה פון רחמים פון רבונא של עולם, גלייך, ווי ער וואָלט נאָר כלו רחמים געווען. דורך דער דאָזיגער אונטער־שטרייכונג קען דערוועקט ווערען אַ חשד, אַז דער מתפלל מיינט טאַקע צו זאָגען, אַז דער גאָט, צו וועלכען ער ווענדעט זיך איצט, מיט דער תפלה זיינער, איז דורכאויס רחמים בלויז. וואָרים ער גלויבט דער מתפלל אין שתי רשויות, אַז עס זענען צוויי באַזונ־דערע געטער פאַרהאַן, איין גאָט, וואָס איז כלו רע, און אַ גאָט, וואָס איז כלו טוב, וואָס אומעטום, וואו די שפע פון גוטס גע־פינט זיך, ווערט זי נאָר פון איהם פאַראורזאַכט.

און ביים „ועל הטוב יזכר שמך" איז דער חשד פון „אמונה בשתי רשויות" דורך דעם, וואָס דער מתפלל טיילט אויס נאָר דאָס גוטע צו דערמאָנען עס אין צוזאַמענהאַנג מיט גאָטס נאָמען. דורך דער דאָזיגער אויסטיילונג קען מען אויסטייטשען די ווערטער „ועל הטוב יזכר שמך" נ א ר אויף דעם טוב. מען קען איהם חושד זיין, אַז ער גלויבט אין „שתי רשויות", אַז ער מיינט

„און ווי ער איז פול מיט רחמנות געווען צו דער בהמה, אזוי האט ער אויך פיעל רחמנות געהאט פאר די עופות".

„און דעריבער האט ער אויך אנגעזאגט, אז ווען איינער טרעפט אן אויף א נעסט פון א פויגעל טאר ער ניט די מוטער צוזאמען מיט די קינדער צונעהמען. ער מעג נאר די קינדער אליין פאר זיך נעהמען. די מוטער אבער דארף ער אוועקשיקען".

ווארים עס איז א גרוים אכזריות די מוטער צוזאמען מיט די קינדער פארנעהמען

מיט די דאזיגע ווערטער צו זאגען: „איך וועגדע זיך מיט מיין תפלה צום גאט, וואס נאר גוטס ווערט פון איהם פאראורזאכט".

און עס באדארף נאך דא אויך באמערקט ווערען, אז אין דער גמרא אליין איז דא נאך אן ערקלעהרונג אויף דער משנה, א חוץ דער ערקלעהרונג פון „ואינן אלא גזירות". אט די אנדערע ערקלעהרונג קומט דארט צום ערשטען, און רבי יוסף בר אבין איז דער „מאן דאמר" איהרער. ער ערקלערט דעם „משתקין" פאר זאגען „על קן צפור יגיעו רחמיך" — „מפני שמטיל קנאה במעשי בראשית". דערמיט וואס ער דערמאנט נאר דעם קן צפור, ווען ער רעדט פון גאטס רחמנות, קומט אויס, אז גאטס גרויסער רחמים איז ניט איבער די אלע בעלי חיים פארשפרייט.

און עס איז באמת שווער צו פארשטעהן, פאר וואס עס האט באדארפט אויסקומען ביי די מעהרסטע מפרשים, אז מען מוז דוקא די ערקלעהרונג פון דעם בר פלוגתא פון רבי יוסי בן אבין אננעהמען, די ערקלעהרונג פון רבי יוסי בר זבידא, אז דערפאר איז מען משתק דעם, וואס זאגט „על קן צפור יגיעו רחמיך", ווייל ער מאכט את מדותיו של הקב"ה רחמים, ווען אין אמתן זענען זיי נאר גזירות.

„און דערפאר האט גאט געהייסען, אז מילה זאל אויף דעם אכטען טאג זיין, כדי דאס קינד זאל אביסעל כחות אנקלייבען, ער זאל קענען דעם וועהטאג איבערטראגען".

און דערפאר, וואס דאס אידישע פאלק איז דאס אויס־דערוועהלטע פאלק פון גאט, האט עס אויף זיך אויך מעהר פליכטען פון אנדערע פעלקער.

„ואתם הדבקים בה' אלהיכם" — דברים, ד' — און איהר באהעפט זיך אין גאט אייער גאט.

„לאהבה את ה' אלהיכם, ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו" — דברים, י"א — צו ליעבען גאט אייער גאט, צו געהן אין אלע זיינע וועגען און באהעפטען זיך אין איהם.

„אחרי ה' אלהיכם תלכו... ובו תדבקון" — דברים, י"ג — נאך גאט אייער גאט זאלט איהר נאכגעהן און אין איהם זאלט איהר זיך באהעפטען.

טייטשען די חז"ל — סוטה, י"ד; שבת, קל"ג — אויף פאלגענדען אופן איין די דאזיגע פסוקים: „הדבק במדותיו. מה הוא רחום, אף אתה רחום, מה הוא חנון, אף אתה חנון" — באהעפט זיך אין זיינע מדות. אזוי ווי ער איז א רחום, אזוי זאלסטו אויך א רחום זיין. אזוי ווי ער איז א חנון, אזוי זאלסטו אויך א חנון זיין. אזוי ווי זיין רחמנות דערגרייכט די אלע מעשים זיינע *), אזוי זאל אויך דיין רחמנות יעדען איינעם דערגרייכען.

און דער בעסטער סימן — זאגט דער תלמוד — דורך וועלכען מען קען א אידען דערקענען, איז דאס רחמנות גע־פיהל זיינס. דער וואס איז — ווערט אין ביצה, ל"ב, געזאגט —

---

*) זעה רש"י אויף די לעצטע צוויי פסוקים און דעם רמב"ם אין הלכות דעות, פרק א', הלכה ו'.

א מרחם על הבריות, דער, וואס האט אויף מענשען רחמנות, איז א סימן, אז ער איז פון אברהם אבינוס אפשטאמונג, און דער, וואס איז זיך ניט מרחם על הבריות, איז א סימן, אז ער איז ניט מזרעו של אברהם אבינו.

כל מי שהוא אכזרי — זאגט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק ו' — ואינו מרחם, יש לחוש ליחוסו — יעדער איינער, וואס איז אן אכזר און האט אין זיך קיין רחמנות ניט, באדארף מען מורא האבען פאר דעם יחוס זיינעם.

א איד אן אכזר, הייסט עס — פאלט אויף איהם דער חשד, אז ער איז גאר אינגאנצען קיין איד ניט, אז ער שטאמט גאר אינגאנצען ניט פון דער אידישער ראסע.

אמת, די מדה פון רחמנות פארשאפט יסורים פיעל און צער גרויסען צו דעם, וואס פארמאגט זי. צווישען די דריי מענשען, וואס די גמרא זאגט — פסחים, קי"ג — אויף זיי, אז זייער לעבען איז קיין לעבען ניט, ווערט אויך דער בעל רחמים פאררעכענט. און ווידער זאגען זיי — אין בבא בתרא, קמ"ה — „דאס וואס שלמה המלך האט געזאגט — משלי, ט"ו: — „כל ימי עני רעים" — די אלע טעג פון אומגליקליכען זענען שלעכטע — געהט עס אויף דעם, וואס איז א בעל רחמנות א גרויסער" *).

ווארים עס איז ווירקליך שווער דעם בעל רחמים אויף גאטס וועלט צו לעבען. זיין הארץ רופט זיך אויף אלע

---

*) רבי יוחנן אמר — לייענט זיך דארטען דער מאמר — „כל ימי עני רעים" — „זה רחמן". „וטוב לב משתה תמיד" — זה אכזרי". אויף „זה רחמן" מאכט דעם רשב"ם: „כמה עניים הוא רואה וכמה מאורעות, שלבו בוכה תדיר עליהם". און דער ב"ח איז מגיה „כמה עניים". די הגהה איז אבער כלל ניט נויטיג.

לײדען אָפּ. יעדער פּרעמדער צער, אויף װעלכען ער שטויסט זיך אָן, װערט אויך זײן אײגענער צער. דאָס זענען אָבער אַזעלכע יסורים, פון װעלכע דער מענש טאָר ניט זוכען צו באַפרײען זיך, אויב ער װיל ניט, אַז גאָט זאָל זיך אויך פון זײן רחמנות צו איהם באַפרײען. װאָרים „דער, װאָס האָט אויף מענשען רחמנות״ — שבת, קנ״א — „האָט מען אויך אויף איהם פון הימעל רחמנות. און דער, װאָס האָט ניט אויף יענעם קײן רחמנות, טהוט דער הימעל אויך פון איהם זײן רחמנות אָפּ״.

און דער „זוהר״ זאָגט, אַז דערפאַר האָט גאָט גוזר געװען אויף אברהמען, ער זאָל יצחקן צו דער עקידה פיהרען — דער־פאַר, װאָס ער האָט אײנמאָל צו אַן אָרימאַן קײן רחמנות ניט אַרויסגעװיזען.

די זאַך איז אויף פאָלגענדען אופן פאָרגעקומען:

װען אברהם — װערט דערצעהלט אין דער הקדמה פון זוהר, י״י״א — האָט אַנטװאָינט יצחקן, האָט ער אַ גרויסע סעודה געמאַכט, אויף װעלכער ער האָט די אַלע גדולים פון דער װעלט אײנגעלאַדען. האָט זיך דער שטן פאַר אַן אָרימאַן פאַרשטעלט און האָט זיך בײ דער טיר אװעקגעשטעלט.

עס האָט זיך אָבער קײנער אויף איהם ניט אומגעקוקט. אברהם איז געװען פאַרנומען כבוד אָפּצוגעבען די אַלע גדולים פון דער װעלט, װאָס זענען צו זײן סעודה געקומען. שרה, װידער, האָט געגעבען זױגען זײערע אַלעמענס קינדער. װאָרים זײ האָבען ניט געגלויבט, אַז זי האָט װירקליך צו נײנציג יאָהר אַ קינד געבאָרען. זײ האָבען געזאָגט, אַז מען האָט איהם פון גאַס אויפגעקליבען. דעריבער האָבען זײ זײערע קלײנע קינדער געבראַכט מיט זיך, און שרה האָט זײ געגע־בען זױגען פאַר זײערע אויגען.

איז דער שטן מקטרג געשטאַנען אַזוי אַ לאַנגע צייט ביי דער טיר און געוואַרט, עס זאָל זיך אויף איהם עמיצער אומקוקען. עס האָט זיך אָבער נאָך אַלץ ניט אויף איהם אומגעקוקט קיינער.

איז ער צוריק אין הימעל געגאַנגען און צו גאָט געזאָגט: „האַר פון דער וועלט: דיין אַברהם, וועמען דו האָסט אַזוי ליעב, האָט געמאַכט אַ סעודה און האָט דיר גאָר ניט גע־געבען און האָט אויך צו די אָרימע לייט גאָר ניט געגעבען. איך בין אַזאַ לאַנגע צייט, פאַרשטעלט פאַר אַן אָרימאַן, ביים טיר געשטאַנען, און קיינער איז צו מיר אפילו ניט צוגע־גאַנגען".

האָט קודשא בריך הוא באַפוילען מקריב צו זיין יצחקן פאַר אַ קרבן און עס איז נגזר געוואָרען אויף שרהן, זי זאָל שטאַרבען איבער דעם צער וועגען איהר זוהן.

אַט אַזוי פיעל צער האָט גורם געווען דאָס, וואָס אברהם אבינו האָט אויף אַן אָרימאַן קיין רחמנות ניט געהאַט.

.2

און דער רחמנות פון מענשען דאַרף דערגרייכען ניט נאָר די, וואָס טהוען אין גאָטס וועגען גערן, נאָר אויך די רשעים, די זינדיגע.

„אַזוי ווי גאָט מאַכט דאָס ליכט פון דער זון זיינער אויף אַלע מענשען גלייך שיינען, אויף די גוטע ווי אויף די שלעכ־טע", אַזוי באַדאַרפען מיר אויך אונזער רחמנות אויף אַלע מענשען אַנווענדען.

„גאָט טוט שטראָפען די צדיקים דערפאַר — מכות, י"א — וואָס זיי בעטען ניט קיין רחמים פון איהם פאַר דעם פאַר־זינדיגטען דור, אין וועלכען זיי לעבען".

אויף א מרחק פון דריי מייל פון דעם אָרט, וואו רבי יהושע בן לוי האָט געוואוינט — ווערט דאָרט דערצעהלט — האָט א לייב אויפגעגעסען א מאַן. האָט מיט איהם אליהו דריי טעג ניט גערעדט.

רבי מאיר — דערצעהלט אונז די גמרא אין ברכות י׳ — האָט געליטען פיעל פון אייניגע שכנים זיינע, וואָס זענען מינים געווען. ווען זיי פלעגען איהם נאָר דערזעהן, פלעגען זיי צושטעהן צו איהם מיט צו־להכעים רייד. זיי פלעגען וועלען שטענדיג מיט איהם וכוחים פאַרפיהרען אין די ענינים פון אמונה. און ווען רבי מאיר האָט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאַלטען פון זיי, האָט ער אויף זיי דעם טויט געבעטען, זיי זאָלען שטאַרבען, כדי ער זאָל זיך פון די יסורים, וואָס זיי פאַרשאַפען איהם, באַפרייען *).

ווען אָבער די פרוי זיינע, ברורית **), וועלכע איז אַליין אויך א גרויסע למדנית געווען, איז דערפון געוואויר געוואָרען, האָט זי איהם שטרענג אויסגעשטראָפט דערפאַר און געזאָגט צו איהם: עס שטעהט געשריבען „יתמו חטאים מן הארץ“, עס זאָלען די זינד פון דער וועלט פאַרשווינדען. עס שטעהט אָבער ניט „יתמו חוטאים“, עס זאָלען די זינדיגער פאַר־שווינדען. אפילו אויף רשעים טאָר מען אויך דעם טויט ניט בעטען ***).

---

*) אין דעם דאָזיגען פאַראַגראַף איז אַביסעל פון דעם ענין „מיטב השיר כזבו“ — פאַרהאַן. אין דער גמרא ווערט דער ענין איינפאַכער דערצעהלט.

**) זי איז געווען די טאָכטער פון רבי חנינא בן תרדיון, איינער פון די „עשרה הרוגי מלכות“.

***) זעה דעם זעלבען עמוד אין ברכות: „במפלתן של רשעים“ און זעה דעם מהרש״א אויף דער פריהעריגער שטעלע.

און ניט נאָר אויף די רשעים פון אידישען פאָלק טאָר מען קיין אכזר ניט זיין, נאָר אויך אויף די רשעים פון אַנדערע פעלקער.

„מפרנסין ומכסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל" *) איז דער אידישער דין. די אידישע קהלה באַדאַרף די אָרימע לייט פון געצענדינער, וואָס געפינען זיך אין שטאָט צוזאַמען מיט די אידישע אָרימע לייט שפּייזען און קליידען.

און דער נביא יונה — ווערט אין יונה א׳ דערצעהלט — האָט שיער ניט מיט זיין לעבען באַצאָהלט דערפאַר, וואָס ער איז ניט געגאַנגען אויפפאָדערען די איינוואוינער פון נינוה, די הויפּט־שטאָדט פון אשור, זיי זאָלען אויף זייערע זינד תשובה טאָן. און ווען ער האָט אויף זיך דעם טויט געבעטען, נאָכדעם, ווי עס איז פאַרטריקענט געוואָרען די גרויסע קיר־ביס־פלאַנצונג, אונטער וועלכער ער האָט זיך פון דער זון געשיצט, האָט צו איהם גאָט געזאָגט: „דו באַדויערסט דעם קירבים, וואָס דו האָסט גאָר ניט געאַרבייט אויף איהם, וואָס ניט דו האָסט איהם וואַקסען געמאַכט, וואָס האָט אַ לעבען פון נאָר איין נאַכט געלעבט — און איך זאָל ניט רחמנות האָבען אויף נינוה דער גרויסער שטאָט, וואָס עס געפינט זיך אין איהר מעהר, ווי הונדערט צוואַנציג טויזענד מענשען?"

און אַזוי ווי גאָט האָט אויף אַלע לעבעדיגע באַשעפעני־שען רחמנות — אַזוי באַדאַרפען מיר אויף אַלע לעבעדיגע באַשעפענישען רחמנות האָבען.

---

*) אַזוי ווערט פאָרמולירט דער דין אין רמב"ם, הלכות מתנות עניים, פרק שביעי. דער מקור פון דין איז אין גיטין, ס"א. דאָרט געפינט זיך אָבער ניט דאָס וואָרט „ומכסין". לדינא איז דאָס קיין נפקא מינה ניט.

צער בעלי חיים — ווערט דער דין געפסקענט — בבא מציעא, ל"ב — איז מן התורה. עס איז פון דער תורה פאר־זאגט, מען זאל אויף די שטומע צינגער רחמנות האבען. „עס איז א גוטער סימן — זאגען די אלטע חכמים אונזערע אין ספרי, עקב, נ"ג — פאר דעם מענשען, אז די בהמה זיינע עסט צו זאט ביי איהם". „א מענש טאר קיין בהמה, חיה אדער עוף צו זיך אין שטוב ניט אריינגעהמען — ירושלמי, יבמות, פט"ו, ג' — סיידען ער האט פאר זיי מזונות אנגע־גרייט". „דער מענש טאר ניט טועם זיין גארניט אין דער פריה — גטין ס"ב — ביז ער גיט פריהער ניט דער בהמה זיינער צו עסען" *), ווארים א שטומער צונג איז זי דאך. זי קען ווענען איהר נויט ניט דערצעהלען. עס קען זיין, אז זי ליידט הונגער שטארקען. מיר דארפען זיך איילען דעריבער וואס פריהער איהרע באדערפענישען אנטקעגען צו קומען.

און אין צוזאמענהאנג מיט דעם ענין פון צער בעלי חיים ווערט אין בבא מציעא, פ"ה — דאס פאלגענדע שעהנע מעשהלע דערצעהלט וועגען דעם גרויסען תנא רבי, וועלכער האט דעם משניות צוזאמענגעשטעלט, וועלכער ווערט אויך רבנו הקדוש, אונזער הייליגער רבי, גערופען; וועגען דעם דאזיגען גרויסען תנא, וועלכער איז דער נשיא פון די אי־דען געווען:

---

*) אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: „ונתתי עשב בשדך לבהמתך". והדר: „ואכלת ושבעת". און אין ספר חסידים — תקל"א: — „לענין צמאון אדם ובהמה — יתנו לאדם תחלה, אח"כ לבהמה, דכתיב — בראשית, כ"ד: — ותאמר אליו: „שתה וגם לגמליך אשאב". וכתיב — במדבר, חוקת: — „והשקית את העדה ואת בעירם", העדה תחלה — ואח"כ את בעירם".

„איינמאָל איז ער געגאַנגען אין גאַס, און אַנטקעגען איהם איז אַ קצב געגאַנגען, וואָס האָט מיט זיך אַ קעלבעל צו דער שחיטה געפיהרט. האָט זיך דאָס קעלבעל פון קצב אַרויסגעריסען און איז צו רבין צוגעלאָפען. דאָס קעלבעל האָט זיך געטוליעט צו איהם, באַהאַלטענדיג זיין קאָפּ אונ־טער די פּאָלעס זיינע. רבי האָט אָבער פון זיך דאָס קעלבעל אָפּגעשטויסען און געזאָגט צו איהם: „געה, געה, כי לכך נוצרת — וואָרים דערויף ביזטו באַשאַפען געוואָרען".

„האָבען זיי עס באַלד דאָרטען, אויף דעם הימעל, אויפ־געכאַפּט און געזאָגט:

„דערפאַר, וואָס ער ווייסט פון קיין רחמנות ניט, זאָלען אויף איהם יסורים קומען".

און ער האָט צוועלף יאָהר שרעקליכע יסורים געליטען. ער איז פון די יסורים זיינע באַפרייט געוואָרען ערשט דאַן, ווען ער האָט אין אַנדער פאַל גרויס רחמנות צו בעלי חיים אַרויסגעוויזען.

איינמאָל האָט די דיענסט זיינע *) דאָס הויז געקעהרט. האָט זי קעהרענדיג דערזעהן קליינע מייזעלאַך. האָט זי אָנגעהויבען אויסצוקעהרענען זיי. האָט רבי, וואָס האָט דאָס אַלעס צוגעזעהן, זיך אָנגערופען צו איהר: „לאָז זיי אָפּ. „און זיין רחמנות איז אויף אַלע באַשעפענישען" — שטעהט געשריבען".

און אין דעם מאָמענט זענען פון איהם אַלע זיינע יסורים אָפּגעטאָן געוואָרען.

אין אין „ספר חסידים", תר"ע, ווערט געזאָגט, אַז אַ הונט, וואָס בייסט ניט, דאַרף מען מיט אַ דינער רוט, אויב מען וויל

*) אין מדרש רבה, נח: „זיין טאָכטער". נאָך אַנדערע קליינע שנויים געפינען זיך דאָרט.

איהם אין הויז ניט האבען, פארטרייבען. מען טאר אבער ניט אפגיסען איהם מיט הייסע וואסער אדער פארטרייבען איהם מיט א גראבען שטעקען.

3.

און אויב רחמנות איז א מידה, וואס דארף פאר זיך א נעסט אין הארצען פון יעדען אידען געפינען, באדארף זי נאך מעהר בולט זיך אנזעהן ביי דעם אידישען מנהיג, ביי דעם אידישען פיהרער. דער נסיון איז זעהר גרויס. דער מנהיג האט פיעלע מעגליכקייטען אייגענע פניות צו באפרידינען, ער איז אויסגעשטעלט צו דער געפאהר, די מאכט, וואס איז איהם איבער מענשען געגעבען געווארען, זאל קיין שלעכטע ווענדונג ניט אננעהמען. דער פיהרער דארף זיך דעריבער די גרעסטע אנשטרענגונג געבען, צו געדענקען שטענדיג, אז די פיהרערשאפט איז א זאך, וואס לעגט אויף איהם גרויסע פליכטען ארויף, ניט קיין מיטעל, דורך וועלכען ער זאל פאר זיך ספעציעלע פריווילעגיעס איינשאפען. דער פאלקס־פיהרער דארף זיך אלס קנעכט פון פאלק באטראכטען, וואס דארף שטענדיג אויף דער וואך זיך געפינען, פאר זייערע אינטערעסען צו זארגען, אבער ניט אלס אויבערהאר איבער איהם, דורך וועלכען ער זאל כבוד, רייכטום ערווערבען.

„ווען משה רבנו האט געפאשעט די שאף פון יתרו זיין שווער אין דער מדבר — ווערט אין מדרש שמות רבה, פרשה ב׳ דערצעהלט — האט זיך א קליין יונג ציגעלע אפגעטיילט פון דער סטאדע, און האט איבער דער מדבר אנגעהויבען צו לויפען. האט משה נאכגעיאגט דאס ציגעלע. ער האט עס אבער ניט געקענט אניאגען. דאס ציגעלע האט געהאלטען אין איין לויפען און האט זיך ניט געוואלט אפשטעלען. עס האט זיך אפגעשטעלט ערשט דאן, ווען עס איז נעבען א

קליינעם וואסער־שטראם פארבייגעלאפען. דאס ציגעלע איז דאן צום וואסער צוגעפאלען און דארשטיג געטרונקען פון דעם.

„ווען משה האט דאס דערזעהן האט איהם ביים הארצען פארנומען אויף דעם ציגעלע און ער האט עס געגלעט און געצערטעלט און געזאגט צו דעם: „איך האב ניט געוואוסט, אז דו ביזט פאר דארשט געלאפען. האסט זיך דאך אזוי איינגעמאטערט לויפענדיג".

„און ער האט דאס ציגעלע אויף די אקסעל גענומען און צו דער סטאדע עס צוגעטראגען.

„ווען גאט האט דאס דערזעהן, האט ער זיך אנגערופען:

„אזוי פיעל ליעבע פארמאגסטו פאר די שאף פון א בשר ודם, ביי דיין לעבען שווער איך, אז דו וועסט אויך דער פאסטוך פון מיינע שאף זיין. דו וועסט דער פאסטוך פון מיין פאלק ישראל זיין".

און אין אן אנדער ארט ווערט געזאגט:

„צו וועמען איז משה רבנו געגליכען? צו א געטרייען פאסטוך, ביי וועמען עס איז דער פארקען, וואס רינגעלט ארום די סטאדען פון זיינע שאף איינגעפאלען, ווען עס האט שוין אנגעהויבען פינסטער ווערען, האט ער אויף גיך די סטאדע פון איהרע דריי זייטען ארומגעצוימט. פאר דעם ארומצוימען אבער פון דער פערטער זייט איז איהם שוין קיין צייט ניט געבליבען. האט ער זיך אליין אוועקגעשטעלט, די אפענע זייט צו פארשטעלען. איז א לייב געקומען — האט ער זיך איהם אנטקעגענגעשטעלט; נאכדעם איז א וואלף געקומען — האט ער זיך אויך איהם אנטקעגען געשטעלט".

„אזוי איז אויך משה רבנו געווען. יעדעם מאל, ווען גאט האט געוואלט דעם גאנצען צארן זיינעם אויף דעם אי־דישען פאלק אויסגיסען, ווען ער האט געוואלט די אידען

פארלענדרען, האט זיך איהם משה אנטקעגענגעשטעלט. ער איז גרייט געווען מיט זיין טויט זייערע זינד אויסקויפען".

און נאך אין איין ארט — אין דברים רבה, סדר „כי תבוא" — ווערט נאך פאלגענדעס דערצעהלט וועגען משהן:

„משה רבנו האט געוואלט קיין ארץ־ישראל אריינקומען. ער האט געזאגט: איך וויל דורכגעהן און זעהן דאס גוטע לאנד.

„האט צו איהם קודשא בריך הוא געזאגט: משה, דו האסט בטל געמאכט, דאס וואס איך האב געזאגט, און גע־לאזט בלייבען דאס, וואס דו האסט געזאגט. איך האב גע־זאגט: „איך וועל זיי פארטיליגען". און דו האסט געזאגט: „פארגיב זיי". און געבליבען איז, ווי דו האסט געזאגט. איצט אבער וויל איך, אז עס זאל בלייבען, ווי איך האב געזאגט, אז דו זאלסט קיין ארץ־ישראל ניט קומען, און עס זאל דייןווארט „איך וויל דורכגעהן" בטל ווערען. דו ווילסט דעם שטריק ביי ביידע עקען האלטען. איך וויל עס אבער ניט. אויב דו ווילסט, אז עס זאל דיין „אעברה נא" — אין לאנד קומען — מקויים ווערען, זיי דעם „סלח נא" — פארגיב נאר — דיינעם מבטל. און אויב דו ווילסט, אז דיין „סלח נא" זאל מקויים ווערען, זיי מבטל דעם „אעברה נא".

„און אז משה רבנו האט דאס דערהערט, האט ער גע־זאגט פאר איהם: „רבונו של עולם" — „זאל משה און הונ־דערט ווי ער שטארבען, און א נאגעל אפילו פון איינעם פון זיי זאל ניט געמינערט ווערען".

און וועגען דוד המלך ווערט אין תנ"ך—שמואל ב׳, כ"ג— פאלגענדעס דערצעהלט:

ער איז אין לאגער געזעסען אין א צייט, ווען ער האט א מלחמה אנגעפיהרט מיט די פלשתים. און דער לאגער פון די פלשתים האט זיך ניט ווייט פון דעם ברונים אין בית

לחם געפונען. האט דער קעניג א שטארקען דארשט גע־פיהלט און געזאגט: „ווער וועט מיר אנטרינקען וואסער פון דעם ברונים פון בית לחם?" — האבען זיך דריי גבורים פון דער מחנה זיינער אריינגעבראכען אין דער מחנה פון די פלשתים און זיי האבען אנגעשעפט וואסער פון ברונים פון בית לחם און צום קעניג געבראכט. ער האט אבער דאס וואסער ניט געוואלט טרינקען. ער האט געזאגט: „זאל מיך גאט אפהיטען, איך זאל עס טאן. עס איז דאך דאס בלוט פון די מענשען, וואס האבען זייער לעבען איינגע־שטעלט".

ער האט דאס וואס איז דורך סכנת נפשות ערווארבען געווארען פאר מענשליך בלוט באטראכט און האט עס ניט טרינקען געוואלט.

און אין זוהר — נשא קל"ה — האבען מיר געלערענט:

— מיר האבען געלערענט אין „צניעותא דספרא": דער „עתיקא דעתיקין" *) איידער ער האט זיך אליין אין זיינע געהעריגע תקונים געבראכט, האט ער פארשידענע מלכים **) ממנה געווען. ער האט געהאלטען אין איין מלכים צוזוכען, אין איין מלכים צופאסען. זיי האבען זיך אבער אין קיין קיום ניט געקענט האלטען. האט ער געמוזט פארשטויסען זיי פון זיך און באהאלטען זיי פאר אן אנדער מאל.

און דאס איז עס וואס שטעהט געשריבען — בראשית, ל"ו — „ואלה המלכים, אשר מלכו בארץ אדום" — און דאס זענען די

---

*) דער אוראלטסטער.

**) די שלימות קרוין פאר דער יצירה; אין מלכותדיגער שלימות זי ברענגען.

מלכים, וואס האבען געקעניגט אין לאנד אדום. אין לאנד אדום *), אויף דעם ארט, וואו די אלע דינים האלטען זיך אויף דארטען.

זיי אלע, די דאזיגע אלע מלכים, האבען זיך אין קיום ניט געקענט האלטען ביז דער וויסער קאפ פון דעם „עתיקא דעתיקין" האט זיין געהעריגען תיקון פאר זיך באשאפען. ווען ער איז אין זיין געהעריגען תקון געבראכט געווארען, האט ער אויך ארויסגעבראכט די אלע אונטערשטע תקונים. ער האט ארויסגעבראכט די אלע תקונים פאר אויבען און אונטען.

און דערפון לערנען מיר, אז יעדער פארשטעהער פון פאלק, וואס ברענגט זיך אליין ניט פריהער אין געהעריגען תקון, קען דאן אויך דאס פאלק אין געהעריגען תקון זיך ניט געפינען. אויב ער ברענגט זיך אין ריכטיגען תקון — געפינען אויך זיי אלע דעם תקון זייערען פאר זיך. אויב ער אליין אבער געפינט זיך ניט אין דעם געהעריגען תקון זיי־נעם, קען אויך דאס פאלק אין קיין געהעריגען תקון זיך ניט געפינען.

פון וואנען ווייסען מיר עס?

פון דעם עתיק יומין. ווארים ביז ער האט זיך אין דער פולער שלימות זיינער כביכול ניט געפונען דורך דעם תקון זיינעם, וואס ער האט פאר זיך געשאפען, האבען ניט גע־קענט די אלע, וואס האבען באדארפט א תקון האבען, דעם תקון זייערען געפינען, און די אלע וועלטען האבען געמוזט חרוב ווערען.

*) אדום — רויט, וואס איז מרמז אויף דין.

דריטע אָפּטיילונג

צדקה

א.

דער חיוב צו געבען צדקה

און דער רחמנות, וואס מיר באדארפען פיהלען צו אונ־זערע מיטמענשען, באדארף זיך אין לעבעדיגע מעשים מתלבש זיין. דאס געפיהל פון רחמנות אין אונז באדארף אונז צו קאנקרעטע טהאטען ברענגען. קרעכצען, זיפצען אויף יע־נעמס צרות, מיט דעם אליין קען מען ניט יוצא זיין. נאר דאס אליין טאן טויג ניט. מען באדארף דעם בעל יסורים, דעם נויטבאדערפטיגען, ממשותדיגע הילף געבען, מען בא־דארף זיך לאזען קאסטען געלט, טרחה, יענעמס צרות צו פארקלענערען, יענעמס נויט צו לינדערען.

דער רחמנות אונזערער צו אונזערע מיטמענשען בא־דארף זיך אין לעבעדיגע מעשים מתלבש זיין.

וואס איז דאס — פרעגט די גמרא אין סוטה י"ד — וואס שטעהט געשריבען — דברים, י"ג: — „אחרי ה׳ אלהיכם תלכו" — נאך גאט אייער גאט זאלט איהר נאכגעהן? קען דען א מענש נאכגעהן נאך דער שכינה? עס איז דאך שוין לאנג געזאגט געווארען — דברים, ה׳: — „כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא" — ווארים גאט אייער גאט איז פארצערענד פייער. נאר וואס דען? ער באדארף נאכגעהן נאך די מדות פון קודשא בריך הוא. אזוי ווי ער האט מלביש ערומים געווען, ווי עס איז געשריבען — אין בראשית, ג׳ — „ויעש ה׳ לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" — און גאט האט גע־מאכט צו אדמן און צו זיין ווייב פעלענע מאנט־

לען און האָט זיי באַקליידט *), אַזוי זאָלסטו מלביש ערומים זיין. הקדוש ברוך הוא האָט מבקר חולים געווען, אַזוי ווי עס שטעהט געשריבען — בראשית, וירא: — „וירא ה׳ אליו באלוני ממרא״ — און גאָט האָט זיך באַוויזען צו איהם אין אלוני ממרא — אַזוי זאָלסטו מבקר חולים זיין. קודשא בריך הוא האָט מנחם אבלים געווען, ווי עס איז געשריבען — בראשית כ״ה: — „ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו״ — און עס איז געווען נאָך דעם טויט פון אברהמען — האָט גאָט געבענשט יצחקן זיין זוהן — אַזוי זאָלסטו מנחם אבלים זיין. הקדוש ברוך הוא האָט באַגראָבען מתים, ווי עס שטעהט געשריבען — דברים, ל״ד: — „ויקבר אותו בגיא״ — און ער האָט איהם — משהן — באַגראָבען אין טאָל — אַזוי זאָלסטו מתים באַגראָבען.

די מדה פון רחמנות האָט נאָר דאַן איהר פולען ווערט, ווען זי ברענגט מענשען צו דער מדה פון צדקה, וואָס איז שקול, ווי די חז״ל זאָגען — בבא בתרא, ט׳ — אַנטקעגען די אַלע מצות פון דער תורה; „וואָס איז פון פיעל גרעסערען ווערט — סוכה, מ״ט — פון די אַלע קרבנות צוזאַמענגענו־מען״; די מצוה, וואָס אַז מען איז זי מקיים — ויקרא רבה, ל״ד — ווערט מען מיט פיער און צוואַנציג ברכות געבענטשט; אַז מען איז זי אָבער ניט מקיים, ווערט מען מיט פיער און צוואַנציג קללות פאַרשאָלטען; די מצוה אין וועלכער — רמב״ם הלכות מתנות עניים, פרק י׳ — מיר באַדאַרפען נזהר זיין מעהר, ווי אין יעדער אַנדער מצות עשה פון דער תורה: די מצוה, „וואָס איז מקרב די גאולה״ — בבא בתרא, י׳.

---

*) זעה סוטה י״ד און רש״י דאָרטען. און זעה אויך די רש״י אין חומש אויף דעם ציטירטען פסוק און דעם אבן עזרא דאָרטען.

ווארים „ירושלים וועט ניט אויסגעלייזט ווערען נאר דורך צדקה" — שבת, קל"ט — נאר דאן, ווען דער יחיד פון אידישען פאלק וועט זיין פליכט טאן צו דער „כנסת ישראל", פון גלות זי אויסלייזען, נאר דאן, ווען יעדער איינער וועט זיך מיט זיין צדקה משתדל זיין, צו שאפען די אלע מיטלען, וואס זענען נויטיג דערויף, ירושלים זאל קענען אויפגעבויט ווערען, עס זאל ווידער ווערען ארץ־ישראל אויפגעריכט.

און ניט נאר קען די גאולה ניט קומען, ווען די אידען זענען די מצוה פון צדקה ניט מקיים ווי געהעריג, נאר עס ווערט פאר זיי צוליעב דעם אויך דער גלות שטארקער, ערגער.

אט אזוי איז עס שוין. וואס ווניגער די אידען האבען איינער אויף דעם צווייטען רחמנות — אלץ גרעסער ווערט די אכזריות פון די גוים צו זיי.

„כל זמן דער בית המקדש איז געשטאנען — ווערט אין בבא בתרא ט' געזאגט — האט א מענש געגעבען דעם שקל זיי־נעם און די זינד זענען איהם פארגעבען געווארען. איצט, אז דער בית־המקדש איז ניטא — איז אויב מען גיט צדקה איז גוט. אויב ניט, קומען די גוים און נעהמען צו — דאס פאר־מעגען ביי אידען — מיט געוואלד. „אז מען גיט ניט יעקבן, גיט מען עשון" *). „ותפיק לרעב נפשך" — און דו זאלסט דעם

*) דאס דאזיגע פאלקס־ווערטעל שטאמט, ווייזט אויס, פון דעם פריהער געבראכטען — ווי אויך פון דעם נאך איהם קומענדען מאמר. און ביים מאכען די קארעקטור שוין האב איך געזעהן א רעצענזיע פון גדליה בובליק — אין „טאגעבלאט" פון אקטאבער 15 — וועגען טויבשס א בוך וועגען אידישע פאלקס ווערטלאך — דעם בוך אליין האב איך ניט געזעהן — וואס איז גאר לעצטענס ערשינען — אין וועלכער ער ברענגט — נאכדעם ווי ער לויבט

בדרך כלל דעם בוך — די מיינונג פון מחבר, אַז דאָס ווערטעל: „אַז מען גיט ניט יעקבן, גיט מען עשון" שטאַמט פון מאמר אין ילקוט שה"ש, תתקצ"ב: „הפתח שאינו פתות למצוה, פתות לרופא" — אַלס ביישפּיעל, „ווי אַזוי אין מאַנכע ערטער מאַטערט זיך דער מחבר צו געפינען אַ מקור פון א ווערטעל, וואו עס איז זעהר צווייפעלהאַפט", צי מען קען דאָרטען דעם דאָזיגען מקור געפונען. און ער איז ווירקליך גערעכט מיט דער דאָזיגער באַהויפּטונג זיינער, אַז דער אויבענדערמאַנטער מאמר פון ילקוט קען ניט געזעהן ווערען אַלס מקור פון דעם דערמאַנטען פאָלקס-ווערטעל. דער מקור פון דעם דאָזיגען פאָלקס-ווערטעל איז זיכער, ווי איך האָב אָנגעוויזען. דאָס דאָזיגע פאָלקס-ווערטעל איז דאָך, כמעט, ווי אַ בוכשטעבליכע איבערזעצונג פון יענע מאמרים.

גוטען ווילען דיינעם אנטקעגען טראָגען דעם ארימאַן — דרשענען די חז"ל אין ויקרא רבה, ל"ד: — „זכו לרעבו של יעקב. לא זכו — לשבעו של עשו". זענען מיר בעלי זכיה — נעהט אונזער גאָט אַוועק אויף שטילען דעם הונגער פון יעקבן, פון די אידישע ארימע לייט. זענען מיר אָבער ניט קיין בעלי זכיה — נעהט אונזער גאָט אַוועק אויף אנשטאָפּען עשון.

און רבא האָט געזאָגט — אין בבא בתרא ט' — צו די בני מחוזא:

„איך בעט אייך, זייט מזרז איינער דעם צווייטען, איהר זאָלט טאָן צדקה, כדי איהר זאָלט האָבען פרידען אין דער מלוכה".

און „איינע פון די פיער זאַכען — ווערט אין סוכה כ"ט געזאָגט — וואָס ברענגען דערצו, אַז די נכסים פון די בעלי בתים זאָלען איבערגעגעבען ווערען צו מלכות, איז דאָס, וואָס זיי באַצאָהלען ניט די צדקה, וואָס זיי זענען פוסקים ברבים".

ב.

דער אופן ווי אזוי מען דארף געבען צדקה

1.

רחמנות פיהרט צו צדקה.

און שטענדיג באדארף אויך דער גייסט פון רחמנות אויף אונזער צדקה רוהען.

„אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה" — זאגט די גמרא אין סוכה, מ"ט.

די אמתע צדקה איז נאר די, אין וועלכער עס איז דער עלעמענט פון חסד פארהאן.

מען קען געבען צדקה אויף פארשידענע אופנים.

אויף אן אופן, דורך וועלכען זי ווערט אויף א גאר הויכער מדרגה געשטעלט.

און אויף אן אופן דורך וועלכער זי ווערט געשטעלט אויף א נידעריגערער מדרגה.

מען קען געבען צדקה אויף אן אופן, עס זאל דעם, צו וועמען מען גיט זי, גרינג זיין צו נעהמען זי, ער זאל זיך ניט פיהלען באליידיגט, ערנידעריגט דאן.

און מען קען זי געבען אויף אן אופן וואס זאל דעם, וואס דארף זי נעהמען, פיעל שפיכות דמים דאן קאסטען.

מיר דארפען דעריבער געבען די צדקה אונזערע בסבר פנים יפות, מיט כבוד, מיט ליעבע צו דעם, וואס נעהמט זי פון אונז. עס דארף אין איהר אונזער הארץ, אונזער נשמה זיין. עס באדארף אין איהר דער עלעמענט פון רחמנות זיין.

בשעת מיר גיבען אונזער הילף צו וועמען, דארפען מיר דאן דורכגעדרונגען זיין מיט מיטלייד, מיט מיטגעפיהל צו

איהם, כדי מיר זאָלען פעהיג זיין צו געבען יענעם אויף דעם אייגענעם אופן, ווי מיר גיבען זיך אליין.

ווארים בשעת מיר זענען דורכגעדרונגען מיט מיטלייד, מיט מיטגעפיהל צו יענעם, ווערט דאַן דער אונטערשיד צווי־שען מיר און יענעם אפּגעווישט; ווערט דאַן יענעמס צער אונזער אייגענער צער, יענעמס ליידען אונזערע אייגענע ליידען.

און דעריבער שטעהט עס — האָט בר קפרא געזאָגט — ויקרא רבה, ל"ד: — „ומבשרך לא תתעלם" — ישעיה, נ"ח — און פון דיין אייגען פלייש זאָלסטו זיך ניט פארקוקען. דער נביא הייסט אונז זעהן זיין — פון דעם, וואס דאַרף צו אונז אנקומען — לייב, ווי אונזער אייגען לייב *), העלפענדיג

---

*) „תני בר קפרא אין לך אדם שאינו בא למדה זו. אם לא הוא — בנו. אם לא בנו — בן בנו". און אין שבת קנ"א: „תניא, רבי אלעזר הקפר אומר: לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם הוא לא בא — בא בנו. ואם בנו לא בא — בן בנו בא. פון די דאָזיגע צוויי שטעלען, ווי אויך, פון פיעלע אַנדערע עהנליכע פּאַראַלעלע שטעלען איז צו זעהן, אז בר קפרא און רבי אלעזר הקפר איז היינו הך, אז בר קפּראס נאָמען איז רבי אלעזר געוועזן. און נאָכדעם, וואָס איך האָב דאָס אָנגעשריבען, האָב איך געפונען, אַז אויך אין „דרך ארץ זוטא", פּרק ט', געפינט זיך דער דאָזיגער מאמר — בשנוי לשון קצת — אויף בר קפּראס נאָמען. „הוה אוהב את העניים — לייענט זיך דאָרטען דער דאָזיגער מאמר — כדי שלא יבואו בניך לידי מדה זו".

אונזערע מיטמענשען, באַדאַרף עס ביי אונז הייסען, אַז מיר העלפען זיך אליין.

„ „און דעריבער — זאָגען די חז"ל אין שקלים, ט"ו — שטעהט אויך — תהלים, מ"א — „אשרי משכיל אל דל".

עס שטעהט ניט „אשרי נותן אל דל“ — אז וואויל איז דעם, וואס גיט צום ארימאן, נאר וואס דען? עס שטעהט „אשרי משכיל“ — אז וואויל איז דעם, וואס איז זיך משתדל צו טאן צדקה אויף וואס א מעהר בעסערען וועג, וואס וויל ניט יוצא זיין נאר מיט דעם אוועקגעבען אליין פון דער צדקה, נאר ער גיט זיך די מיה, ער לעגט אן שכל דערביי, ער זאל אויף א וואס מעהר בכבודיגען, פיינערען וועג די צדקה געבען.

דער וואס גיט צדקה — שרייבט דער רמב״ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י׳ — מיט א בייזער מינע, און דער פנים זיינער איז צו דער ערד אראפגעלאזט, איז אפילו אז ער האט איהם, דעם נויטבאדערפטיגען, געגעבען טויזענד זהובים, האט ער זיין זכות פארלארען, איז די מצוה קיין מצוה ניט. נאר מיר באדארפען איהם געבען די הילף אונזערע בסבר פנים יפות, מיט פרייד, מיטקלאגענדיג מיט איהם בשעת מעשה אויף זיינע צרות, ווי עס איז געזאגט געווארען — איוב, ל׳: — „אויב איך האב ניט געוויינט אויף דעם קשה יום, אויב איך האב ניט געמאכט טרויעריג מיין נשמה אויף דעם ארימאן“. ער באדארף רעדען מיט איהם בשעת ער גיט איהם זיין הילף טרייסט־רייד, ווי עס איז געזאגט געווארען — דארטען, כ״ט: — „און דאס הארץ פון דער אלמנה מאך איך זינגען“.

און אט אויף אזא צדקה האבען די חז״ל — אין בבא בתרא, י׳ — געזאגט: „הנותן צדקה לעני זוכה ומקבל פני שכינה“ — אז דער וואס גיט צדקה צום ארימאן, איז ער זוכה מקבל פני שכינה צו זיין, ווי עס איז געזאגט געווארען — תהלים, י״ד: — „אני בצדק אחזה את פניך“ — דורך צדקה זעה איך דאס געזיכט דיינס.

און אט אויף אזא צדקה האבען זיי געזאגט: „כל הנותן פרוטה לעני מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן“, אז דער וואס גיט א פרוטה צו אן ארימאן

ברענגט אויף איהם ארויף דעם פסוק, גלייך ווי ער האט אויסגעבויט א מזבח און האט מקריב געווען אויף איהם א קרבן.

.2

צדקה דארף מען בסבר פנים יפות געבען.

דער עיקר איז ניט דאס געבען אליין פון צדקה, נאר דער אופן, ווי אזוי מען גיט זי.

רבי ינאי האט געזעהן — ווערט דערצעהלט אין חגיגה, ה׳ און קהלת רבה צום סוף — ווי איינער האט געגעבען א „זוז״ צו אן ארימאן בפרהסיא. האט ער געזאגט צו איהם: „בעסער וואלט געווען, דו זאלסט איהם גאר אין גאנצען ניט געווען געבען, איידער איצט וואס דו האסט איהם געגעבען און פארשעהמט איהם״.

און שמעון בר וואַ — ווערט אין תלמוד ירושלמי, בבא מציעא פ״ב דערצעהלט — איז געגאנגען הינטער רבי לעזר. איז ארויסגעפאלען ביי רבי לעזרן א רענדעל, האט איהם רבי שמעון בר ווא דעם רענדעל דערלאנגט. האט זיך אנגערופען צו איהם רב לעזר: „איך האב זיך שוין לאנג מייאש געווען פון דעם. דאס רענדעל געהערט דעריבער צו דיר״.

און די רבנן האבען נאכדעם געזאגט, אז רבי לעזר האט אומיסטען געלאזט ארויספאלען דאס רענדעל פון זיין קעשענע. זיין כונה איז געווען צו מזכה זיין רבי שמעון בר ווא, וועלכער איז געווען א גרויסער ארימאן.

און ווי אזוי פלעגט זיך ר׳ יוחנן *) נוהג זיין?

אז ער האט געזעהן א בן־טובים וואס איז א יורד געווארען, האט ער געזאגט צו איהם: „ווייל איך האב געהערט

* אין ויקרא רבה, ל״ד: רבי יונה.

ווענגען דיר, אז עס איז צו דיר אריינגעפאלען א ירושה פון ערגעץ, טא נעהם ביי מיר געלט, און דו וועסט מיר נאכדעם באצאהלען" — שקלים, ט"ו; וויקרא רבה, ל"ד.

און דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י', רעכענט אוים אכט מדרגות אין די אופנים פון צדקה געבען:

די גרעסטע מדרגה, וואס קיין גרעסערע מדרגה פון איהר איז גאר ניטא, איז שטיצען אזא איינעם, וואס איז פארארימט געווארען, דערמיט וואס ער מאכט איהם א מתנה, אדער ער גיט איהם א הלואה, אדער ער מאכט מיט איהם שותפות, אדער ער איז איהם ממציא א מלאכה, כדי ער זאל ניט דארפען אנקומען צו פרעמדע, נדבות פון זיי בעטען.

„און אין א קלענערער מדרגה פון דער, איז דער יעניגער, וואס גיט צדקה צו ארימע לייט, און ניט ער ווייסט צו וועמען ער האט געגעבען, און ניט דער ארימאן ווייסט, פון וועמען ער האט גענומען. ווארים דאס איז אן אמתע „לשמה"־מצוה.

„און דערפאר איז געווען א „לשכת חשאים" אין מקדש, א שטילער, פארבארגענער צימער, וואס די צדיקים פלעגען דארטען אריינווארפען צדקה אין דער שטיל, און די עניים בני טובים פלעגען פון דארטען ארויסנעהמען אין דער שטיל, און די, וואס האבען זיך נאך מעהר געשעהמט, פלעגען קומען נעהמען פון דארטען ביינאכט".

דאס איז „מתן בסתר", וועגען וועלכען די חז"ל זאגען — אין בבא בתרא, ט — אז דער וואס טוט צדקה בסתר איז גרעסער פון משה רבנו.

„און נאהענט צו דער מדרגה — שרייבט ווייטער דער רמב"ם — איז די מדרגה פון דעם, וואס גיט לתוך קופה של צדקה, אין דער שטאדטישער צדקה־פושקע. עס באדארף אבער קיינער ניט געבען לתוך קופה של צדקה נאר דאן, ווען

ער ווייסט, אַז דער ממונה איז אַ באַגלויבטער און אַ חכם און ער ווייסט ווי זיך צו פיהרען כשורה, ווי רבי חנינא בן תרדיון.

„אַ קלענערע מדרגה פון די ערשטע צוויי איז די צדקה, וואָס דער געבער ווייסט צו וועמען ער גיט זי, דער נעהמער אָבער ווייסט ניט פון וועמען ער נעהמט זי. ווי די גדולי החכמים פלעגען זיך פיהרען: זיי פלעגען געהן אויסבאהאַל־טענערהייט און אונטערוואָרפען געלט הינטער די טירען פון די אָרימע לייט.

„און אַט אַזוי באַדאַרפען אויך אַלע טאָן. און אַ גאָר גרויסע מדרגה איז דאָס, אויב די וואָס זיינען ממונה איבער דער צדקה זיינען זיך ניט נוהג כשורה.

„אַ קלענערע מדרגה פון דער איז, די צדקה, וואָס ווערט נעגעבען אויף אַזן אופן, אַז דער אָרימאַן ווייסט פון וועמען ער נעהמט: דער געבער ווייסט אָבער ניט וועמען ער גיט. ווי אנדערע גדולי החכמים פלעגען זיך פיהרען: זיי פלעגען אַנבינדען געלט אין די אויבערשטע מאַנטלען זייערע און פאַרוואָרפען זיי אויף הינטען, און די אָרימע לייט פלעגען קומען און נעהמען דאָס געלט, כדי זיי זאָלען קיין בושה ניט האָבען.

„נאָך אַ קלענערע מדרגה איז די צדקה, וואָס ווערט גע־געבען אין דער האַנט פון דעם נעהמער, כאָטש מען גיט איהם דאָס געלט איידער ער בעט.

„נאָך אַ קלענערע מדרגה איז די צדקה, וואָס ווערט געגעבען צו דעם נעהמער נאָכדעם, וואָס ער בעט ערשט.

„נאָך אַ נידעריגע מדרגה איז, אַז מען גיט דעם נויט־באַדערפטיגען ניט גענוג, כאָטש דאָס וואָס מען גיט איהם, גיט מען איהם בסבר פנים יפות דוקא.

„די גאַר ערגסטע מדרגה איז, ווען מען גיט צדקה מיט אַ בייזער מינע".

אזוי צי אזוי, אויף דעם אופן אָדער אויף אַן אנדער אופן — צדקה דאַרף יעדער איינער געבען.

און דער וואָס פאַרהוילט זיינע אויגען פון צדקה, ווערט אנגערופען — זאָגט דער רמב"ם דאָרטען — בליעל *) : „ער ווערט אנגערופען מיט דעם אייגענעם נאָמען, וואָס אַן עובד עבודה זרה ווערט גערופען **). ער ווערט אויך אָנגערופען רשע. אויך חוטא ווערט ער אָנגערופען".

און אויף אַזאַ איינעם מאַכט גאָט זיין שלום ניט רוהען.

דער רבונו של עולם איז אויף איהם זיין שלום ניט משפיע ווייל אויך ער — דער חוטא — טוט גאָר ניט דאַרויף, עס זאָל פאָלקאָמער שלום צווישען קודשא בריך הוא און זיינע ברואים הערשען.

אמר רבי יהודה בר סימון — ויקרא רבה, ל"ד — האָט רבי יהודה בר סימון געזאָגט: „דער דאָזיגער אָרימאַן זיצט און האָט תרעומות: „וואָס בין איך ערגער פון פלוני? ער שלאָפט אין זיין הויז, און איך — דאָ". ביזטו געקומען און האָסט איהם הילף געגעבען. שוועֶר איך ביי דיין לעבען, אַז איך וועל עס דיר פאַררעכענען גלייך ווי דו האָסט שלום געמאַכט צווישען מיר און איהם. און אַט דאָס איז דאָס וואָס שטעהט געשריבען — ישעיה, כ"ז: — „או יחזיק במעוזי שלום יעשה לי, שלום יעשה לי" — אָדער ער וואָלט זיך גע־

---

*) דער מקור פון דעם אַלעם איז אין בבא בתרא י'.

**) דתניא: רבי יהושע בן קרחה אומר: „כל המעלים עיניו מן הצדקה — כאלו עובד עבודת כוכבים" — בבא בתרא, י'.

האלטען אין דער תורה מיינער. שלום וואלט ער מיר גע־בראכט דורך דעם. ער וואלט מיר שלום געבראכט.

„אין שלום אמר ה׳ לרשעים" — ישעיה, מ״ח — זאגט דער „זוהר" — בראשית ע״ו, ב׳ — אז דאס גיעהט אויף די אבירי לב, אויף די אכזרים, וואס זיינען פון צדקה ווייט.

אזא איינער לעבט אויך אלס „פלג גוף", אלס האלבער מענש זיין גאנצען לעבען אפ. ער האט שפע און איז זי ניט משפיע צו קיינעם. ערשט דאן ווען דער מענש גיט צדקה, געפינט ער זיך אינגאנצען, ווערט ער א גאנצער מענש.

„את זה לעומת זה עשה אלהים" — קהלת, ז׳ — איינס אנטקעגען דעם אנדערען האט גאט באשאפען — דרשענען די חז״ל — קהלת רבה, ז׳ — אויף דעם דאזיגען פסוק: „גאט האט באשאפען ארימע און רייכע, כדי זיי זאלען מזכה זיין איינע די אנדערע" *).

און אט אזוי — ווערט אין ויקרא רבה, ל״ד, דערצעהלט — פלעגט רבי תנחום ברבי חייא זיך נוהג זיין. בשעת זיין מוטער פלעגט בארארפען נעהמען פאר איהם א פונט פלייש אין מארק — פלעגט זי נעהמען פאר איהם צוויי: איינע פאר איהם ,און איינע פאר די ארימע לייט.

ווארים דער רייכער, וואס גיט צדקה דעם ארימאן, איז ניט נאר א משפיע אליין דורך דעם דאזיגען טהאט, נאר ער איז דורך איהם אויך א מקבל השפעה. פונקט ווי ער איז דעם ארימאנס משפיע, אזוי איז דער ארימאן אויך זיין משפיע.

„רבי יהושע האט געלערענט — ויקרא רבה, ל״ד: — מעהר, ווי דער בעל הבית טהוט מיט דעם ארימאן, טהוט דער ארימאן מיט דעם בעל הבית. ווארים אזוי זאגט רות

*) זעה „זוהר" בראשית, ר״ח, א׳.

צו נעמין — רות, ב׳: — „שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז״, „אשר עשה עמי״ שטעהט דא ניט געשריבען, נאר „אשר עשיתי״. זי האט געזאגט צו איהר: „א סך פעולות און טובות האב איך מיט איהם געטאן היינט צוליעב דער פרוטה, וואס ער האט מיר געגעבען״.

און אויף דעם פסוק—בראשית א׳—„נעשה אדם בצלמנו״, לאמיר א מענשען מאכען אין אונזער געשטאלט, זאגט דער ״זוהר״, אין דער הקדמה, דף י״ג, אז „בצלמנו״ מיינט די רייכע, „כדמותנו״ מיינט די ארימע לייט. ווארים פון „סטרא דדוכרא״ של מעלה קומען די רייכע, די משפיעים, און פון „סטרא דנוקבא״ דארטען קומען די ארימע לייט, די מקבלי ההשפעה. און ווי די דאזיגע אויבען זענען אין שותפות און האבען רחמנות איינער אויף דעם צווייטען, אזוי דארפען די מענשען אונטען, די ארימע לייט און די רייכע, אין איין באהעפטונג זיין און רחמנות האבען איינער אויף דעם צוויי־טען און גומל טוב זיין איינער מיט דעם צווייטען. אויב זיי פיהרען זיך אבער ניט אזוי, לעבען זיי א לעבען פון בעלי מומים און טראגען א פגם אריין אויך אין די עולמות העליונים אויבען. זיי קענען דורך דעם צו פרוד ברענגען צווישען דער סטרא דדוכרא און דער סטרא דנוקבא דארטען.

מיר ברענגען דורכדעם אויך דערצו, אז די שפע פון די עולמות העליונים זאל ניט קענען צו די עולמות התחתונים אראפגעצויגען ווערען.

ווארים — „זוהר״ בראשית, ר״ח, א׳ — „אז גאט האט באשאפען די וועלט, האט ער זי אויף א זייל אוועקגעשטעלט. און צדיק איז דער נאמען פון דעם דאזיגען זייל. און דער צדיק גיט עס דער וועלט דעם קיום איהרען. ער טוט עס אנטרינקען און שפייזען אלעמען. פון דארטען פארשפרייט זיך די שפע אין די אלע פיער זייטען פון דער וועלט״.

און וואס מעהר צדקה מיר גיבען אלץ מעהר שפע ציהט זיך פון דארטען.

„דער וואס האט רחמנות אויף דעם ארימאן — ווערט אויף אן אנדער ארט אין „זוהר", ויקרא, ק"ח, ב', געזאגט — גיט אריין שלום אין דער כנסת ישראל און איז מוסיף ברכה, פרייד און קראפט אויף דער וועלט".

אויב מיר גיבען אבער קיין צדקה ניט, ווערען פארשטאפט די צנורות, דורך וועלכע עס ציהט זיך צו אונז די שפע פון אויבען, און מיר ווערען פון איהר אפגעהאקט.

און נאכמעהר: ניט נאר דער מענש איז א חסר, א פגום דורך דעם, וואס ער גיט קיין צדקה ניט, נאר עס ווערט דורך דעם אויך אין גאטס נאמען א געמינערטקייט, א פגימה־דיגקייט אריינגעטראגען.

ווער מאכט גאנץ — ווערט אין „זוהר", ויקרא, קי"ג, געזאגט — גאטס נאמען אלע טאג? זאגען מיר: אט דער וואס גיט צדקה צום ארימאן.

און גאט האט אויסדערוועהלט אברהם אבינו — זאגט דער „זוהר" אין בראשית ע"ו — פון די אלע מענשען פון זיין דור, נאר דערפאר, וואס זיי זיינען אבירי לב, רשעים געווען, נאר דערפאר וואס נאר ער אליין האט פון דעם גאנצען דור צדקה געגעבען.

ג.

דער שכר פון צדקה

צדקה דאַרף מען בסבר פנים יפות געבען.

מיר באַדאַרפען אָבער פון דעם דאָזיגען סבר פנים יפות אונזערען קיין קאַפּיטאַל ניט שלאָגען. דער שמייכעל, מיט וועלכען דו באַגלייטסט די הילף דיינע בשעת דו גיסט זי צום נויטבאַדערפטיגען, באַדאַרף דיר קיין פּראָפיטען ניט אַריינברענגען. עס זיינען פאַרהאַנען אַזוינע בעלי צדקה, וואָס זיינען גאַר ניט קאַרג אויף אַ שמייכעל אַ פריינדליכען, אויף גוטע רעד צו רעדען צו די, וואָס ווענדען זיך צו זיי נאָך הילף. דערפאַר אָבער זיינען זיי שוין גאָר זעהר קאַרג, ווען עס קומט צו געבען הילף אין אַ געהעריגער מאָס צו די, וואָס ווענדען זיך צו זיי. דאָס, וואָס זיי דערצאָהלען ניט אין געלט, דערצאָהלען זיי מיט גוטע רייד. זיי ווילען ביידע זאַכען: אַז ביי זייער געלט בלייבען, אַז די דאַנקבאַרקייט פון דעם, וואָס האָט זיך צו זיי געווענדעט האָבען, אויסזעהן אין זיינע אויגען ווי בעלי רחמים גרויסע, ווי ווייכהערציגע מענשען. זיי ווילען מציאות גרויסע איינהאַנדלען. פאַר אַ פּאָר פּרוטות ווילען זיי דעם נאָמען רשע, וואָס זיי פאַרדינען, אויף דעם נאָמען צדיק פאַרבייטען.

די דאָזיגע בעלי צדקה אָבער, וואָס גיבען נישטיגע סומען מיט אַ גוטער מינע, שטעהען אויף אַ ניט העכערער מדרגה, ווי די, וואָס גיבען גרויסע סומען מיט אַ בייזער מינע.

פּונקט ווי די בייזע מינע ביי געבען צדקה קען ניט אויסגעקויפט ווערען דורך דער גרויסער סומע, וואָס ווערט

דאַן געגעבען, אַזוי קען אויך די גוטע מינע ביים געבען צדקה די ווערטה פון דער נישטיגער סומע, וואָס ווערט גע־געבען דאַן, ניט פאַרגרעסערען. די ביידע טיפען בעלי־צדקה, די, וואָס גיבען גרויסע סומען מיט אַ בייזער מינע, ווי די וואָס גיבען קליינע סומען מיט אַ גוטער מינע, זיינען פון איין ווערט.

וואָרים צדקה באַדאַרף מען מיט דער ברייטער האַנט געבען. געבען צדקה נאָר פון יוצא וועגען איז ניט גענוג. ציטער ניט איבער דעם געלט. פאַרגעס ניט, אַז אויב דו פאַרמאָגסט אַ סך געלט, ליגט אין דעם אַ סך פרעמ־דע פראַצע, אַ סך פרעמדע מיה. מעהר, ווי דו אליין האָבען אַנדערע עס פאַר דיר געשאַפען. האַלט עס דעריבער ניט נאָר פאַר זיך. זאָלען אויך אַנדערע פון דעם געהאָלפען ווערען. פאַרגעס ניט, אַז ראשית כל באַלאַנגט דאָס געלט צו גאָט. ער האָט עס דיר געגעבען, טאָ גיב זשע איהם צוריק פון דעם, ווען ער באַדאַרף עס פאַר די אָרימע לייט זיינע. „רבי אלעזר איש ברתותא זאָגט — אבות, פרק ג׳ — גיב איהם פון זיינס, וואָרים דו און אַלץ, וואָס דו פאַרמאָגסט, באַלאַנגט צו איהם״.

דו באַדאַרפסט פאַר זיך אַלס גרויסען זכות באַטראַכטען ניט נאָר דאָס, וואָס גאָט האָט דיר רייכקייט געגעבען, נאָר אויך דאָס וואָס ער האָט דיר דעם אָרימאַן צוגעשיקט, דו זאָלסט דורך איהם די מצוה פון צדקה מקיים זיין.

און אין „זוהר״, ויקהל, קצ״ח, אויף דעם פסוק „הלא פרוס לרעב לחמך״ — ישעיה, נ״ח — דו זאָלסט פאַר דעם הונגעריגען פון דיין ברויט אָפּברעכען — האָבען מיר אַזוי געלערענט: „קום און זעה: אַז וואויל איז דעם מענשען, וואָס האָט אַנגעטראָפען אויף אַן אָרימאַן. וואָרים דער דאָ־זיגער אָרימאַן איז דאָס אַ מתנה פון קודשא בריך הוא,

וואס גאט האט איהם געשיקט. ווער עס נעהמט אויף די דאזיגע מתנה בסבר פנים יפות איז אז וואויל צו איהם. קום און זעה: ווער עס האט רחמנות אויף אן ארימאן און דער־האלט איהם ביים לעבען, איז קודשא בריך הוא פארעכענט איהם גלייך ווי ער וואלט איהם באשאפען. און דעריבער איז אברהם, וואס האט רחמנות געהאט אויף די אלע קינדער פון דער וועלט, האט איהם קודשא בריך הוא פאררעכענט גלייך, ווי ער האט זיי באשאפען, ווי עס איז געשריבען: „ואת הנפש אשר עשו בחרן" — בראשית, לך לך — און די נפשות, וואס זיי האבען געמאכט אין חרן.

און ניט נאר מיט א פרייער האנט נאר אויך מיט א גרינגער האנט זאלסטו צדקה געבען. האלט זי אפען שטענ־דיג. זאל דיך דער נויטבאדערפטיגער ניט דארפען ארומ־זוכען. האלט פאר איהם שטענדיג דיינע טירען אפען. „דו זאלסט נזהר זיין — דרך ארץ זוטא, פרק ט׳ — אז דיינע טירען זאלען ניט זיין פארשלאסען". „זאל דיין הויז ברייט אפען זיין" שטענדיג פאר די ארימע לייט — אבות, א׳.

מיט א ברייטער און גרינגער האנט זאלסטו צדקה געבען.

און ציטער ניט, טאמער וועט פאר דיר ניט בלייבען, אז דו וועסט א סך צדקה געבען. ווי אזוי איינער נעהמט זיך פאר, אזוי העלפט איהם גאט. „דער וואס איז רודף אחרי הצדקה — בבא בתרא ט׳ — שיקט איהם גאט צו געלט און ער טוט דערמיט צדקה". „אויב איינער פארשפרייט זיין געלט אויף צדקה — ילקוט משלי תתקמ"ז — זאלסטו וויסען, אז ער פארגרעסערט דערמיט זיין געלט". „דער, וואס גיט אויף

צדקה — שמות רבה, פרשה ל"ו — פארקלענערט ניט דורך דעם זיינע נכסים *).

„זיי האבען א משל געזאגט אין ירושלים — כתובות, ס"ו — „מלח ממון חסר": דער איינציגער וועג אויף איינצוזאלצען געלט, עס זאל א קיום האבען, איז דורך דעם, מען זאל עס ווענינער מאכען דורך צדקה געבען". „אם זכית לממון — עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך"—דרך ארץ זוטא, פרק רביעי — אויב דו האסט זוכה געווען צו געלט — טהו מיט דעם צדקה, כל זמן עס האלט זיך ביי דיר. „אם עשית צדקה תזכה לממון" — אויב דו האסט געטאן צדקה — וועסטו זוכה זיין צו געלט.

דורך וואס מעהר צדקה געבען, קען דער מענש נאר פאר־גרעסערען דאס רייכטום זיינס, אבער ניט פארקלענערען.

„אמר רבי אבהו" — ויקרא רבה, ה׳ — האט רבי אבהו געזאגט: עס שטעהט געשריבען: „השמר לך פן תעזוב את הלוי" — דברים, י"ב — היט זיך, דו זאלסט דעם לוי ניט פארלאזען. און באלד נאכדעם שטעהט געשריבען: „כי ירחיב ה׳ את גבולך" — אז גאט וועט ברייטער מאכען די גרעניצען דיינע. וואס פאר א שייכות איז פארהאנען צווישען די דאזיגע צוויי ענינים, וואס זיי שטעהען נאהענט איינער

---

*) פריהער קומט דער פאלגענדער מאמר: „נר מצוה" — מה הנר כשהוא דולק, אפילו אלף אלפים מיני נרות מדליקין הימנו — אורו במקומו". דערנאך קומט דער אין טעקסט ציטירטער מאמר: „כך כל מי שיתן למצוה, אינו מחסר את נכסיו". און עס איז אינטערעסאנט צו באמערקען, אז אומעטום, וואו עס רעדט זיך אין מדרש וועגען צדקה, ווערט דארטען נאר דאס ווארט מצוה גענוצט. אנשטאט דאס ווארט צדקה קומט דארטען שטענדיג דאס ווארט מצות.

נעבען דעם אַנדערען. נאָר וואָס דען? הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט: „לפי מתנותיך מרחיבין לך" — לויט די מתנות דיינע פאַר די אָרימע לייט — וועט מען דיר מרחיב גבול זיין.

עס ווערט קיינמאָל ניט — שרייבט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י' — קיינער ניט אָרים, און קיין שום שלעכטע זאַך און קיין שום היזק ווערט ניט פאַראורזאַכט צוליעב צדקה. וואָרים עס איז געזאָגט געוואָרען — ישעיה, ל"ב — „והיה מעשה הצדקה שלום". „ווער עס גיט אַ פרוטה צו אַן אָרימאַן — זאָגען די חז"ל אין ויקרא רבה, ל"ד — גיט איהם אויך קודשא בריך הוא פרוטות אַ סך".

פאַרקלענערען דאָס רייכטום אונזערם קענען מיר נאָר דורך ניט געבען.

„דו זאָלסט קיינמאָל ניט — האָבען מיר געלערענט *) — אָפּהאַלטען דיין האַנט פון צו געבען אַ פרוטה צום אָרימאַן און זאָלסט ניט אַוועקנויגען די אויערען דיינע פון הערען דאָס געשריי און געבעט זיינס. וואָרים ווער עס האַלט אָפּ די האַנט זיינע צו געבען אַ פרוטה אַן אָרימאַן, האַלט זיך אויך קודשא בריך הוא אָפּ פון טאָן גוטעס צו איהם, און ער נעהמט איהם אַוועק פון די נכסים זיינע און ברענגט איהם לידי עניות. וואָרים נכסים זענען גלייך צו „זוזים". אַזוי ווי זוזים זענען קיילעכדיג ווי אַ ראָד, אַזוי זיינען אויך נכסים אַ „גלגל החוזר בעולם". דערפאַר וואָס די נכסים זיינע זיינען פאַר איהם קיין גורם ניט געוועזען, ער זאָל הילף דעם נויטבאַדערפטיגען געבען, וועט ער אַליין אַ גורם מוזען זיין, אַז אַנדערע זאָלען דורך איהם די מצוה פון צדקה מקיים זיין.

---

*) „אלפא ביתא דבן סירא" — אויף דעם יסוד פון פיעלע פאַרשידענע מאמרים עהנליכע אין דער גמרא און מדרש.

„ועניים מרודים תביא בית" — ישעיה, נ"ח — און די ארימע לייט, די געפלאגטע — זאלסטו צו זיך אין שטוב אריינברענגען — דרשענען די חז"ל אין ויקרא רבה, ל"ד — דאס מיינט מען „די בעלי בתים שירדו מכבודם", פון זייערע נכסים. ווער האט זיי גורם געווען, זיי זאלען זיין ארימע לייט? דאס וואס זיי האבען ניט אויסגעשטרעקט זייער האנט צו די ארימע לייט". זיי האבען ניט געוואלט ברענגען די ארימע לייט צו זיך אין הויז, מוזען זיי ברענגען זיך אליין — אין הויז פון אנדערע. זיי האבען ניט געוואלט זייערע הייזער פאר ארימע לייט אפען האלטען, מוזען זיי דערפאר פון זייערע הייזער פארווארפען ווערען.

„עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה'" *) — ויקרא רבה, בהר, תמורה, ט"ז — עשיר, דאס איז דער וואס איז רייך אין נכסים. ורש, דאס איז דער וואס איז ארים אין נכסים. עס באגעגענט זיך דער ארימאן מיט דעם רייכען. ער זאגט צו איהם: גיב מיר צדקה. דער רייכער גיט איהם אבער ניט. איז: „עושה כלם ה'". אט דער וואס האט געמאכט דעם פאר אן ארימאן — קען ער איהם מאכען פאר א רייכען. און דער וואס האט געמאכט דעם פאר א רייכען, קען ער איהם מאכען פאר אן ארימאן".

און נקדימון בן גוריון, וואס איז געווען איינער פון די פיער רייכסטע לייט, וואס האבען זיך געפונען אין ירושלים צו דער צייט פון חורבן בית שני, איז אויך פון די גרעסטע מפזרי צדקה צו יענער צייט געווען.

„זיי האבען געזאגט אויף איהם, אויף נקדימון בן גוריון — כתובות, ס"ו, ב' — אז ווען ער פלעגט ארויסגעהן פון זיין

---

*) משלי, כ"ב.

הויז אין בית־המדרש אריין, פלעגט מען איבער דעם גאַנצען וועג אונטער די פיס זיינע זיידענע קליידער אויסבעטען, און די אָרימע לייט פלעגען קומען און פאַר זיך צונויפוויקלען זיי פון אונטער די פיס זיינע".

ווי גרויס אָבער די צדקה זיינע איז געווען, איז זי נאָך אַלץ ניט גרויסע גענוג געווען לויט דעם רייכטום זיינעם. דע־ריבער איז נגזר געוואָרען חרפּת רעב אויף די קינדער זיינע.

„די רבנן האָבען געלערענט — דאַרטען: — מעשה ברבי יוחנן בן זכאי, וואָס האָט געריטען אויף אַן אייזעל און איז אַרויסגעגאַנגען פון ירושלים, און די תלמידים זענען איהם נאָכגעגאַנגען. האָט ער דערזעהן אַ יונגע פרוי, וואָס האָט נעקליבען גערשטען צווישען דעם אָפּפאַל פון אַראַבישע פיה. אַז זי האָט איהם דערזעהן, האָט זי זיך אין איהרע האָר איינגעוויקעלט און האָט זיך געשטעלט פאַר איהם.

זי האָט געזאָגט צו איהם: „רבי, שפּייז מיך".

האָט ער געזאָגט צו איהר: „וועמענס טאָכטער ביזטו?"

האָט זי געזאָגט צו איהם: „די טאָכטער פון נקדימון בן גוריון בין איך".

האָט ער געזאָגט צו איהר: „טאָכטער מיינע, דאָס געלט פון דיין פאָטערס הויז — וואוהין איז עס אַוועקגעגאַנגען?"

האָט זי געזאָגט צו איהם: „זאָגט מען דען ניט אַזאַ משל אין ירושלים: „מלח ממון חסר", און דער טאַטע מיינער האָט ניט גענוג צדקה געגעבען".

„און דאָס געלט פון הויז פון שווער דיינעם — וואו איז עס?"

האָט זי געזאָגט צו איהם: „עס איז געקומען דאָס געלט פון מיין פאָטער און האָט אויך דאָס געלט פון שווער אומגע־בראַכט".

האט זי געזאגט צו איהם: „געדענקסטו, אז דו האסט זיך געחתמעט אויף מיין כתובה?“

האט ער געזאגט צו זיי, צו די תלמידים זיינע: „איך געדענק, אז איך האב זיך געחתמעט אויף איהר כתובה און איך האב געלייענט דארטען, אז עס ווערט איהר געגעבען א מיליאן גאלדענע רענדלאך פון איהר פאטערס הויז, א חוץ וואס איז איהר געגעבען געווארען פון איהר שווערס הויז“.

האט ער געוויינט רבי יוחנן בן זכאי און געזאגט: „אז וואויל איז אייך ישראל. בשעת איהר טוט דעם ווילען פון גאט, קען קיין שום אומה ולשון ניט שולט זיין אויף אייך. ווען זיי טוען אבער ניט דעם ווילען פון גאט, גיט ער זיי איבער אין די הענט פון אן אומה שפלה. און ניט נאר אין די הענט פון דער אומה שפלה אליין, נאר אין די הענט פון די בהמות פון דער אומה שפלה“.

ד.

צדקה תציל ממות

1.

און ניט נאר פארגרעסערט צדקה דאס רייכטום פון מענשען, נאר זי פארגרעסערט אויך דאס לעבען זיינס. זי איז ניט נאר עשירות מוסיף דעם מענשען, נאר זי איז איהם אויך יאהרען מוסיף.

„צדקה תציל ממות" — ווערט אין משלי, י"א, געזאגט.

„מהו כי נר מצוה"? — פרעגט דער מדרש רבה אין שמות, ל"ו — אלא כל מי שעושה מצוה כאילו מדליק נר לפני הקב"ה ומחיה נפשו, שנקראת נר, שנאמר: נר ה׳, נשמת אדם" — וואס מיינט נר מצוה? *) נאר יעדער איינער, וואס טוט צדקה איז גלייך ווי ער צינדט אן א ליכט פאר הקדוש ברוך הוא און גיט לעבען צו דער נשמה זיינער, וואס ווערט אנגערופען נר. ווארים עס איז געזאגט געווארען: „נר ה׳ נשמת אדם" — משלי כ׳ — די ליכט פון גאט איז די נשמה פון מענשען.

און וועגען איינעם א צדיק, וואס האט די מצוה פון

---

*) דער פסוק, אין וועלכען די דאזיגע צוויי ווערטער געפינען זיך, לייענט זיך ווי פאלגט: „כי נר מצות ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר" — ווי א ליכט זענען די מצוות פאר דעם מענשען; און ליכטיגקייט איז פאר איהם די תורה. און די מאראל פרעדיגען איהרע פיהרען איהם אין וועג פון לעבען.

צדקה זעהר אפגעהיט, ווערט פאלגענדע מעשה דערצעהלט אין בבא בתרא, י"א *).

בנימין הצדיק איז געווען דער ממונה איבער דער קופה של צדקה אין זיין שטאדט. איז געקומען איין מאל צו איהם א פרוי מיט איהרע זיבען קינדער און געזאגט צו איהם: „רבי, שפייז מיך". האט ער געזאגט: „אין דער קופה של צדקה געפינט זיך איצט גאר ניט".

האט זי געזאגט צו איהם: „אויב דו וועסט מיך ניט שפייזען, וועל איך און מיינע קינדער שטארבען". באלד איז ער געגאנגען און האט זי געשפייזט פון זיין אייגען געלט בסתר.

„אין א צייט ארום איז בנימין הצדיק קראנק געווארען און איז נוטה למות געווען.

„האבען די מלאכי השרת פאר קודשא בריך הוא געזאגט: „רבונו של עולם, דו האסט געזאגט, אז דער וואס דערהאלט ביים לעבען איין אידישע נשמה, איז גלייך ווי ער דערהאלט ביים לעבען די גאנצע וועלט. און אט דער בנימין הצדיק, וואס האט דערהאלטען ביים לעבען די אלמנה מיט איהרע זיבען קינדער און האט זיי געגעבען צדקה בסתר — ער איז זיך איצט אין צער מיתה מצטער".

„האבען זיי געבעטען רחמים אויף איהם די מלאכי השרת, און מען האט איהם נאך צוויי און צוואנציג יאהר לעבען מוסיף געווען".

„און איינמאל — ווערט אן אנדער מעשה דערצעהלט — זענען יוסף און עוזיאל געגאנגען אין וועג, האבען זיי גע־

---

*) דער דאזיגער ספור המעשה ווערט מיט איניגע קליינע שנויים אויך אין אלפא ביתא דבן סירא דערצעהלט. איך גיב איהם דא איבער לויט ווי ער ווערט דארטען דערצעהלט.

זעהן צוויי אָרימע לייט קומען אַן פון בארג און זיי טראָגען האַלץ אויפן קאָפּ.

„האָט יוסף געזאָגט צו עוזיאלן: „איך זעה דאָ אַ יונגלינג, וואָס טראָגט האַלץ אויפן קאָפּ. צווישען דעם האַלץ געפינט זיך אַן עקדיש. דער עקדיש האָט אָבער קיין רשות ניט געהאַט צו בייסען איהם”.

„האָט ער גערופען דעם אינגעל און געזאָגט צו איהם: „האָסטו עפּעס געטאָן צדקה פאַר דעם דאָזיגען וועג?”

„האָט ער געזאָגט צו איהם: „איינער אַ אינגעל איז געגאַנגען מיט מיר אין שוהל אריין, און ער איז געוועזען אַ יתום, און האָט ניט געהאַט וואָס צו עסען. האָב איך איהם געגעבען פון מיין ברויט און ער האָט געגעסען צוזאַמען מיט מיר”.

„האָבען זיי געזאָגט צו איהם: „אַז וואויל איז דיר, וואָס דו ביזט ניצול געוואָרען פון טויט” *).

און אין פאַרבינדונג מיט דעם ענין פון צדקה תציל ממות ווערט אין דער אַלטער ליטעראַטור אונזערער אויך פאָלגענדע וואונדער שעהנע מעשה דערצעהלט:

מעשה בבן סבר, וואָס פלעגט זיך יאָגען כל ימיו צדקה צו טאָן.

איינמאָל איז ער געוואויר געוואָרען, אַז אין דער מדינה וואָס געפינט זיך נאָהענט צו איהם, געפינט זיך אַ יתום, וואָס וויל נעהמען אַ ווייב, ער האָט אָבער ניט געהאַט ניט קיין זילבער און ניט קיין גאָלד, מיט וואָס ער זאָל זי קענען מכנים לחופה זיין.

וואָס זשע האָט בן סבר געטאָן?

*) אלפא ביתא דבן סירא.

ער האט גענומען אלץ וואס ער האט געפונען אין הויז ביי זיך און איז געגאנגען און האט עס אוועקגעגעבן צו יענעם יתום.

בשעת ער האט זיך אומגעקעהרט אהיים, האט ער אנגעטראפען אויף א טייך, וואס די לענג זיינע איז געווען פיר מייל.

און אין טייך איז געווען א פיש א גרויסער, וואס פלעגט מזיק זיין די אלע מענשען, וואס פלעגען פארבייגעהן דארטען.

נאר אז בן סבר איז צוגעקומען נעבען דעם דאזיגען פיש האט ער געמאכט פון זיך ווי א בריק און בן סבר איז איבער איהם דעם טייך אריבערגעגאנגען און ער האט איהם ניט מזיק געווען.

נאכדעם, אז ער איז שוין געווען אוועקגעגאנגען פון טייך, האט ער אנגעטראפען אויף א מענשען, וועלכער איז געווען זעהר העסליך.

האט ער געזאגט צו איהם דער העסליכער מאן:

„דו ביזט עס בן סבר?"

האט ער געזאגט צו איהם:

„יא".

האט ער געזאגט צו איהם:

„פון וואנען קומסטו?"

האט ער איהם דערצעהלט אלצדינג, וואס האט געטראפען מיט איהם.

האט צו איהם יענער מאן געזאגט:

„דיין פנקס איז מיט מיר, אז עס איז געקומען די צייט דיינע, דו זאלסט זיך פון דער וועלט אפשיידען".

און ווי דער מאן רעדט אזוי, האט אנגעהויבען דאס געזיכט פון בן סבר גרין צו ווערען.

האט ער אויפגעהויבען בן סבר די אויגען זיינע אין דער הויך און געזאגט: „רבונו של עולם, דער וואס האט זיך מתעסק געווען אין תורה און גמילות חסדים, זאל ער שטארבען אין ווענינע יאהרען? אט דאס איז די תורה און דאס איז דער שכר פאר איהר? און דו האסט אויך גוזר געווען, איך זאל אויך חוץ לדירתי שטארבען, ווי א בהמה, און מיינע שטוב־מענשען זאלען זיך מיט מיר אפילו ניט מתעסק זיין".

איז באותה שעה א בת־קול ארויסגעגאנגען און האט געזאגט צו איהם: „אט האסטו נאך צייט ביז דו זאלסט קענען געהן שטארבען אויף דיין בעט".

ווען ער איז אוועקגעגאנגען פון מלאך המות, איז ער אנגעקומען אין א שטאדט, האט ער געטראפען ביי זיין אריינגאנג אין שטאדט מענשען, וואס זיינען פון יענער שטאדט ארויסגעגאנגען.

האט ער געזאגט צו זיי בן סבר:

— געפינט זיך דא א חכם אדער א מלומד, וואס איך זאל איהם קענען מקבל־פנים זיין?

האבען זיי געזאגט צו איהם:

— דא איז פאראן א חכם א גרויסער, און דער נאמען זיינער איז שפיפון בן ליש.

איז געגאנגען צו איהם בן סבר.

אז שפיפון האט איהם געזעהן האט ער זיך זעהר גע־פרעהט מיט איהם און האט איהם געבראכט צו זיך.

האט ער געזעהן, אז זיין פנים ווערט גרין.

האט איהם שפיפון געזאגט:

— וואס איז מיט דיר, בן סבר, אפשר באדארפסטו ברויט, אדער אפשר באדארפסטו עפעס אנדערש?

האט ער געזאגט צו איהם:

— ניט ברויט באדארף איך, ניט עפּעס אנדערש. איך האב כל טוב מיט זיך.

האט ער געזאגט צו איהם שפּיפון:

„אויב אזוי, טא פאר וואס זשע ווערט דער פּנים דיינער גרין?"

האט ער דערצעהלט איהם אלץ וואס עס האט מיט איהם געטראפען אויפן וועג.

האט צו איהם געזאגט שפּיפון:

„שטארק זיך. איך האב בטחון, אז הקדוש ברוך הוא וועט דיך מציל זיין פון טויט".

אז עס זענען פינף טעג אוועקגעגאנגען, איז געקומען א גרויסער וואלקען און האט ארומגערינגעלט דאס גאנצע הויז פון שפּיפון בן ליש.

האבען צו איהם געזאגט די תלמידים זיינע:

— זעהסטו ניט, ווי א וואלקען א גרויסער האט ארומגע־רינגעלט דאס הויז דיינס?

האט ער געזאגט צו זיי:

„געהט און זעהט, צי די גאנצע שטאט רינגעלט ער ארום, צי נאר דאס הויז אליין רינגעלט ער ארום?"

און באותה שעה איז דער מלאך המות געקומען צו שפּיפון און האט געזאגט צו איהם:

„גיב מיר אפּ דעם פּקדון, וואס איך האב ביי דיר".

האט צו איהם געזאגט שפּיפון:

„וואס פאר א פּקדון האסטו עס ביי מיר?"

האט ער געזאגט צו איהם:

„דיין לעבען און דאס לעבען פון בן סבר".

האט ער, שפיפון, געזאגט צו איהם:

— געה דיר, געה דיר, צו דער ארבייט דיינער. דו האסט ביי מיר גאר ניט.

איז געגאנגען דער מלאך המות און האט איבערגעגעבען די דאזיגע רייד פאר כביכול.

און ער האט געזאגט פאר איהם:

„רבונו של עולם, שפיפון לאזט מיך ניט אריינקומען צו איהם אין הויז. ווארים ער האט מיך באשוואוירען מיט דעם נאמען דיינעם דעם גרויסען".

האט צו איהם הקדוש ברוך הוא געזאגט:

„געה זאג איהם: דיין לעבען, שפיפון, וויל איך ניט, נאר דאס לעבען פון בן סבר".

און שפיפון האט געענטפערט ווי פריהער.

איז באותה שעה א בת־קול ארויסגעגאנגען און האט געזאגט: „וואס זאל איך טאן מיט די דאזיגע צוויי צדיקים. איך האב א גזירה גוזר געווען און קען זי ניט מקיים זיין. „צדיק מושל יראת אלהים — ש"ב, כ"ג — ווער געוועלטיגט איבער מיר, וואס איך בין גוזר א גזירה, און קען זי ניט מקיים זיין? דער צדיק. צוליעב איהם מוז איך זי מבטל זיין".

און ער האט געזאגט צו די מלאכי השרת: „געהט און זייט מוסיף זיבעציג יאהר צו יעדען איינעם פון זיי — אויף די לעבענס־יאהרען זייערע".

.2

און אין „זוהר" — ויקרא, קי"א — ווערט אין צוזאמענהאנג מיט דעם דאזיגען ענין פון „צדקה תציל ממות" די פאלגענדע מעשה דערצעהלט:

רבי חייא און רבי יוסי זענען געגאַנגען אין וועג. זענען זיי צוגעקומען צו אַ באַרג. האָבן זיי דאָרטן געטראָפן צוויי מענטשן, וואָס זענען געגאַנגען.

דערווייל האָבן זיי דערזען, ווי עס איז אָנגעקומען אַ מאַן, און ער האָט געזאָגט צו זיי:

— איך בעט אייך, גיט מיר עפּעס אָפּצועסן, אַ שטיקל ברויט, וואָרים שוין צוויי טעג, ווי איך בלאָנדזשע אַרום אין דער מדבר, און איך האָב נאָך גאָר ניט געגעסן.

האָט זיך אַרויסגערופן איינער פון די דאָזיגע צוויי לייט און האָט אַרויסגענומען זיין שפּייז, וואָס ער האָט גע־האַט מיט זיך פאַר דעם וועג, און האָט אים געגעבן. ער האָט אים געגעבן עסן און טרינקען.

האָט צו אים זיין חבר געזאָגט:

— וואָס וועסטו טאָן מיט שפּייז? מיין שפּייז באַדאַרף איך פאַר זיך האָבן.

און יענער האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן אָרימאַן און איז געזעסן די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט געגעסן, ביז ער האָט זיך אָנגעגעסן צו זאַט פון אַלעם דעם, וואָס עס האָט זיך געפונען ביי אים. דערנאָך האָט ער אים דאָס ברויט, וואָס עס איז איבערגעבליבן, מיטגעגעבן אויפן וועג און איז זיך אַוועקגעגאַנגען.

האָט רבי חייא געזאָגט:

— גאָט האָט ניט געוואָלט, אַז אַט דאָס זאָל געטאָן ווערן דורך אונז.

האָט רבי יוסי געזאָגט:

— אפשר איז אַ גזר דין נגזר געוואָרען אויף דעם דאָ־זיגן מענטשן, האָט גאָט געוואָלט אים מזמין זיין דעם דאָזיגן אָרימאַן, כדי ער זאָל ניצול ווערען פון גזר דין.

ווי זיי זענען אזוי געגאנגען, איז אט יענער מאן פאר־חלשט געווארען אויפן וועג.

האט צו איהם זיין חבר געזאגט:

— האב איך דיר דען ניט געזאגט דו זאלסט ניט אוועק־געבען דיין ברויט אן אנדערען ?

האט רבי חייא געזאגט צו רבי יוסין:

— מיר האבען דאך שפייז ביי זיך, לאמיר איהם געבען צו עסען.

האט רבי יוסי געזאגט:

— דו ווילסט אוועקנעהמען פון איהם דעם זכות? לאמיר געהן און זעהן. דער פלאם־פייער פון טויט האט אודאי ארומגעכאפט דעם דאזיגען מאן. האט גאט געוואלט איהם מזמין זיין א זכות, כדי צו מציל זיין איהם. דערווייל האט זיך אוועקגעזעצט יענער מאן און איז אנדרעמעלט געווארען אונטער א בוים.

און דער חבר זיינער האט זיך דערווייטערט פון איהם און איז געגאנגען מיט אן אנדער וועג.

האט רבי יוסי געזאגט צו רבי חייאן:

— איצט לאמיר זיך אנידערזעצען און זעהן, ווארים קודשא בריך הוא וויל אודאי איהם טאן א נס.

האבען זיי געווארט.

דערווייל איז צוגעקומען א שרץ מיט דעם פייער־ברע־נענדען גיפט זיינעם און האט זיך אוועקגעשטעלט נעבען איהם.

האט רבי חייא געזאגט:

ווער אויף אט דעם דאזיגען מענשען. ער וועט שטאר־בען באלד.

און רבי יוסי האט געזאגט: אז וואויל איז דעם דא־זיגען מענשען: קודשא בריך הוא וועט איהם טאן א נס.

דערווייל איז אראפגעקראכען פון בוים א שלאנג און האט איהם געוואלט טויטען.

האט זיך ארויפגעווארפען אויפן שלאנג דער שרץ און האט איהם דערהרגעט.

און ער האט א דרעה געטאן מיטן קאפ דער שרץ און איז זיך אוועקגעגאנגען.

האט רבי יוסי געזאגט:

— האב איך דיר דען ניט געזאגט, אז קודשא בריך הוא וויל איהם טאן א נס און דו זאלסט ביי איהם ניט צונעהמען זיין זכות.

דערווייל האט זיך יענער מענש אויפגעכאפט און איז אויפגעשטאנען און איז זיך אוועקגעגאנגען.

האבען זיי איהם פארהאלטען רבי חייא און רב יוסי און זיי האבען איהם געגעבען עסען.

נאכדעם וואס ער האט אפגעגעסען, האבען זיי איהם געוויזען דעם נס, וואס קודשא בריך הוא האט מיט איהם געטאן.

אט אזוי איז דער שכר, וואס גאט גיט צו די, וואס גיבען צדקה, אויף דער וועלט, אויסער דעם שכר, וואס איז נאך אנגעגרייט פאר זיי אויף יענער וועלט. דורך דער צדקה, וואס זיי גיבען, ווערען זיי ניצול פון דעם גיהנום אויף יענער וועלט.

מיר האבען געלערענט: „אז איינער שערט ארום זיינע נכסים — גיטין, ז׳ — און טהוט דערמיט צדקה, ווערט ער ניצול מדינה של גיהנום. צו וואס איז דאס געגליכען, צו צוויי שאף, וואס זיינען געגאנגען אין וואסער: איינע אן אפגעשארענע, און איינע ניט קיין אפגעשארענע. די גע־

שארענע איז דורכגעגאנגען דאס וואסער, און די ניט־גע־שארענע איז ניט דורכגעגאנגען".

און נאר דער זכות פון צדקה איז רבי ייסאן בייגעשטא־נען, ער זאל האבען די זכיה צו שטארבען אין דער „אדרא קרישא" פון רבי שמעון בן יוחאי.

אז ארימאן — ווערט דערצעהלט אין „זוהר" — בשלח, ס"א — איז געווען אין שכנות פון רבי ייסא. האט ער ניט געהאט, ווער עס זאל אויף איהם השגחה געבען.

און אליין איז ער געווען א שעמעוודיגער און האט ניט געקענט צושטעהן צו מענשען.

אין א געווויסען טאג איז ער קראנק געווארען. איז ארייג־געגאנגען צו איהם רבי ייסא.

האט ער דערהערט א קול: „א נשמה פליהט צו מיר און עס האט נאך איהר שטונדע ניט געשלאגען. אז וועה איז צו די שטאט־מענשען זיינע, וואס עס האט זיך קיינער ניט געפונען צווישען זיי, וואס זאל איהם דערהאלטען ביי דער נשמה זיינער".

איז געגאנגען רבי ייסא און האט איהם איינגעגעבען א געטראנק אזא אויף צו שוויצען.

האט ארויסגעזעצט א שוויים אויף זיין פנים און די נשמה זיינע האט זיך צו איהם אומגעקעהרט.

נאכדעם איז ער געקומען און האט איהם געפרעגט.

האט ער געזאגט צו איהם:

— ביי'דיין לעבען, רבי. מיין נשמה איז ארויסגעגאנגען פון מיר און איז צוגעקומען צו דער שטול פון מלך. זי האט שוין געוואלט בלייבען דארטען, נאר קודשא בריך הוא האט דיך געוואלט מזכה זיין. זיי האבען אויסגערופען וועגען דיר: „ער איז אנגעברייט רבי ייסא, ער זאל די נשמה

זיינע אפגעבען אין דער אקאדעמיע דער הייליגער, וואס די חבריא איז אנגעברייט צו גרינדען אויף דער ערד. זאלען דריי שטולען צוגעגרייט ווערען״ •).

•) צוזאמען מיט רבי ייסאן זיינען אויך געשטארבען דאן אין דער אדרא רבי יוסי בר יעקב און רבי חזקית.

ה.

מען טאָר אויף צדקה ניט קאַרגען

צדקה באדארף מען מיט א ברייטער האנט געבען. מען מעג שפּאָרען אויף זיך, אבער ניט אויף צדקה.

מען קען פאר זיך קארג זיין, אבער ניט פאר די אָרימע לייט.

„עס איז געווען א מאל א מאן — ווערט דערצעהלט אין אסתר רבה פרשה ב׳ — מיט דעם נאמען כרבוהין. זענען רבותינו געגאנגען צו איהם וועגען „מגבת חכמים״, איינצו־מאהנען געלט צו מפרנס זיין די תלמידי חכמים.

„האבען זיי געהערט, ווי דער זוהן האט געזאגט צום טאטען: „וואס ווילען מיר היינט עסען? דעם טרוקסמון *), וואס מען פארקויפט איינעם פאר א מנה **), אדער דעם, וואס מען פארקויפט צוויי פאר א מנה? ווארים ווייל זיי זענען פארדארט און פארטריקענט, פארקויפט מען זיי בזול״.

„האבען די רבנן, די גובים געמיינט, אז ער איז אן ארימאן.

„זענען זיי געגאנגען פריהער איינמאהנען אין שטאט און נאכדעם זענען זיי געגאנגען צו איהם.

„און ער האט זיי א זעהר שעהנע נדבה געגעבען.

„און אז זיי האבען איהם געזאגט, אז זיי האבען גע־מיינט, אז ער איז זעהר ארים, ווארים זיי האבען געהערט,

---

*) אזא גרינס אדער פרוכט.

**) אזא מטבע.

ווי ער קארגט אויף זיך אזוי, האט ער זיי געענטפערט: „אויף מיר אליין מעג איך קארגען, אויף דער מצוה פון צדקה אבער פון באשעפער, קען איך ניט און טאר ניט קארגען".

און ניט נאר אויף די סאמע נויטווענדיגסטע זאכען אליין באדארפסטו דעם ארימאן דיין הילף געבען. דו דארפסט איהם העלפען צו דערגרייכען אלצדינג אין וועלכען ער נויטינט זיך, ניט נאר דאס וואס דו דענקסט, אז ער נויטינט זיך אין דעם. דו דארפסט איבער איהם קיין שופט ניט זיין. דערפאר וואס דו גיסט איהם דיין הילף, דארפסטו איהם ניט דיקטירען, ווי אזוי צו לעבען, וואס ער קען זיך יא ערלויבען, אדער וואס ער קען זיך ניט ערלויבען.

ניט דער, וואס האט געלט דוקא, מוז האבען הרחבת הדעת גרויסען אין לעבען. אפטמאל דארף עס דוקא דער ארימאן האבען. עס זענען דא נגידים מיט קבצנישע נשמות. און פארקעהרט, קבצנים מיט נגידישע נשמות. פאר איהם קען א מאל א געוויסער לוקסוס פונקט אזוי נויטיג זיין, ווי די סאמע נויטינגסטע זאכען אין לעבען. אויך אט דעם לוקסוס דארפסטו דעריבער איהם העלפען דערגרייכען. דו באדארפסט איהם דיין הילף געבען ניט נאר דארויף דו זאלסט איהם נאר ביים לעבען דערהאלטען.

„מר עוקבא — ווערט דערצעהלט אין כתובות ס"ז — איז געווען אן ארימאן ביי איהם אין שכנות, וואס ער פלעגט איהם שיקען אלע ערב יום כפור פיער הונדערט „זהובים".

„איין טאג האט ער געשיקט צו איהם דאס געלט דורך זיין זוהן.

„איז ער געקומען צוריק און געזאגט צו זיין פאטער: „ער באדארף שוין ניט".

„האט ער געזאגט צו איהם:

„וואס האסטו דען געזעהן?"

„האט ער געזאגט:

„איך האב געזעהן, אז מען גיסט איהם אן אלטען וויין".

„האט ער געזאגט: „אזוי, אזא מפונק איז ער" — און ער האט פארדאפעלט די סומע און איהם צוגעשיקט.

און איינער — דארטען — איז א מאל געקומען צו רבאן. האט רבא איהם געפרעגט: „פון וואס באשטעהט די סעודה דיינע?"

האט ער צו איהם געזאגט:

„פון א געשטאפטען הוהן און אלטען וויין".

האט רבא צו איהם געזאגט:

„און דו האסט גאר קיין מורא ניט פאר „דוחקא דצבורא", ניט פאלען צו לאסט אויף יענעם?"

האט ער איהם געענטפערט:

„צי דען פון זייערס עס איך? פון גאטס עס איך, ווי מיר האבען געלערענט — תהלים, קמ"ה: — „עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו" — די אויגען פון אלע קוקען ארויס צו דיר און דו גיסט זיי זייער עסען אין צייט. איז דערפון נעדרונגען, אז יעדען איינעם שיקט גאט צו זיין פרנסה אין צייט *).

---

*) אין דער גמרא דארטען קומט נאך דער פאלגענדער סוף צום אין טעקסט געבראכטען ספור המעשה:

דערוויילי, ווי זיי רעדען אזוי, איז אנגעקומען רבאס שוועסטער, וועלכע האט איהם שוין דרייצעהן יאהר ניט געזעהן, און זי האט געבראכט מיט זיך פאר איהם א געשטאפטע הוהן מיט אלטען וויין.

האט ער זיך אנגערופען רבא: „וואס טהוט זיך דא אזוינס?

און אויב דער ארימאַן איז צוגעוועהנט צו אַ פערד צו רייטען אויף איהם און אַ קנעכט צו לויפען פאַר איהם, באַ־דאַרף מען איהם אויך דאָס געבען.

עס שטעהט אין דער תורה — שרייבט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק שביעי — אַז מען באַדאַרף געבען דעם ארימאַן „די מחסורו אשר יחסר לו", מיינט דאָס, אַז דו ביזט מחויב צו געבען דעם ארימאַן לויט דעם, וואָס עס פעהלט איהם.

„אויב ער האָט קיין מלבושים ניט, באַדאַרף מען איהם געבען מלבושים. אויב ער האָט קיין כלי בית ניט, קויפט מען איהם כלי בית. אויב ער האָט קיין פרוי ניט, באַדאַרף מען איהם חתונה מאַכען.

„און אַ פרוי איז אויך דאָס איינענע.

„אפילו אַז דער שטייגער פון דעם דאָזיגען ארימאַן איז געוועזן צו רייטען אויף אַ פערד און אַ קנעכט איז פאַר איהם געלאָפען, באַדאַרף מען קויפען פאַר דעם דאָזיגען ארימאַן, וואָס איז אַ יורד מנכסיו געוואָרען, אַ פערד צו רייטען אויף איהם און אַ קנעכט צו לויפען פאַר איהם. וואָרים עס שטעהט געשריבען: „די מחסורו אשר יחסר לו — דברים, ט"ו — לויט דעם וואָס עס פעהלט איהם. ביזט נאָר ניט מחויב איהם צו מאַכען ווידער פאַר אַן עושר. דו באַדאַרפסט איהם אָבער געבען אַלץ, צו וואָס ער איז צוגעוועהנט געוואָרען.

וואָס איז פּלוצלונג מיין שוועסטער מיט די דאָזיגע מתנות פאַר מיר געקומען?"

און ער האָט געזאָגט צום אָרימאַן:

— נעניתי לך. איך גיב זיך אונטער. איך האָב צופיעל גערעדט. געה עסען.

„און א יתום — שרייבט ווייטער דער רמב"ם — וואס די צייט איז געקומען צו חתונה מאכען איהם, דינגט מען פאר איהם א הויז, און מען שאפט פאר איהם א בעט און די אנדערע כלי בית, און נאכדעם גיט מען איהם א פרוי.

„און זיי האבען געזאגט — ווערט דערצעהלט אין כתובות, ס"ז — אויף איהם, אויף הלל הזקן, אז ער האט גענומען פאר איינעם אן עני בן טובים א פערד צום רייטען און א קנעכט צו לויפען. איינמאל האט ער ניט געקענט קריגען פאר איהם קיין פערד צו לויפען, איז ער אליין געלאפען פאר איהם דריי מייל".

ו.

אלע זענען מחוייב צדקה צו געבען

אלע זענען מחויב צדקה צו געבען, אפילו די, וואס לעבען אליין אין דחקות. ווארים ווי געדריקט דיין מצב זאל ניט זיין, געפינען זיך פיעלע אנדערע, וואס זייער מצב איז נאך ערגער. ווי גרויס עס זאל ניט זיין די דחקות אין וועלכער דו לעבסט, געפינען זיך פיעלע אנדערע, וואס לעבען אין א נאך גרעסערער דחקות.

„אז א מענש זעהט — גיטין ז׳ — אז זיינע מזונות זענען בצמצום, זאל ער נאך אלע *) טאן צדקה.

מען באדארף קענען געבען צדקה ניט נאר ווען מען האט צו געבען, נאר אויך ווען מען האט ניט, ווען מען לעבט אליין אין דחקות, ווען מען איז אליין אן ארימאן.

אויב דו האסט אליין קיין אנדער וועג ניט זאט צו מאכען דעם הונגעריגען נאר דורך דעם, דו זאלסט זיך מיט איהם מיט דיין מאלצייט טיילען, זאלסטו אויך דאס טאן.

דו וועסט ניט שטארבען, אויב דו וועסט א שטיק צייט עסען נאר א העלפט פון דעם, וואס דו באדארפסט עסען. אויב ער וועט אבער גאר ניט עסען — וועט ער יא שטארבען.

און ניט נאר דער וואס לעבט אין דחקות, איז מחויב צדקה צו געבען.

*) די ווערטער „נאך אלע״ גיטא דארט.

„נאר אפילו דער וואס לעבט אליין פון צדקה", אפילו דער איז מחויב צדקה צו געבען, לויט די ארימע כחות זיינע.

צדקה קען זעהר פיעל אויפטאן, ניט נאר ווען זי ווערט אין גרויסע סומען געגעבען. מען קען א מאל זעהר פיעל אויפטאן אויך מיט א קליינינקייט.

„עס שטעהט געשריבען — ווערט געזאגט אין בבא בתרא, ט׳ — „וילבש צדקה כשריון" *). אזוי ווי דער שריון — פאנצער — איז דאך יעדער קלפה — שופען — אין איהם ווערט מצטרף צו א גרויסען שריון, אזוי איז אויך צדקה. יעדער פרוטה ווערט צו א גרויסען חשבון מצטרף".

מיט א קליינינקייט קען מען א מאל איינעם ביים לעבען דערהאלטען.

אז ארימאן איז א מאל צונעקומען — ווערט אין „זוהר", בשלח, ס"א, דערצעהלט — צו רבי יצחקן. און רבי יצחק האט געהאט ביי זיך נאר א האלבע זילבערנע מעה.

האט ער געזאגט צו רבי יצחקן:

„דערהאלט מיך און מיינע זיהן און מיינע טעכטער ביי די נשמות אונזערע".

האט ער צו איהם געזאגט:

„ווי אזוי קען איך אייך דערהאלטען ביי אייערע נשמות, אז איך האב ביי זיך ניט מעהר, ווי נאר א האלבע זילבער־נע מעה".

האט ער צו איהם געזאגט:

„אט די האלבע מעה מיט דער אנדערער האלבער מעה, וואס איך האב ביי זיך, וועט זיין גענוג".

*) ישעית, נ"ט.

„האבען זיי איהם געוויזען אין חלום, אז ער איז פאר־בייגעגאנגען דעם ברעג פון גרויסען ים, און מען האט איהם געוואלט אריינוואַרפען אהין. האט ער דערזעהן רבי שמעונען, ווי ער האט אויסגעשטרעקט זיין האנט אנטקעגען איהם צו נעהמען איהם צו זיך, און דער ארימאן איז געקומען און האט איהם אוועקגענומען און איבערגעגעבען איהם אין די הענט פון רבי שמעונען, און ער איז ניצול געווארען.

און אין ויקרא רבה, בהר, ווערט געזאגט:

צי דען נאר א פרוטה גיט ער דעם ארימאן? ער גיט דאך איהם די נשמה זיינע.

הא כיצד? ווי אזוי קומט אויס, אז ער גיט איהם די נשמה זיינע?

א ברויט קאסט, למשל, צעהן פרוטות. שטעהט דער ארימאן אין מארק און האט ניט מעהר ווי ניין. קומט צו איינער און גיט איהם א פרוטה. נעהמט דער ארימאן דעם ברויט און עסט איהם אויף און דערהאלט די נשמה אין זיך.

און אט אויף יענעם מענשען זאגט הקדוש ברוך הוא: „דו אויך, ווען די נשמה דיינע וועט וועלען ארויסגעהן פון איהר גוף, וועל איך זי דיר אומקעהרען".

אט אזוי באדארף יעדער איינער צדקה געבען וויפיעל ער קען און מעהר וויפיעל ער קען. „כל הפושט יד נותנים לו", באזונדערס, ווען די אויסגעשטרעקטע האנט בעט עסען.

אן ארימאן ווענען מען קען ניט — פארמולירט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק שביעי, דעם פסק הלכה וועגען דעם דאזיגען עני — וואס זאגט: איך בין הונגעריג, גיט מיר עסען, איז מען ניט בודק נאך איהם, צי ער איז ניט קיין רמאי, נאר מען שפייזט איהם באלד. ווען ער איז געווען ניט אנגעטאן און האט געזאגט:

טוט מיך אן — זוכט מען נאך וועגען איהם, צי ער איז ניט קיין שווינדלער. אויב אבער מען קען איהם — טוט מען איהם אן באלד לפי כבודו. מען באדארף נאר ניט נאכזוכען וועגען איהם.

„כל הפושט יד נותנים לו" — מיר טארען קיין ארימאן מיט לעדיגען ניט אוועקשיקען פון אונז, סיידען מיר האבען קיין געלט ניט ביי זיך. ווען מיר האבען אבער געלט ביי זיך, מעג עס אפילו די קלענסטע סומע זיין, באדארפען מיר דאן אונזער הילף דעם ארימאן געבען.

פונקט אבער ווי אונזער געבען צדקה באדארף בסבר פנים יפות זיין, אזוי באדארף אויך אונזער ניט געבען בסבר פנים יפות זיין. אויב דו קענסט איהם קיין נדבה ניט געבען, גיב איהם כאטש דיין מיטגעפיהל.

„ותפק לרעב נפשך" — ישעיה, נ"ח — און דו זאלסט דעם הונגעריגען דיין נשמה אנטקעגען טראגען — האט ריש לקיש געזאגט — ויקרא רבה, בהר, צום סוף — אויב דו האסט ניט צו געבען איהם — טרייסט איהם מיט רייד. זאג איהם: ביז צום שטארבען פארדריסט עס מיך *), וואס איך האב דיר ניט וואס צו געבען.

האט דער ארימאן געבעטען — שרייבט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י' — ביי דיר און דו האסט איהם גאר ניט וואס צו געבען, בעט איהם איבער מיט רייד.

און על אחת כמה וכמה אז דו טארסט ניט אויסלאזען אויף איהם דיין כעס, דיין פארביטערטקייט, וואס דו ביזט

---

*) „תצא נפשי עליך, שאין לי מה ליתן לך". און זעה במדבר רבה, בלק, אויף דעם פסוק „תמות נפשי מות ישרים".

אליין אן ארימאן; ארויסווייזען בייזקייט, פארדרוס צו איהם, וואס דורך דעם, וואס ער ווענדעט זיך צו דיר נאך הילף, דערמאנט ער דיך אין דיין אייגענער הילפלאזיגקייט. זיי ניט בייז. דאנק גאט, וואס ווי ארים דו ביזט ניט, האט ער דיך אבער ניט געשטראפט, דו זאלסט א פושט יד זיין. פארגעס ניט, אז ווי טרויעריג עס איז דיר ניט אויפן הארצען, איז איהם נאך מעהר טרויעריג.

מען טאר זיך ניט בייזערען — שרייבט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י׳ — אויף אן ארימאן און מען טאר ניט שרייען אויף איהם. און אז ווערה איז דעם, וואס האט מבייש געווען אן ארימאן. אז ווערה איז איהם. מיר באדארפען, ווי א פאטער זיין צו איהם, אי מיט רחמנות, אי מיט רייד.

ז.

אליין געבען און מאַכען יענעם געבען

יעדער איינער קען געבען צדקה. ווי איינער זאל ניט זיין אָרים, קען ער מקיים זיין די מצוה פון צדקה.

אפילו דער, וואָס קען אליין ממש גאָר ניט געבען, קען די מצוה פון צדקה מקיים זיין.

ער קען מאַכען אַנדערע צו געבען.

און מאַכען אַנדערע צו געבען צדקה איז נאָך אַ גרע־סערע מדרגה, ווי אליין געבען.

„דער, וואָס ברענגט אַנדערע צו געבען צדקה — זאָגט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י', הלכה ו' — איז זיין שכר גרעסער פון דעם, וואָס גיט אליין.

„גדול המעשה — ווערט אין בבא בתרא, ט', געזאָגט — יותר מן העושה, שנאמר — ישעיה, ל"ב: — „והיה מעשה הצדקה שלום" *), גרעסער איז דער, וואָס איז מעורר אַנדערע צו טאָן צדקה, ווי דער, וואָס טוט אליין צדקה, וואָרים עס איז געזאָגט געוואָרען: „והיה מעשה הצדקה שלום".

---

*) אַזוי איז דער פשט לויט רש"י און אַזיך לויט דעם רמב"ם. לויט דעם פירוש רבינו גרשום אָבער ווערט דאָס אַרויס־געדרונגען פון סוף פסוק: „ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם". און אין מדרש „גדול וגדולה": „אַל תקרא מעשה, אלא מעושה".

און עס איז גאר קיין וואונדער ניט, פארוואס די חז״ל האבען דאס ברענגען אנדערע צו געבען צדקה אויף א גרע־סערער מדרגה פון אליין געבען צדקה געשטעלט.

אט אזוי איז שוין די טבע פון פיעלע מענשען, אז ווען דו ווענדסט זיך צו זיי נאך א טובה פאר א פרעמדען, צי פאר זיך, האלטען זיי זיך דאן, ווי אן אויבערהאר איבער דיר. אין דעם מאמענט, ווען דו בעטסט ביי זיי הילף פאר אן אנדערען, באציהען זיי זיך צו דיר גלייך ווי דו אליין וואלסט צו זייער הילף דארפען אנקומען, גלייך ווי דו וואלסט פון זייער חסד אפהענגיג געווען.

זיין א פושט יד פאר יענעם, הייסט דעריבער אין א געוויסער מאס, ווי זיין א פושט יד פאר זיך אליין. אויך דאס אנקומען צו יענעם פאר א פרעמדען אפילו, הייסט דעם פנים זיך פארשווארצען, דערנידעריגט זיך פיהלען.

און דעריבער איז פאר מאנכע, ווירקליך, א סך גרינגער דעם אייגענעם לעצטען ביסען פון מויל אוועקגעבען צו דעם וואס נויטיגט זיך אין הילף, איידער געהן בעטען הילף פאר איהם ביי אן אנדערען.

ווי שווער דאס זאל אבער אונז ניט זיין, מוזען מיר עס טאן.

מיר קענען זיך ניט באפרייען פון אונזער פליכט צו מאכען אנדערע צדקה צו געבען דורך דעם, וואס מיר שטרענ־גען זיך אן איבער אונזערע כחות צדקה צו געבען.

מיר קענען ניט יוצא זיין פאר דעם ארימאן, וואס דארף צו אונזער הילף אנקומען, דערמיט, וואס מיר גיבען איהם אונזער לעצטען ביסען אוועק. ער דארף מעהר ווי דאס האבען. עס האנדעלט זיך ניט אין דעם, מיר זאלען פאר זיך אליין יוצא זיין, אז מיר האבען די מצוה פון צדקה מקיים

געוועז. עס האנדעלט זיך אין דעם, מיר זאלען דעם ארימאן, דעם נויטבאדערפטיגען, ממשותדיגע הילף געבען.

ווען מיר שטויסען זיך דעריבער אן אויף א נויט, וואס מיר קענען זי אליין ניט לינדערען, דארפען מיר טאן אלץ, וואס איז נאר אין אונזערע מעגליכקייטען, זי זאל דורך אנדערע געלינדערט ווערען. מיר קענען זיך נאך ניט פיהלען באפרייט פון אונזער פליכט נאר דורך דעם, וואס מיר האבען אונזער טייל אפגעגעבען. אונזער באפרייאונג קומט ערשט מיט דעם מאמענט פון דער באפרייאונג פון דעם ליידענדען פון דער נויט זיינער.

געהט צו דיר צו דיינער א באקאנטער און זאגט דיר, אז ער באדארף האבען א געוויסע סומע געלט, מוזט דו זי פאר איהם שאפען. עס איז ניט קיין תירוץ, וואס דו אליין ביזט א קבצן. עס איז דיין חוב באלד צו דעם ערשטען בעסטען פריינד אדער באקאנטען דיינעם, וואס דו קענסט אין דעם מאמענט דערגרייכען, געהן און זאגען צו איהם: נויט און ארימקייט האבען זיך צו מיר אט ערשט נאך הילף געווענדעט. עס איז אבער פאר מיר אויסער יעדער מעגליכקייט צו טאן עס. זיי דעריבער גוטהארציג, האב רחמנות, און גיב דו דיין הילף צו דעם אומגליקליכען.

און אויב דער זאגט דיר אפ, געה זוך דיר אויף אן אנדערען. שפאר ניט קיין מיה. קארג ניט קיין צייט. איך פארזיכער דיר, אז דיין ארבייט וועט ניט זיין ארויסגעווארפען, אז דיין מיה וועט מיט ערפאלג זיין געקרוינט, אז דו וועסט סוף־כל־סוף דיין ציעל דערגרייכען.

אמת, עס וועט דיר מעגליך דער ענין פיעל שפיכת־דמים קאסטען; דו וועסט אפשר דארפען אויסשטעהן באלייידיגונגען, ערנידעריגונגען. דו דארפסט אבער דאס אלץ מקבל באהבה זיין. ווי גרויס דיין שפיכת דמים וועט ניט

זיין, וועט זי נאך אלץ ניט זיין אזוי גרויס, ווי גרויס עס וועט זיין די שפיכת־דמים פון דעם אומגליקליכען, ווען ער וועט די הילף, אין וועלכער ער נויטיגט זיך, ניט געפינען. דאנק גאט, וואס נאך אלעמען געהסטו דאך ניט פאר זיך בעטען.

און אז וואויל איז דעם, וואס קען זיך אזוי הויך דערהויבען, ער זאל אויף דעם דאזיגען אופן די מצוה פון צדקה מקיים זיין. די דאזיגע מדרגה מוז, ווירקליך, אלס די העכסטע מדרגה אין צדקה, וואס מיר קענען זיך נאר פארשטעלען, באטראכט ווערען. ווי שווער עס איז צו דערגרייכען זי, אזוי גרויס איז זי.

פיעל זענען די, וואס קענען דעם לעצטען ביסען פון מויל יענעם אוועקגעבען.

פיעל זענען די, וואס קענען היינט זייער איינציגען דאלאר, וואס זיי וועלען מארגען אדער היינט נאך פאר זיך אליין דארפען, אוועקגעבען.

ווער פון אונז אבער קען אט די מדרגה פון מאכען יענעם צו געבען, מקיים זיין.

מיר מוזען זיך אבער איינברעכען, מיר זאלען זי יא קענען דערגרייכען.

עס ליגט אפשר ניט אויף אונז דער חוב, מיר זאלען געהן די נויט זוכען, כדי מיר זאלען דארטען, וואו זי געפינט זיך, אונזער הילף ברענגען. מיר זאלען געהן זוכען די אלע ערנידעריגטע און באליידיגטע, די אלע פון לעבען פארפאלגטע און געפלאגטע.

ווי איז אבער, אז מיר שטויסען זיך אן אויף זיי, אז מיר טרעפען זיך פנים־אל־פנים מיט זיי?

צי קענען מיר ניט, אלס פארברעכער באצייכענט ווערען ווען מיר זעהען דעם אין אהנמאכט צו דער ערד געפאלענעם פאר אונזערע אויגען, און מיר טוען ניט אלץ, וואס אין אונזער מעגליכקייט, מיר זאלען איהם פון דער ערד אויפ־הויבען און צוריק צו זיינע כחות ברענגען?

צי קענען מיר זיך ניט אלס הורגי נפש באטראכטען, ווען מיר זעהען איינעם פאר אונזערע אויגען אויסגעהן און מיר טוען ניט אלץ, וואס אין אונזער מעגליכקייט, מיר זאלען איהם ביים לעבען דערהאלטען?

צי זענען מיר ניט קיין פארברעכער, ווען דער אומגליק־ליכער קלאפט אין די טירען אונזערע, און מיר מאכען זיך ניט ווסענדיג און ניט הערענדיג און ניט זעהענדיג?

ח.

די וואס זאגען צו און זענען ניט מקיים

אט אזוי באדארף יעדער איינער אליין געבען צדקה און זעהן, אז אויך אנדערע זאלען געבען. ער באדארף ניט נאר אן עושה אליין זיין, נאר אויך א מעשה.

פיער מדות — האבען אונז די חז״ל אין „אבות", פרק ה', געלערענט — זענען ביי נותני צדקה פארהאן: דער וואס וויל, ער אליין זאל געבען און אנדערע זאלען ניט געבען — איז זיין אויג שלעכט אויף דעם, וואס אנדערע פארמאגען; אז אנדערע זאלען געבען, נאר ער זאל ניט געבען — איז זיין אויג שלעכט אויף דעם, וואס ער אליין פארמאגט. ער זאל געבען און אנדערע זאלען אויך געבען — דער איז א חסיד. ער זאל ניט געבען און אנדערע זאלען ניט געבען — איז ער א רשע.

און נאך א גרעסערער רשע איז דער, וואס זאגט צו געבען צדקה און איז זיין צוזאג ניט מקיים.

די דאזיגע מענשען זענען מיט דעם אקט פון זייער צדקה געבען ניט גאט און ניט די ארימע לייט אויסען. ניט זיי מיינען דורך זייער צדקה געבען גאטס געבאט מקיים צו זיין, און ניט זיי מיינען דורך דעם די נויטבאדערפטיגע צו העלפען. וואס זיי ווילען — איז נאר מציאות איינצור־האנדלען. זיי ווילעןביידע זאכען: אי ביי זייער געלט בלייבען, אי אלס בעלי צדקה צו שמען. אי כבוד האבען, אי עס זאל זיי קיין געלט ניט קאסטען.

און דערפאר זענען זיי אומעטום דא. זיי זענען „קופצים בראש" אומעטום. ביי אלע געלט־זאמלונגען לאזען זיי זייערע שטימען הערען, זיי רופען זיך באלד די ערשטע אפ מיט זייערע ביישטייערונגען. אז עס קומט אבער צום אפצאהלען די סומען, וואס זיי האבען זיך פארפליכטעט צו צאהלען, זענען זיי אפילו פון די לעצטע ניט. צו וואס דארפען זיי נאך דעם נדר אפצאהלען? זיי האבען שוין זייערס דער־גרייכט. די וועלט ווייסט שוין, אז זיי זענען בעלי צדקה גרויסע. דאס ביסעל כבוד, וואס זיי האבען געוואלט בא־קומען אויף דעם חשבון פון מענשליכען אומגליק. אויף דעם חשבון פון מענשליכע ליידען, האבען זיי שוין דערגרייכט.

און ניט נאר איז א פארברעכען א גרויסער נאר איינ־גאנצען די צוגעזאגטע סומע ניט אפצוגעבען, עס איז א פארברעכען אויך דאן, ווען מען גיט זי ניט אין דער פולער מאס אפ.

„אל תתן את פיך לחטיא את בשרך" — קהלת, ה' — דו זאלסט ניט לאזען דאס מויל דיינס צו פארזינדיגען דיך.

רבי יהושע בן לוי — קהלת רבה, פרשה ה' — האט איינ־געטייטשט דעם פסוק אויף די, וואס זענען פוסקי צדקה און ניבען ניט אפ.

„ואל תאמר למלאך" — און דו זאלסט ניט זאגען צום מלאך, דאס מיינט צום חזן *), „כי שגגה היא": איך האב חרטה דארויף. „למה יקצוף האלהים על קולך" — פאר וואס זאל גאט זיין אין כעס אויף דיין קול, אויף דעם קול, וואס דו האסט ארויסגעבראכט, אויף די רייד, וואס דו האסט גע־רעדט — „וחבל את מעשי ידיך" — און ער וועט פארדארבען דאס טהאן פון דיינע הענט — דאס ביסעל מצות, וואס איז

---

*) וואס רופט די נדרים אויס.

אין דער האנט פון יענעם מאן — וועט גאט אריינברענגען אין דעם א קללה — און וועט עס מאכען פארלירען פון איהם.

די סומע, וואס דו האסט זיך מתחייב געווען צו געבען אויף צדקה, געהערט שוין ניט צו דיר. זי באלאנגט צו די אומגליקליכע, צו די ארימע לייט. דו הייסט דעריבער א „גוזל את העניים", אויב דו צאהלסט דיין התחייבות ניט אפ. עס איז גלייך, ווי דו וואלסט אריינגעשטעקט דיין האנט צום ארימאן אין קעשענע און ביי איהם פון דארט דעם לעצטען גראשען זיינעם ארויסגענומען, גלייך ווי דו וואלסט ביי איהם דעם מאגערען ביסען פון מויל ארויס־געריסען.

ט.

כל הפושט יד נותנים לו

און פונקט ווי יעדער איינער באדארף צדקה געבען, אזוי באדארף אויך יעדער איינער קענען נהנה זיין פון איהר.

„כל הפושט יד נותנים לו". דער וואס שטרעקט נאר א האנט אויס — דעם דארף מען געבען. „מצוה ישראל לעשות חסד למי שהוא" — מדרש תהלים, נ"ב — א איד באַדארף חסד טאן מיט יעדען, וואס ווענדעט זיך צו איהם.

קלעהר ניט איבער צופיעל. טראכט ניט איבער צופיעל. האב קיין מורא ניט, טאמער ועסטו אין א אדם שאינו הגון נכשל ווערען, טאמער איז דער, וואס שטעהט פאר דיר וואס בעט הילף ביי דיר א שווינדלער. פאר דיר וועט קיין גרויסער אומגליק ניט זיין אויב דו וועסט איהם העלפען, אפילו אויב ער נויטיגט זיך ניט. אויב ער נויטיגט זיך אבער יא, וועט פאר איהם יא א גרויסער אומגליק זיין, אויב דו וועסט פון איהם צוליעב דיין איבערטראכטען דיין הילף פארמיידען.

עס זענען אויך אזוינע מענשען פאראן, וואס האלטען זיך אין איין באזארגט זיין, וואס אזוי פיעל ארימע לייט באגזלענען די וועלט. זיי קענען זיך ניט בארוהיגען, אמאי עס געפינען זיך צווישען די ארימע לייט אזוינע, וואס בע־טען הילף, כאטש זיי זענען אין אמתען גאר פארמעגליך, וואס עס זענען צווישען זיי אויך פאראן אזוינע, וואס בעט־לען, שנארען, כאטש זיי זענען געזונט גענוג, זיי זאלען קענען געהן ארבייטען. דו זאלסט ניט זיין צווישען די דאזיגע מענשען.

ווארים גאטס קללה רוהט אויף די דאזיגע מענשען.

דער רשע זאגט צום ארימאן — האבען מיר אין מדרש ויקרא רבה, פרשה ל"ר, געלערענט — פארוואס געהסטו ניט ארבייטען, דו זאלסט האבען אויף חיונה? זעה נאר, וואס פאר שענקלען ער האט, זעה נאר, וואס פאר פיס ער האט; זעה נאר, וואס פאר א בויך ער האט; זעה נאר, וואס פאר א בעל בשר ער איז. האט צו איהם קודשא בריך הוא געזאגט: ניט גענוג פאר דיר, וואס דו האסט איהם פון דיינס גאר ניט געגעבען. נאר וואס דען? אויך אין דעם, וואס איך האב איהם געגעבען, האסטו אן עין הרע אריינגעבראכט. דעריבער „והוליד בן ואין לו מאומה" — קהלת ה' — פון אלעם דעם, וואס ער פארמאגט, וועט ער גאר ניט פאר זיין זוהן איבערלאזען.

זארג זיך ניט, די ארימע לייט זאלען, חלילה, די וועלט ניט באגזלענען. זעה בעסער, דו זאלסט די ארימע לייט ניט באגזלענען.

נאך אלעמען איז די צאהל פון די נויטבאדערפטיגע אין לעבען אזוי גרויס, אז וויפיעל מיר זאלען ניט געבען, וואלטען מיר נאך אליץ די חובת צדקה ניט געקענט יוצא זיין, ווען ניט דער אויסרייד, אז ניט יעדער איינער וואס שיינט צו זיין א נויטבאדערפטיגער, איז עס אין דער ווירקליכקייט.

„לאמיר דאנקבאר זיין די שווינדלער — כתובות ס"ח — וואס ווען ניט זיי, וואלטען מיר יעדען טאג זינדיגע ארומגעגאנגען", וואלטען מיר קיינמאל ידי חובת צדקה ניט געקענט יוצא זיין.

„רבי אבהו האט אין נאמען פון רבי אלעזר — ויקרא רבה, פרשה ל"ד — געזאגט: מיר באדארפען מחזיק טובה זיין צו די רמאים, וואס געפינען זיך צווישען די ארימע לייט. ווארים

ווען ניט זיי, איז וויבאלד איינער וואלט געבעטען עפעס פון עמיצען און יענער וואלט איהם אפגעזאגט — וואלט ער באלד מיט דעם עונש פון מיתה באשטראפט געווארען. ווארים עס איז געזאגט געווארען: וקרא עליך אל ה׳״ — דברים, ט״ו — און ער וועט רופען וועגען דיר צו גאט. און עס שטעהט ווידער געשריבען: „הנפש החוטאת היא תמות״ — יחזקאל, י״ח — די זינדיגע נשמה — זי זאל שטארבען.

און רבי יוחנן און ריש לקיש — ווערט דארטען ווייטער דערצעהלט — זענען געגאנגען באדען זיך אין די חמי טבריה. האבען זיי באגעגענט אן ארימאן. ער האט געזאגט צו זיי: זייט מיר מזכה מיט עפעס. האבען זיי צו איהם געזאגט: אז מיר וועלען ארויסגעהען, וועלען מיר טאן דאס וואס דו פארלאנגסט.

נאכדעם, אז זיי זענען ארויסגעגאנגען, האבען זיי איהם געפונען טויט. האבען זיי געזאגט: ווייל מיר האבען זיך ניט מטפל געווען מיט איהם, ווען ער האט געלעבט, וועלען מיר זיך מטפל זיין מיט איהם טויטערהייט. ווען זיי האבען איהם ארומגעוואשען, האבען זיי געפונען א בייטעל מיט זעקס הונדערט דינרים איז איהם געהאנגען אויפן האלז. האבען זיי געזאגט: געלויבט זאל זיין דער, וואס האט אויס־דערוועהלט אין די חכמים און אין די רייך זייערע. האט דען ניט אזוי געזאגט רבי אבהו אין נאמען פון רבי אלעזר *), אז מיר באדארפען מחזיק טובה זיין די שווינדלער, וואס געפינען זיך צווישען די ארימע לייט.

---

*) אין כתובות ס״ח ווערט רבי אלעזרס נאמען ניט דער־מאנט.

.2

כל הפושט יד נותנים לו.

שטרעקט איינער אויס זיין האנט צו דיר — לעג עפּעס אריין אין איהר. וויל ניט אויסגעפינען צי ער איז א שווינד־לער, כדי דו זאלסט איהם מעניש זיין.

אויב ער איז עס, וועט איהם גאט זיין עונש געבען. דו מיש זיך ניט.

דער וואס באדארף ניט נעהמען — ברענגט דער רמב"ם אלס פּסק הלכה אין דער לעצטער הלכה פון הלכות מתנות עניים — און ער נארט אפּ די וועלט און נעהמט יא, שטארבט ער ניט אויף דער עלטער זיינער, ביז ער דארף ניט אנקומען צו לייטען. און ער איז אין כלל פון „ארור הגבר אשר יבטח באדם" — ירמיה, י"ז — פארשאלטען זאל זיין דער, וואס פארלאזט זיך אויף מענשען.

דער וואס מאכט בלינד זיין אויג — ווערט אין כתובות ס"ח געזאגט — און מאכט געשוואלען זיין בויך און מאכט זיך אהן פיס, כדי אפּצונארען מענשען, זיי זאלען איהם נדבות געבען, געהט ער פון דער וועלט ניט אוועק, ביז ער קומט טאקע צו דעם.

און אין דער לעצטער משנה פון פאה האבען מיר גע־לערענט: „וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם", אינו מת מזקנה, עד שיהיה כאחד מהם, שנאמר — דברים, ט"ו — „צדק, צדק תרדוף — און יעדער איי־נער וואס, איז ניט קיין בעל מום — זעה די חדושי מהרש"א דארטען — ניט קיין בלינדער און ניט קיין קרומער, און ער מאכט זיך, ווי איינער פון זיי, וועט ער מן הזקנה ניט שטארבען, ביז ער וועט טאקע ווערען ווי איינער פון זיי. ווארים עס איז געזאגט געווארען: „צדק, צדק תרדוף", אפילו אז דו דארפסט נעהמען צדקה, זאלסטו זי מיט צדק, מיט יושר נעהמען.

און מעהר פאר אלץ באדארפען מיר נזהר זיין, מיר זאלען קיין גרויסען ישוב הדעת ניט האבען, ווען מען ווענ־דעט זיך צו אונז נאך עסען. ווען איינער זאגט אונז, אז ער איז הונגעריג, דארפען מיר באלד שוין, אויפן מאמענט, זיין הונגער שטילען.

אז ארימאן, וואס מען קען איהם ניט — ווערט דער פסק הלכה פארמולירט אין רמב"ם, הלכות מתנות עניים, פרק שביעי *) — אז ער זאגט: „איך בין הונגעריג, גיט מיר עסען, איז מען איהם ניט בודק, טאמער איז ער א שווינדלער, נאר מען דארף איהם באלד מפרנס זיין. ווען עס האנדעלט זיך וועגען קליידער, קען מען ווארטען ביז מען וועט אויסגעפינען, צי ער נויטיגט זיך ווירקליך אין זיי, אבער ניט, ווען עס האנדעלט זיך וועגען עסען **). ביז דו וועסט אויסגעפינען,

*) שוין ציטירט איינמאל אין קאפיטעל: „אלע זענען מחויב צדקה צו געבען".

**) אמר רב הונא — בבא בתרא, ט' — בודקין למזונות ואין בודקין לכסות. אי בעית אימא קרא. איבעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא: האי קא מבזי והאי לא קא מבזי. אי בעית אימא קרא: „הלא פרוש לרעב לחמך" — בשי"ן כתיב. פרוש—והדר הב ליה. והתם כתיב: „כי תראה ערום וכסיתו". כי תראה—לאלתר. ורב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות. אי בעית אימר סברא, ואי בעית אימא קרא. אי בעית אימא סברא: האי קא מצערא ליה, והאי לא קא מצערא ליה. ואי בעית אימא קרא: הכא כתיב: „הלא פרוס לרעב לחמך" — פרוס לאלתר וכדקרינן. והתם כתיב: „כי תראה ערום וכסיתו" — כשיראה לך. אין אונזערע ספרים שטעהט אבער פרוס — מיט א סמ"ך. מהרש"א איז גורס דעריבער „בשין קרי" און ווייטער — אנשטאט „כדקרינן" — „כדכתיב". דער מסורת הש"ס זאגט אבער, אז מען באדארף פארענטפערען די

צי ער איז קיין שווינדלער ניט, קען איהם דערווייל די נשמה אויסגעהן, און דו אליין וועסט זיך מוזען אלס א הורג נפש באטראכטען.

זיי האבען געזאגט אויף איהם — ווערט דערצעהלט אין תענית כ"א די מעשה מיט נחום איש גמזו — אז ער איז בלינד אויף זיינע ביידע אויגען געווען, און זיינע ביידע הענט און פוס זענען געלעהמט געווען, און דער גאנצער גוף זיינער איז פול מיט שחין געווען. און געלעגען איז ער אין א הויז, וואס האט געהאלטען ביים איינפאלען. און די פיסלאך *) פון בעט אין וועלכען ער איז געלעגען זענען געשטאנען אין

סתירה לויט דעם, וואס דער תוספות זאגט אין שבת נ"ת אין דבור המתחיל „מעבירים כתיב". תוספות זאגט דארטען, אז אין אונזערע ספרים איז דער „מעבירים" אנדערש, ווי די גירסא, וואס די בעלי הש"ס האבען געהאט. און זעה דארטען אין שבת דעם מסורת הש"ס, ווי ער רעכענט אויס פיעלע ווערטער פון תנ"ך, וואס די גירסא זייערע אין אונזערע ספרים איז אנדערש פון דער גירסא, וואס די בעלי הש"ס האבען געהאט. און עס איז באוואוסט, אז פיעלע שטעלען פון תנ"ך ווערען אויך אין מדרש רש"י, רמב"ם און „זוהר" ציטירט אנדערש, ווי זיי געפינען זיך אין אונזערע ספרים. און אין ויקרא רבה, ל"ד: „רב יודא בר אהבה ורב ורבי יוחנן: חד אמר מדקדקין בכסות ואין מדקדקין בחיי נפש. וחד אמר מדקדקין בחיי נפש ואין מדקדקין בכסות. וחכמים אומרים אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אברהם אבינו", „כדי שלא ילך בגלוי ערוה" — „מתנות כהונה".

*) רש"י האט דא אן אנדער גירסא און זעה אין די הגהות תב"ח.

שעפּלען פול מיט וואסער, כדי די מילבען זאָלען צו איהם ניט קענען צוקומען.

איינמאָל האָבען די תלמידים זיינע געזעהן, אז אַט באַלד וועט שוין די הויז זיינע איינפאַלען.

האָבען זיי געוואָלט אַרויסטראָגען די בעט, אין וועלכער נחום איש גמזו איז געלעגען, און נאָכדעם די כלים פון שטוב אַרויסטראָגען.

האָט ער צו זיי געזאָגט:

— קינדער מיינע, טראָגט פריהער אַרויס די כלים, און נאָכדעם ערשט זאָלט איהר אַרויסטראָגען דאָס בעטעל מיינס. וואָרים איהר זאָלט זיכער זיין, אז כל זמן איך בין אין הויז, וועט דאָס הויז ניט איינפאַלען.

האָבען זיי אַרויסגעטראָגען די כלים און נאָכדעם האָבען זיי אַרויסגעטראָגען דאָס בעטעל.

און באַלד ווי זיי האָבען דאָס בעטעל אַרויסגעטראָגען איז דאָס הויז איינגעפאַלען.

האָבען געזאָגט צו איהם זיינע תלמידים:

— אַז דו ביזט אַזאַ צדיק גמור, פאַר וואָס זשע האָט אַזוינס געטראָפען מיט דיר?

האָט ער געזאָגט צו זיי:

— קינדער מיינע, איך האָב עס מיר אַליין גורם געווען. וואָרים איינמאָל בין איך געגאַנגען אין וועג צו מיין שווער און איך האָב געהאַט מיט זיך אַ משא פון דריי אייזלען. אויף איין אייזעל זענען געווען מאכלים. אויף איין אייזעל געטראַנקען און אויף איין אייזעל פאַרשידענע זיסוואַרגען.

איז אָנגעקומען אַן אָרימאַן און האָט זיך אָוועקגעשטעלט נעבען מיר אויפן וועג און געזאָגט צו מיר:

„רבי, שפּייז מיך".

האב איך צו איהם געזאגט:

„ווארט ביז איך וועל אראפּנעהעמן די משא פון אייזעל. האב איך ניט באוויזען אראפּצונעהמען די משא פון אייזעל, ווי די נשמה זיינע איז איהם אויסגעגאנגען.

ביז איך געגאנגען און האב זיך געוואָרפען צו דער ערד נעבען איהם און געזאגט: די אויגען, וואָס האָבען קיין רחמנות ניט געהאט אויף דיינע אויגען — זאָלען בלינד ווע־רען. די הענט מיינע, וואָס האבען קיין רחמנות ניט גע־האָט אויף דיינע הענט — זאָלען אָפּגעדאָרט ווערען. די פיס, וואָס האָבען קיין רחמנות ניט געהאט אויף דיינע פיס — זאָלען אָפּגענומען ווערען. און איך האב מיך ניט בארוהיגט, ביז איך האב געזאגט: „דער גאנצער גוף מיינער זאָל פול מיט שחין זיין".

האָבען זיי געזאגט צו איהם: „אז וועה איז אונז, וואָס מיר דאַרפען דיך אין אזא מצב זעהן".

האָט ער געזאגט צו זיי: „אז וועה וואָלט מיר געווען, ווען איהר וואָלט מיך אין אזא מצב ניט געזעהן" *).

---

*) בקיצור נמרץ ווערט די דאָזיגע געשיכטע אויך אין ירושלמי, שקלים, ט"ו, דערצעהלט, און זי האָט דאָרטען די פאָל־גענדע פאָרענדיגונג: „איז געקומען צו איהם — נאָכדעם וואָס ער האָט אויף זיך מקבל עונש געווען — רבי עקיבא און האָט צו איהם געזאָגט: „וועה איז מיר, וואָס איך זעה דיך אין אזא מצב". האָט ער צו איהם געזאָגט: „וועה איז מיר, וואָס איך זעה דיך ניט אין אזא מצב". האָט ער געזאָגט צו איהם: „פאַר וואָס שעלסטו מיך?" האָט נחום איש גמזו צו איהם געזאָגט: „און פאַר וואָס ביזטו מבעט ביסורים?"

כל הפושט יד נותנים לו.

גיב דיין הילף צו יעדען איינעם וואס נויטיגט זיך אין איהר. זוך ניט צופיעל קיין „בני טובים" דוקא. שטרענג זיך ניט אן, אז פון דיין צדקה זאלען דוקא נאר שעהנע מענשען נעהאלפען ווערען.

אמת, אויב מיר ווערען אין אונזער צדקה מיט אנשים שאינם מהוגנים נכשל, איז דאס א שלעכטער סימן פאר אונז.

דעם פסוק: „ויהיו מוכשלים לפניך; בעת אפך עשה בהם" — ירמיה, י"ח — און זיי זאלען געשטרויכעלט זיין פאר דיר, אין דעם צארן דיינעם טהו נקמה אין זיי — האט רבה אויף פאלגענדען אופן גערדרשנט — בבא בתרא, ט׳: — ירמיהו האט געזאגט פאר קודשא בריך הוא: „רבונא של עולם, אפילו אז זיי גיבען צדקה, זאלען זיי נכשל ווערען מיט ניט קיין פיינע מענשען, כדי זיי זאלען קיין שכר ניט האבען".

דו דארפסט אבער די „בני טובים" ניט זוכען. זוך בעסער. דו זאלסט אין אלע גאטס ווילען טאן, דו זאלסט ווערטה זיין ביי איהם, וועט ער זיי דיר אליין צושיקען. אויב ניט אבער, וועט ער דיך דוקא מיט אנשים שאינם מהוגנים מכשיל זיין, כאטש דו וועסט דענקען, אז דו ביזט די שעהנסטע גייסטער פון דיין צדקה מהנה.

י.

צדקה צו אייגענע

יעדער איינער דארף קענען נהנה זיין פון דיין צדקה.

און על אחת כמה וכמה, אז דיינע אייגענע באדארפען קענען נהנה זיין פון איהר. צדקה דארף זיך פון דיין אייגען הויז אנהויבען.

עס זענען פאראן מענשען, וואס זענען די מצוה פון צדקה מקיים נאר בנוגע צו פרעמדע. זיי זענען זי אבער ניט מקיים בנוגע צו זייערע אייגענע. אזוינע מענשען זענען גאר אינגאנצען חשוד, אז זיי מיינען ניט „לשמה" מיט דער צדקה, וואס זיי גיבען. דאס וואס זיי זענען גרייט נאר פרעמדע צו העלפען, דאס וואס זיי ערפילען ניט זייערע פליכטען בנוגע צו זייער אייגען בלוט און פלייש, באווייזט, אז זיי מיינען זיך נאר פאר דער וועלט אויסצופיינען מיט דער צדקה, וואס זיי גיבען, אז זיי זענען אויסען דורך זייער צדקה נאר גרויסען כבוד צו ערווערבען.

דער וואס מיינט מיט זיין צדקה ווירקליך לשמה, קען ער קיין אכזר ניט זיין אויף זיינע אייגענע, קען ער ניט זיינע פליכטען צו זיין משפחה פארנאכלעסיגען.

ווארים אונזערע אייגענע זענען מיר נאך מעהר מחויב צו העלפען, ווי פרעמדע. זיי קומען פריהער פאר די לעצטע.

און אפילו דער וואס גיט מזונות — ברענגט דער רמב"ם אין הלכות מתנות עניים, פרק י' אלם פסק הלכה — צו זיינע עלטערע זיהן און טעכטער, וואס ער איז שוין ניט מחויב זיי אויסצוהאלטען מיט מזונות, כדי די זכרים זאלען לערנען

תורה און די טעכטער זאָלען זיך בדרך ישרה פיהרען און זאָלען קיין מבוזות ניט זיין — איז אויך דאָס אין כלל פון צדקה.

און אַזוי אויך דער וואָס גיט זיין פאָטער און מוטער. און עס איז נאָך גאָר אַ גרויסע צדקה, וואָרים דער קרוב איז פריהער".

זיכער איז אָבער, אַז די דאָזיגע שטענדיגע זאָרגען אונזערע וועגען אונזערע אייגענע קינדער, אַז די דאָזיגע שטענדיגע וואַכזאַמקייט אונזערע צו די נויטען פון אונזערע קרובים, דאַרף אונז האַלטען אין דערמאָנען שטענדיג אין דעם שיקזאַל פון די אומגליקליכע יתומים, וואָס האָבען ניט קיין עלטערען, וואָס זאָלען וועגען זיי זאָרגען, אין דעם שיקזאַל פון די אָרימע לייט, וואָס האָבען ניט קיין נאָהענטע קרובים, וואָס זיי זאָלען זיך צו זיי איין אַן עת צרה ווענדען.

זיין ערפילען די פליכטען צו זיינע אייגענע דאַרף איהם דעריבער נאָך מעהר וואַכזאַם האַלטען צום ערפילען פון זיינע פליכטען צו די פרעמדע אָרימע לייט. ער באַדאַרף זוכען מעגליכקייטען, אַז צוזאַמען מיט זיינע אייגענע זאָלען אויך פרעמדע אָרימע לייט אַ דאַך איבער זייער קאָפּ אין זיין הויז געפינען, אַז צוזאַמען מיט זיינע קינדער זאָלען אויך די אומגליקליכע יתומים ביי זיין טיש קענען עסען.

די חכמים — שרייבט דאָרטען דער רמב"ם — האָבען אָנגעזאָגט, אַז די הויז־לייט פון אַ מענשען זאָלען זיין אָרימע לייט און יתומים אויפן אָרט פון די קנעכט. עס איז בעסער פאַר איהם, ער זאָל זיך מיט די באַנוצען, כדי די בני אברהם, יצחק ויעקב זאָלען נהנה זיין פון זיינע נכסים און ניט די זרע חם זאָלען נהנה זיין פון זיי. וואָרים דער וואָס איז

מרבה עבדים בכל יום ויום איז מוסיף זינד און פארברעכען אויף דער וועלט. און אויב ארימע לייט וועלען זיינע הויז־לייט זיין, וועט ער זכיות און מצוות מוסיף זיין.

יא.

לקט, שכחה ופאה

און מיר קענען ניט יוצא זיין אין אונזער חוב צו די נויטליידענדע און לעבען נאר מיט א נדבה געבען אמאל דעם ארימאן, וואס ווענדעט זיך צו אונז. מיר באדארפען די נויטליידענדע אין זינען האבען יעדען מאל, וואס מיר זענען פון דער שפע, מיט וועלכער גאט האט אונז געבענשט, נהנה. מיר באדארפען זיי אונזער צדקה געבען ניט נאר אין דער פארם פון געלט, נאר אויך אין אנדערע פארמען. מיר באדארפען זיי א טייל געבען אויך פון די פראדוקטען פון אונזער ערד, פון דעם עסען, וואס איז אויף אונזער טיש.

אז גאט העלפט איינעם, ער זאל קענען סעודות מאכען, דארף ער ניט פארגעסען דאז, ווען ער מאכט די סעודות, אז עס זענען פאראן אזוינע, וואס ניט נאר קענען זיי פאר אנ־דערע קיין סעודות ניט מאכען, נאר אויך פאר זיך אליין איז זיי שווער זייער אייגענע ארימע סעודה זיך איינצושאפען.

און דעריבער באדארף ער זעהן, אז פון זיינע סעודות זאלען אויך ארימע לייט נהנה זיין.

און דער וואס מאכט א סעודה — ווערט געזאגט אין דער הקדמה פון „זוהר״ — און גיט גאר ניט דאן צו די ארימעלייט, קומט דער שטן דאן ארויף אויבען אין הימעל און איז מקטרג אויף איהם.

„די טירען פון דיין הויז — דרך ארץ זוטא, פרק ט׳ — זאלען זיין ניט צוגעשלאסען *) בשעת דו זיצט ביים עסען און טרינקען", כדי די ארימע לייט זאלען קענען אין דיין הויז אריינקומען, זיי זאלען מיט דיר צוזאמען פון דיין עסען און טרינקען נהנה זיין.

„און אז וואויל איז דעם — „זוהר", דברים, רע"ג — וואס זיצט לאנג ביים טיש זיינעם, ווארטענדיג, טאמער קומט אן ארימאן, ער זאל איהם מהנה זיין".

אז איינער שניידט דאס פעלד זיינס — פארמולירט דער רמב"ם אין הלכות „מתנות עניים", פרק א׳ די דינים פון „לקט, שכחה ופאה" — זאל ער ניט שניידען דאס גאנצע פעלד, נאר ער זאל איבערלאזען אביסעל שטעהענדיגע תבואה פאר די ארימע לייט ביים עק פעלד. ווארים עס איז געזאגט געווארען — אין ויקרא, י"ט: — „לא תכלה את פאת שדך בקצרך" **) — דו זאלסט ניט פארלענדען דעם עק פון פעלד אין דיין שניידען.

און אזוי ווי ער באדארף איבערלאזען „פאה" אין עק פון פעלד, אזוי איז אויך מיט די בוימער: אז ער זאמעלט צונויף זייערע פירות, באדארף ער איבערלאזען אביסעל פאר ארימעלייט.

עס באדארף דאס אלעס באטראכט ווערען אלס דאס אייגענטום פון די ארימעלייט.

„און דעריבער — דארטען — אויב ער האט אפגעשניטען דאס גאנצע פעלד, אדער ער האט צונויפגעזאמעלט די אלע פירות פון דעם בוים — נעהמט ער אביסעל פון דעם, וואס

*) ביז אהער שוין ציטירט אין קאפיטעל „דער שכר פון צדקה".

**) אין חומש: „לקצור".

ער האט אפגעשניטען, אדער וואס ער האט צונויפגענומען, און גיט עס אוועק צו ארימעלייט".

און דאס אייגענע איז אויך ביי לקט.

„ווען ער שניידט און בינדט די זאנגען, זאל ער ניט אויפקלויבען די זאנגען, וואס פאלען אראפ בשעת דעם שניי־דען, נאר ער זאל זיי לאזען פאר די ארימעלייט. ווארים עס איז געזאגט געווארען — ויקרא, י"ט — „ולקט קצירך לא תלקט" — דעם לקט פון דיין שניט זאלסטו ניט צונויפ־קלייבען".

און אויך דער „לקט" איז דאס אייגענטום פון די ארי־מעלייט.

„און דעריבער איז, אויב ער האט אויפגעקליבען די אראפגעפאלענע זאנגען פאר זיך, איז אפילו אויב ער האט זיי אפגעמאהלען און אפגעבאקען, באדארף ער זיי אוועק־געבען צו די ארימעלייט. ווארים עס איז געזאגט געווארען — דארטען: — „לעני ולגר תעזוב אותם" — פאר דעם ארימאן און פאר דעם גר זאלסטו זיי לאזען.

און דאס אייגענע איז אויך ביי „פרט", בנוגע די איינ־צעלנע וויינטרויבען וואס פאלען אראפ ביים רייסען פון די ווײנשטאק־בוימער.

„און אזוי אויך ביי די „עוללות" — די דריבנע, צעוואר־פענע טרויבען אויף דעם צווייגעל — דארף מען אויך לאזען פאר די ארימע לייט. ווארים עס איז געזאגט געווארען — דארטען: — „וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם" — דו זאלסט ניט נעהמען פאר זיך די עוללות פון דיין וויינגארטען. און דעם פרט פון דיין וויינ־גארטען זאלסטו ניט צונויפקלויבען.

„און אזוי איז אויך דער, וואס בינדט די סנאפען און ער האט פארגעסען איין סנאפ אין פעלד — זאל ער איהם

ניט נעהמען. ווארים עס איז געזאגט געווארען—דברים, כ"ד— „ושכחת עומר בשדה — לא תשוב לקחתו" — אז דו וועסט פארגעסען א סנאפ אין פעלד, זאלסטו זיך ניט אומקעהרען צו נעהמען איהם.

און אזוי ווי פאה אזוי איז אויך שכחה דאס אייגענטום פון ארימאן.

און דעריבער איז אויב ער האט עובר געווען און גע־נומען עס צוריק, איז אפילו, אז ער האט עס אפגעמאהלען און אפגעבאקען, באדארף ער עס אוועקגעבען צו די ארימע־לייט. ווארים עס איז געזאגט געווארען — דארטען: — „לגר, ליתום ולאלמנה יהיה" — פאר דעם גר, פאר דעם יתום און פאר דער אלמנה זאל עס זיין.

און אזוי ווי עס איז דער ענין פון שכחה פאראן ביי דער אפגעשניטענער תבואה, אזוי איז ער אויך פארהאן ביי דער שטעהענדיגער תבואה. אויב ער האט פארגעסען אביסעל פון דער שטעהענדיגער תבואה און האט זי ניט אפגעשניטען, באלאנגט זי צו די ארימעלייט.

„און אזוי ווי דער ענין פון שכחה איז דא ביי תבואה, אזוי איז ער אויך דא ביי אלע בוימער".

ווארים עס זיינען ביי א וויינגארטען פיער־ערליי מתנות פאר ארימעלייט פאראן: „פרט", „עוללות", „שכחה" און „פאה". ביי תבואה דריי מתנות: „לקט", „שכחה", ו„פאה", ביי בוימער צוויי: „שכחה" און „פאה".

און אזוי ווי צדקה באדארף דעם ארימאן בסבר פנים יפות, מיט א גוטען ווילען און מיט א גרינג הארץ געגעבען ווערען, אזוי באדארפען אויך די אויבען אויסגערעכענטע מתנות לעניים נאר אויף אזא אופן געגעבען ווערען.

„מען לאזט די פאה — ברענגט דער רמב"ם אין הלכות „מתנות עניים", פרק ב׳, אלס פסק הלכה — גאר צום סוף פון פעלד, כדי די ארימע לייט זאלען וויסען, וואו זיי באַדארפען קומען נאך ד'ער פאה און כדי זי זאל אנגעזעהן ווערען פאר די פארבייגעהער און מען זאל איהם ניט חושד זיין, אז ער האט קיין פאה ניט געלאזט. אויך צוליעב די רמאים, ער זאל זיך ניט פארנעהמען אויף דעם גאנצען פעלד שניידען, זאגענדיג צו די, וואס וועלען איהם זעהן שניידענדיג דעם עק פון פעלד: „אין אנהויב פון פעלד האב איך פאה געלאזט". ווידער: ער זאל ניט אפווארטען אויף א צייט, ווען מענשען זענען ניטא, און איבערלאזען זי דאן און אוועקגעבען זי צו זיינעם אן ארימען קרוב".

און דער וואס שטעלט אונטער — זאגט די משנה אין „פאה", פרק ז׳ — א קארב אונטער דעם בוים, עס זאלען אריינפאלען די טרויבען אהין — איז א גוזל את העניים".

און א גוזל את העניים — דארטען, פרק חמישי — איז אויך דער, וואס לאזט ניט די ארימע לייט קלויבען, אדער איין ארימאן לאזט ער און א צווייטען ניט. אדער ער העלפט איינעם פון די ארימע לייט אויף דעם חשבון פון די איבעריגע.

ער טאר דאס אלץ ניט נאר פאר זיך אליין ניט נעהמען, נאר ער טאר דערפון אויך קיין טובת הנאה ניט האבען. ער טאר דערפון אפילו אויף אן אינדירעקטען אופן קיין הנאה ניט האבען. עס איז ניט זיין אייגענטום. ער קען דערויף קיין דעה ניט האבען, ווער עס זאל עס יא נעהמען און ווער עס זאל עס ניט נעהמען.

נאר דאן — הלכות „מתנות עניים" פרק ד׳ — ווען ער זעהט, אז עס קומען נעהמען דעם לקט „עניים שאינם ראויים", מעג ער זיי ווערען, אויב ער קען עס טאן אהן

שווערינקייטען. אויב אבער ניט, באדארף ער זיי לאזען צו־ליעב „דרכי שלום“.

און אין יעדען דריטען און זעקסטען שמיטה יאהר איז נאך געווען אן עקסטרא „מתנה לעניים“. פון די אלע תבואות פון דער ערד און פון די אלע פירות פון די בוימער האט מען באדארפט אוועקגעבען א צעהנטעל פאר די ארימע לייט נאך דעם וואס מען האט אראפגענומען פריהער דעם מעשר ראשון פאר די לויים. דער דאזיגער מעשר האט געהייסען מעשר עני און איז געקומען אנשטאט דעם מעשר שני, וואס מען האט באדארפט אראפנעהמען אין די אנדערע יאהרען.

יב.

קאָלעקטיווע צדקה

אזוי ווי דער פּרט איז מחויב צדקה צו געבען, אזוי איז אויך דער כּלל מחויב די מצוה פון צדקה מקיים צו זיין. יעדע אידישע קהלה, יעדע אידישע שטאָט דאַרף אויף אַ קאָלעקטיווען אופן די מצוה פון צדקה מקיים זיין.

יעדע שטאָט — ברענגט דער רמב"ם, דאָרטען, פּרק ט׳, אלס פּסק הלכה — וואָס אידען געפינען זיך אין איהר, איז מחויב צו באַשטימען צדקה גבאים, באַוואוסטע און פאַרטרויענסווערטע מענשען, וואָס זאָלען אַרומגעהן צווישען פאָלק פון ערב שבת צו ערב שבת, צונעהמען פון יעדען איינציגען דאָס, וואָס עס איז באַשטימט פאַר איהם צו געבען, זיי צעטיילען דאָס געלט פון ערב שבת צו ערב שבת און געבען צו יעדען אָרימאַן מזונות, וואָס זאָלען זיין גענוג אויף זיבען טעג. און אָט די צדקה ווערט אָנגערופען „קופּה של צדקה".

„און אזוי באַשטימט מען אויך גבאים, וואָס זיי נעהמען צונויף אַלע טאָג פון יעדען הויף ברויט און אַלערליי מינים מאכלים אָדער פּירות פון די, וואָס זיינען מנדב לפי שעה, און מען צוטיילט דאָס צונויפגענומענע אין אָבענד צווישען די אָרימע לייט און מען גיט דערפון יעדען אָרימאַן די מזונות פאַר דעם טאָג. און דאָס ווערט אָנגערופען „תמחוי". און מיר האָבען קיינמאָל ניט געהערט און ניט געזעהן, אַז אַ אידישע קהלה זאָל קיין קופּה של צדקה ניט האָבען.

„און אין די תעניתים צוטיילט מען מזונות צו די אָרימע לייט. און אַלס בלוט־פאַרגיסער ווערען זיי פאַררעכענט די

שטאט־לייט, אויב זיי האבען נאך א תענית אפגעגעסען און די נאכט איבערגעשלאפען, ניט צוטיילענדיג פריהער צדקה צו ארימע לייט".

און אויף דעם פסוק — דברים, כ"א — „ידינו לא שפכו את הדם" — אונזערע הענט האבען דאס בלוט ניט פארגאָ־סען — ביי דעם ענין פון עגלה ערופה, זאגט די גמרא — סוטה, מ"ה: — צי וואלט דען אונז אזוי אויפגעגאנגען אויפן געדאנק, אז די זקני בית דין זענען בלוט־פארגיסער? נאר וואס דען? וואס מיינט „ידינו לא שפכו"? ער איז ניט געוועז צוזאמען מיט אונז, און מיר זאלען האבען איהם אוועקגעשיקט אהן מזונות *). מיר האבען איהם ניט געזעהן און אוועקגעשיקט אהן באגלייטונג. רבי יהושע בן לוי האט געזאגט — סוטה ל"ח — אז דער גאנצער ענין פון עגלה ערופה קומט פאר נאר צוליב די צרי עין, צוליב די אומפריינדליכע, צוליעב די קארגע, צוליעב די שלעכטע מענשען.

און כאטש די גבאי צדקה בּאדארפען זיין באוואוסט אלס די עהרליכסטע מענשען פון שטאט, דארפען זיי זיך אויך פיהרען אויף אזא אופן, זיי זאלען דעם קלענסטען חשד ניט דערוועקען צו זיך.

„און דעריבער טארען זיי זיך ניט אפטיילען איינער פון אנדערען אין גאס — הלכות מתנות עניים, פרק ט׳ — כדי מען זאל זיי כסדר זעהן אין צווייען.

„און אז זיי געפינען געלט אין גאס, טארען זיי עס ניט אריינלעגען אין קעשענע, נאר אין צדקה־בייטעל. אז ער וועט קומען אהיים, זאל ער עס דאן זיך נעהמען, כדי מען זאל איהם

---

*) כלומר: למזונות הוצרך ולא היה לו; וראה אחד נושא מזונות ובא לחוטפם ממנו לאונס רעבון, ועמד זה עליו והרגו: רש"י, סוטה, ל"ח, ב׳.

ניט חושד זיין, אז ער לעגט צו זיך אין קעשענע צדקה־געלט.

„און דאס אייגענע איז אויך, אז מען צאהלט איהם אפ א חוב. און זיי טארען ניט צעהלען דאס געלט צו צוויי מטבעות מיט א מאל, נאר איינציגווייז, מפני החשד. ווארים עס איז געזאגט געווארען — במדבר, ל"ב: — „והייתם נקיים מה' ומישראל".

„און זיי באדארפען זיך מיט זייער טאקט און פארשטאנד אויסצייכענען צו וויסען, וואו און ביי וועמען צו נעהמען און ווי אזוי צו נעהמען, און אויך ווי אזוי צו געבען.

די אידישע קהלה „באדארף אויסהאלטען מיט מזונות און קליידער — דארטען, פרק שביעי — די ארימע לייט פון די גוים צוזאמען מיט די אידישע ארימע לייט צוליעב דרכי שלום" *).

„אז ארימאן, וואס געהט ארום אין די הייזער, באדארף מען קיין גרויסע סומע צדקה ניט געבען. מען באדארף איהם נאר א קליינע נדבה געבען.

„אז מען ווייסט וועגען אן ארימאן, וואס וויל קיין צדקה ניט נעהמען, טוט מען מיט ערמה און מען גיט איהם לשם הלואה אדער לשם מתנה.

---

*) לויט דעם רמב"ם קומט אויס, אז די אלע פארגעשריבענע „מפני דרכי שלום" הנהגות זענען א דבר שעיקרו מן התורה, ניט נאר א רשות של חובה, א דין ניט נאר א בינדענדער לפנים משורת הדין. לויט איהם נאר קומט אויס, אז צוליעב דעם וואס ווערט געזאגט — משלי, ג' — וועגען דער תורה „דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" באדארפען באטראכט ווערען די אלע פארגעשריבענע „מפני דרכי שלום" הנהגות גלייך, ווי די תורה וואלט אונז וועגען זיי בפירוש פארזאגט.

„און פון פרויען און קנעכט און קליינע קינדער *) — מעג מען פון זיי נעהמען פאר צדקה נאר קליינע סומען, אבער ניט קיין גרויסע סומען. ווארים גרויסע סומען ביי זיי קען מען חושד זיין, אז עס איז גזילה אדער גניבה".

און ווען עס איז נויטיג באדארפען זיי זיך אויך קענען ביך חזקה פיהרען.

דער וואס וויל קיין צדקה געבען — ברענגט דאר־טען דער רמב"ם אלס פסק הלכה — אדער ער גיט וועניגער וויפיעל ער באדארף געבען, איז דער בית־דין צווינגט איהם און שלאגט איהם מלקות, ביז ער גיט דאס, וואס ער איז פארפליכטעט צו געבען.

דערפאר טארען זיי אבער ניט מאהנען און גובה זיין קיין צדקה פון אן ערדלען מאן, וואס גיט צדקה מעהר ווי פיעל זיינע כחות ערלויבען איהם, וואס קוועלט זיך און גיט דעם גבאי, כדי ער זאל ניט פארשעמט ווערען. און יענער גבאי, וואס פארשעהמט איהם און מאהנט פון איהם, וועט גאט איהם שטראפען, ווארים עס איז געזאגט געווארען: „ופקדתי על כל לחציו" — ירמיה, ל׳ — און איך וועל באַ־פעהלען אויף אלע זיינע באדריקער.

„און פריהער פאר אלץ — דארטען, פרק שמיני — באַ־דארף די קהלה נזהר זיין אין דער מצוה פון פדיון שבויים. פדיון שבויים קומט פאר דעם שפייזען און קליידען פון די ארימע לייט. און עס איז גאר ניטא אזא גרויסע מצוה, ווי פדיון שבויים. ווארים דער געפאנגענער איז אין כלל פון די הונגעריגע און דארשטיגע און נאקעטע און ער שטעהט אויך אין סכנת נפשות, און דער, וואס פארהוילט זיינע אויגען

*) אין פוסקין צדקה על היתומים — אפילו על פדיון שבויים — בבא בתרא, ט׳.

פון זיין אויסלעזען איז ער עובר אויף „לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך", און אויף „לא תעמוד על דם רעך", און אויף „לא ירדנו בפרך לעיניך". און ער האט דורך דעם אויך בטל געמאכט די מצוה פון „פתוח תפתח את ידך לו" און די מצוה פון „וחי אחיך עמך" און „ואהבת לרעך כמוך" און „והציל לקוחים למות" *) און נאך אזוינע זאכען.

מען טאר אבער — זאגט ווייטער דער רמב"ם אין איינ־קלאנג מיט דעם וואס די גמרא זאגט אין גיטין דף מ"ה: אין פודין את השבויים יותר מכפי דמיהם" — קיין צופיעל אויסלייז געלט ניט געבען פאר די שבויים, מפני „תקון העולם"", כדי דער שונא זאל זיך ניט יאגען א סך געפאנ־גענע ארייצוקריגען.

און אויך דער גרויסער גאון מהר"ם מרוטנבורג, איינער פון די לעצטע בעלי תוספות, דער רבי פון רא"ש און מרדכי, האט אזוי דעם דין געפסקענט אין די תשובות זיינע.

---

*) „לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך" — דברים, ט"ו — דו זאלסט ניט שטארק מאכען דיין הארץ און זאלסט ניט פארמאכען דיין האנד; „לא תעמוד על דם רעך" — ויקרא, י"ט — דו זאלסט ניט שטעהן גלייכגילטיג, ווען דיין מיטבירגער געפינט זיך אין א סכנה; „לא ירדנו בפרך לעיניך" — ויקרא, בהר — ער זאל איהם ניט באצווינגען מיט שווערער ארבייט פאר דיינע אויגען; „פתוח תפתח את ידך לו" — דברים, ט"ו — דו זאלסט עפענען דיין האנד פאר איהם; „וחי אחיך עמך" — ויקרא, בהר — און דיין ברודער זאל לעבען מיט דיר; „„ואהבת לרעך כמוך" — ויקרא, י"ט — און דו זאלסט ליעב האבען דיין מיטבירגער, ווי זיך; „והציל לקוחים למות" — משלי, כ"ד — און מציל זיין די גענומענע צום טויט.

און זייענדיג שוין אַ זקן פון אריבער זיבעציג האָט דער טרויעריגער שיקזאַל זיינער געבראַכט איהם דערצו, אַז ער זאָל דאַרפען אַנווענדען למעשה די דאָזיגע הלכה אויף זיך אַליין.

די רעגירונג, וויסענדיג מיט וואָס פאַר אַ פאַרגעטערונג די אַלע אידישע קהלות האָבען זיך צו איהם באַצויגען, האָט איהם אונטער דעם אויסרייד פון אַ בלבול פאַרשפּאַרט אין תפיסה, כדי זי זאָל מאַהנען אַ גרויסע סומע אויסלייז־געלט פאַר איהם. ער איז געווען זיכער, דער מושל, אַז די אידישע קהלה וועט ניט לאָזען דעם גרויסען רב לאַנג אין תפיסה זיך געפינען און וועלען איהם באַלד צושטעלען די פאַרלאַנגטע פון איהם סומע, ווי גרויס זי זאָל ניט זיין, אַבי די באַ־פרייאונג זאָל וואָס גיכער פאַרקומען.

און ווירקליך, די אידישע קהלות זענען געווען גרייט צו באַצאָהלען באַלד דעם מושל די סומע, וואָס ער האָט גע־פאָדערט פון זיי.

ווען דער גרויסער גאון איז אָבער געוואויר געוואָרען דערפון, האָט ער אויף זיי גוזר געווען, זיי זאָלען דאָס ניט טאָן. און אַט אַזוי האָט ער פאַרבראַכט גאַנצע זיבען יאָהר אין תפיסה אין דער פעסטונג ענזיסהיים אין עלזאַס, ביז דעם יאָהר 1293. אין דעם יאָהר איז ער געשטאָרבען אין עלטער פון 78 יאָהר *).

---

*) אויך דער טויטער קערפּער זיינער האָט זיך אַ לאַנגע צייט אין תפיסה געפונען. ער איז באַפרייט געוואָרען ערשט אין יאָהר 1306. דער פּרנס רבי אלכסנדר זיסקינד פון פראַנקפורט אַם מאַין האָט פאַר אַ ריזיגער סומע אויסגעלעזט דעם מהר״ם קערפּער פון תפיסה און האָט איהם מקבר געווען אין דער געבורטסשטאָט פון מהר״ם — וואָרמס. אַלס שכר פאַר זיך האָט ער אויסגעדריקט זיין

מפני „תקון העולם“ — שרייבט ווידער דער רמב״ם — טאר מען אויך ניט מאכען צו אנטלויפען די געפאנגענע, כדי דער שונא זאל אויף זיי זיין יאך ניט שווער מאכען און אונטער א גרויסע וואך זיי האלטען.

„און אז אפילו איינער פארקויפט זיך אליין צו אן עובד כוכבים, דארף מען איהם אויך אויסלייזען, אפילו אז ער פארקויפט זיך נאכדעם א צווייטען מאל. צום דריטען מאל אבער איז מען איהם ניט מחויב אויסצולייזען. נאך זיין טויט באדארף מען אבער די קינדער זיינע אויסלייזען. און אויב מען וויל איהם הרגענען איז גאר קיין שיעור ניטא וויפיעל מאל מען באדארף איהם אויסלעזען“.

וואונש, אז נאך זיין טויט זאל מען איהם מקבר זיין נעבען מהר״ם — און מען האט זיין וואונש אויך ערפילט, ווען ער איז מיט צוויי יאהר שפעטער געשטארבען.

יג.

דער חיוב צו נעהמען צדקה

פונקט ווי עס איז ביי געבען צדקה דער ענין פון חיוב פארהאן, אזוי איז אויך ביי נעהמען צדקה פאר די, וואס באדארפען אנקומען צו איהר, דער ענין פון חיוב פארהאן.

„דער וואס באדארף נעהמען צדקה — ווערט להלכה גע־פסקענט אין רמב"ם, הלכות „מתנות עניים", פרק י' — וואס האט קיין מעגליכקייט ניט צו לעבען, סיידען ער זאל צדקה נעהמען, ווי א אלטער מאן, אדער א חולה, אדער א בעל יסורים, און ער האלט זיך גרויס און נעהמט ניט, איז ער א שופך דמים און א מתחייב בנפשו, און פאר דעם צער, וואס ער איז זיך מצטער, האט ער אויף זיך נאר זינד און פארברעכען".

לעבען אין דחקות גרויסער און ניט אנקומען צו יענעם און ניט וועלען נהנה זיין פון צדקה איז א מדרגה א גרויסע.

דער וואס איז בארעכטיגט צו נעהמען צדקה — ווערט אין סוף פאה געזאגט — און ער נעהמט ניט, ווייל ער שטרענגט זיך אן, ער זאל ווי עס איז קענען אויסקומען אהן נהנה זיין פון צדקה, וועט ער אויף דער עלטער זיינער פון דער וועלט ניט אוועקגעהן, ביז ער וועט ניט אנדערע פון זיין רייכטום מפרנס זיין.

„עשה שבתך חול", האבען אונז די קדמונים — פסחים, קי"ב, קי"ג; שבת, קי"ח — געלערענט, „ואל תצטרך לבריות". דו זאלסט דיין שבת אין חול פארוואנדלען און צו קיין מענשען ניט אנקומען. „אמר ליה רב לרב כהנא — ווערט אין

פסחים, קי"ג, דערצעהלט — פשוט נבילתא בשוק ושקול אגרא, ואל תאמר כהנא אני, גברא רבה אנא" — רב האט געזאגט צו רב כהנאן: דו זאלסט די פעל פון א נבלה אין מיטען מארק אראפציהען און באצאהלט פאר דיין ארבייט קריגען. און ניט זאגען „ווי קען איך עס טאן? רב כהנא בין איך דאך *), איך בין דאך א גרויסער מענש". אויב אבער עס איז קיין אנדער וועג ניטא ווי ביים לעבען זיך צו דערהאלטען, נאר דורך דעם וועג פון צדקה נעהמען, זאל דער מענש אויך אויף דעם וועג זיך לאזען. ער טאר זיך ניט לאזען פארפייניגען ביז צום טויט פון זיין ארימקייט. בעסער צו זיין א פושט יד איידער א הורג נפש.

און ווען דער מענש ווערט פון גאט געשטראפט, ער זאל שוין צו דעם מצב קומען, ער זאל דארפען א פושט יד זיין, ער זאל דארפען נהנה מן הצדקה זיין, זאל ער דערפון קיין צו־גרויסע טראגעדיע ניט מאכען, זאל ער זיך ניט אלס דעם אומגליקליכסטען מענשען באטראכטען נאר דערפאר, וואס ער דארף א נהנה מן הצדקה זיין.

שטאלץ זיך האלטען איז זעהר א גוטע מדה. עס זענען פארהאנען אבער מאמענטען, וואס דער מענש באדארף זיך קענען דערהויבען איבער יעדען שטאלץ, וואס דער מענש באדארף זיך קענען דערהויבען צו פארשטעהן, אז מען קען אמאל די גרעסטע מדרגה פון שטאלץ זיך האלטען דערגרייכען דורך דעם דוקא, וואס מען זאל פון זיך, ווי ז ן אלטע אויסגעטראגענע, אומנויטיגע זאך דאס שטאלץ האלטען זיך פארווארפען. עס זענען פארהאנען מאמענטען, וואס דער

*) אזוי טייטשט אויס תוספות אין פסחים מ"ט דעם אויס־דרוק „כהנא אנא".

מענש באדארף צו שטאלץ זיין דארויף, ער זאל שטאלץ זיין וועלען.

אויב מען האט אונז געלערענט, אז מיר באדארפען זיך די גרעסטע מיה געבען, מיר זאלען קיין נהנה מן הצדקה ניט זיין, איז דאס ניט צוליעב דער אויסערליכער בושה, ניט ווייל די וועלט באטראכט עס פאר א גרויסער ערנידערונג, פאר א גרויסען בזיון, נאר צוליעב דעם, הויפטזעכליך, ווייל דער, וואס נעהמט צדקה, ווען עס איז ניט אבסאלוט אונ־מעגליך פאר איהם צו באגעהן זיך אהן דעם, איז נהנה פון גזילה און איז אויך גוזל את העניים. ער נעהמט צו דאס, וואס באלאנגט צו די ארימע לייט, וואס מוזען זיך פון צדקה מפרנס זיין.

ווארים וואס האט דען דער, וואס לעבט אין דער שרעק־ליכסטער ארימקייט, צו טאן מיט די מיינונגען פון דער וועלט, וואס באזירען אויף איהר בוקען זיך פאר דעם גאט „ממון", ווענען דעם, וואס דער מענש דארף פאר זיך אלס בושה, אלס ערנידעריגונג גרויסע באטראכטען?

א מענש, וואס געפינט זיך אין אזא מצב, אז אלע וועגען זענען פאר איהם אפגעשניטען, ער זאל זיך קענען מיגיע כפו ערנעהרען, ער זאל פון אייגענע מיטלען קענען לעבען, דארף זיך קענען דערהויבען איבער דעם כבוד מדומה, בא־דארף זיך קענען באפרייען פון צוגעבונדען זיך פיהלן צום דעת הקהל.

א מענש באדארף אין דעם גרויסען צער זיינעם, וואס ער לעבט דורך, אין די גרויסע יסורים, וואס מאטערען איהם, זיין דערלייזונג, זיין דערהויבונג געפינען. ער זאל קענען זעהן זאכען אין א גאר אנדער ליכט, ווי זיי ווערען פון אנ־דערע געזעהן. ער זאל זיך באציהען צום לעבען גאנץ אנ־דערש, ווי געוועהנליכע מענשען באציהען זיך צו דעם. ער

זאל זיך קענען באפרייען פון די אלע פאראורטיילען, שוואכ־קייטען, וואס באהערשען די מענשען, ער זאל זיך קענען פון דער וועלט אויסלייזען.

ער האט זיך ניט וואס צו שעהמען. וואס ער דארף טראכטען איז נאר וועגען דעם, ער זאל זיין לעבען דער־האלטען. זאל זיך די וועלט פאר איהם שעהמען. די, וואס האלטען זייער פארמעגנען אונטער זיבען שלעסער, עס זאלען די נויטבאדערפטיגע ניט נהנה זיין פון דעם. זיי באדארפען זיך מעהר שעהמען פאר איהם. צי באדארף מען עס נאך זאגען, אז אין זיין מדרגה איז פיעל ווערטפולער דער מענש, וואס מוז צו צדקה אנקומען, ווי דער מענש, וואס וויל זי ניט געבען, כאטש ער קען געבען. זאלען זיי זיך שעהמען. ער האט זיך ניט וואס צו שעהמען. זיי זענען פארברעכער. ער איז דאס אבער ניט.

שטאלץ זיך האלטען איז א מדה טובה. עס קענען אבער אזוינע סיטואציאנען זיין אין לעבען פון א מענשען, וואס דאס שטאלץ זיך האלטען הייסט, דוקא ביז צו דער גרעסטער מאס שפלות, אפהענגיגקייט פון יענעם אויף זיך ארויפציהען: פיהרען זיך דוקא, ווי ער דענקט, אז מען באדארף זיך פיהרען. אקצעפטירען דוקא די אנשויאונגען, וואס ער האט אקצעפ־טירט; וואס דאס שטאלץ זיך האלטען ווערט פארוואנדעלט אין נארישער, פוסטער גאוה, איז פארברעכען.

און מען דערצעהלט פון א גרויסען אידישען גדול, אז ער האט געהערט, ווי מען האט דערצעהלט, ווי א איד איז געשטארבען אין מיטען גאס פון הונגער.

האט זיך דער גדול דאן אנגערופען: „עס איז ניט אמת. ער איז ניט געשטארבען פון קיין הונגער, ער איז געשטארבען

פון נארישער גאוה, פון אכזריות צו זיך. איהר פארשטעהט דאך, אז אין וואס פאר א אידישער שטוב ער זאל ניט געוועז אריינגעהן און זאגען: „עס געהען מיר אוים די כחות, ניט מיר עפעס אפצועסען" — וואלט מען זיין פארלאנג געוועז ערפילט. ער האט דאס אבער ניט געטאן, ווייל ער איז געוועז א נארישער בעל גאוה, אן אכזר צו זיך, איז ער דעריבער געשטארבען".

פיערטע אָפּטיילונג

גמילות חסדים

גמילות חסדים

ניט קלענער איז ווערט פון דער געלטליכער הילף, מיט וועלכער מיר קומען אנטקעגען אונזערע מיטמענשען, איז אויך די ווערט פון דער הילף, מיט וועלכער מיר קומען זיי אנטקעגען אין אלע אנדערע מעגליכע פארמען.

ווארים אויך די לעצטע ליגט אלס חוב אויף אונז פונקט, ווי די ערשטע. מיר זענען מחויב שענקען אויפמערקזאמקייט, ארויסווייזען איינזעהעניש מיט אונזערע מיטמענשען אויף יעדען אופן, אויף וועלכען זיי קענען עס פון אונז פאדערען. מיר דארפען גומל חסד זיין מיט יעדען איינעם לויט דעם, ווי עס פאדערט די לאגע, אין וועלכער ער געפינט זיך.

„גמילות חסדים“ — גומל חסד זיין מיט איינעם, אין וואס פאר א פארם עס זאל ניט זיין — איז איינע פון די דריי זאכען, וואס די וועלט שטעהט אויף זיי.

„על שלשה דברים העולם עומד — אבות פרק א׳: — על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים“.

אויף דריי זאכען האלט זיך די וועלט: אויף תורה און אויף עבודה און אויף גמילות חסדים.

ווען יעדער איינער זאל נאר זיך אין זינען האבען, זאל נאר ניט וועלען טאן פאר דעם צווייטען, ווי וואלט זיך דען די וועלט קענען האלטען?

און ניט נאר האלט זיך די וועלט אויף גמילות חסדים, נאר אין זכות פון גמילות חסדים איז די וועלט אויך באשאפען געווארען.

„גרויס איז גמילות חסדים, ווארים ווען ניט זי, וואלט דער מענש ניט באשאפען געווארען".

ווי וואלט דער בורא דעם מענשען באשאפען, ער זאל נהנה זיין פון דער שעהנער, רייכער וועלט, וואס ער האט צום לעבען ארויסגערופען, ווען ער, דער מענש, זאל ניט ווילינ זיין פאר דעם חסד, וואס דער בורא האט מיט איהם געטאן, מיט באגעהן זיך מיט חסד מיט זיינע מיטמענשען אפצאהלען.

און די מצוה פון גומל חסד זיין מיט יענעם איז נאך גרעסער פון דער מצוה פון צדקה געבען.

מיט גמילות חסדים הויבט זיך די תורה אן און ענדיגט זיך.

„רבי שמלאי האט גערדרשנט — סוטה, י"ד: — די תורה הויבט זיך אן מיט גמילות חסדים און ענדיגט זיך מיט גמילות חסדים. זי הויבט זיך אן מיט גמילות חסדים, ווי עס איז געשריבען: „ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" — און גאט האט געמאכט פאר אדמן און זיין ווייב מאנטלען פון פעל און האט זיי אנגעטאן אין זיי. און ענ־דיגט זיך מיט גמילות חסדים, ווי עס איז געשריבען: „ויקבור אותו בגיא" — און ער האט איהם באגראבען אין טהאל *).

גאט האט מיט משהן דעם לעצטען חסד געטאן. ער האט איהם צו קבורה געבראכט.

און רבי יוחנן האט געזאגט — ירושלמי פאה, פ"א: — „מיר ווייסען ניט וועלכע פון זיי איז באליעבטער: צדקה

---

*) זעה דאס קאפיטעל „דער חיוב צו געבען צדקה", דבור המתחיל: „וואס איז דאס" און די הערה דארטען.

אדער גמילות חסדים. אז ער זאגט אבער — תהלים, ק"ב: — „וחסד ה׳ מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני אדם" — און דער חסד פון גאט איז פון אייביג ביז אייביג פאר די, וואס האבען מורא פאר איהם. און די צדקה זיינע דערגרייכט די מענ־שען — איז א סימן, אז חסד איז באליבטער פון צדקה, ווארים ביי חסד שטעהט „יראיו", די, וואס האבען מורא פאר איהם, די צדיקים. און ביי צדקה שטעהט „בני אדם" — סתם מענשען".

און מיט דריי זאכען איז גרעסער גמילות חסדים פון צדקה — סוכה, מ"ה: — „צדקה טהוט דער מענש נאר מיט דעם געלט זיינעם; צדקה איז אויך נאר פאר ארימע, ווי אויך נאר פאר לעבעדיגע. גמילות חסדים איז אבער סיי מיט דעם גוף פון מענשען, סיי מיט זיין געלט; סיי פאר ארימע, סיי פאר רייכע; סיי פאר לעבעדיגע, סיי פאר טויטע".

פיעלע ווייסען — שרייבט רבי יונה מגירונדי אין זיין אגרת יסוד התשובה — דער חיוב פון דער מצוה פון צדקה און דעם שכר וואס מען קריגט, ווען מען איז זי מקיים. זיי ווייסען אבער ניט, ווי גרויס די מצוה פון גמילות חסדים איז, די מצוה פון גמילות חסדים, וואס יעדער איינער קען מקיים זיין אפילו אז ער איז אן ארימאן און ער פארמאגט ניט קיין געלט צו מנדב זיין. שוין גאר מיטן מויל זיינעם קען ער די דאזיגע מצוה מקיים זיין. שוין גאר מיט די רייד זיינע קען ער א „רב פעלים" זיין, רעדענדיג צום מענשען דברי פיוס און ארויסווייזען איהם גוטען ווילען. א צווייטער אופן פון גמילות חסדים איז, מען זאל לייהען געלט דעם ארימאן. א דריטער אופן, ער זאל איהם אן עצה הגונה געבען. א פיערטער אופן איז, ער זאל לערנען אלעמען, זיי זאלען טוב וחסד טאן.

„דו זאלסט ניט זעהן — זאגט אן די תורה אין דברים, כ"ב — דעם אקס פון דיין ברודער אדער זיין שאף פון וועג אראפגעשטויסען ווערען און פארהוילען דיינע אויגען פון זיי. אומקעהרען זאלסטו זיי צו דיין ברודער. און אויב ער איז ניט קיין נאהענטער צו דיר, דער ברודער דיינער, זאלסטו דעם אקס אריינגעהמען צו דיר אין הויז, און ער זאל מיט דיר זיין, ביז דיין ברודער וועט נאך איהם פארשען, וועסטו איהם דעמאלט אומקעהרען צו איהם".

„און אזוי זאלסטו אויך טאן צו זיין עזעל, און אזוי זאלסטו טאן צו זיין קלייד, און אזוי זאלסטו טאן צו יעדער אבידה פון דיין ברודער, וואס וועט פון איהם פארלארען געהן, און דו וועסט זי געפינען".

„דו זאלסט ניט זעהן דאס עזעל פון דיין ברודער אדער זיין אקס פאלען אין וועג — און דו זאלסט זיך פארהוילען פון זיי. דו זאלסט איהם העלפען זיי אויפהויבען".

או מיר זענען מחויב דאס אלעס צו טאן ניט נאר אין באצוג צו אונזערע פריינד און באקאנטע, נאר אויך אין באצוג צו אונזערע שונאים.

„אויב דו וועסט באגעגענען — ווערט אין אן אנדער ארט אין דער תורה — אין משפטים — געזאגט — דעם אקס פון דיין פיינט אדער זיין עזעל בלאנדזשען, זאלסטו איהם אומקעהרען צוריק".

„אז דו וועסט זעהן דאס עזעל פון דיין שונא ליגען אונטער זיין משא, קענסטו זיך וועלען אפהאלטען פון צו העלפען איהם — זאלסטו דאס ניט טאן. נאר העלפען זאלסטו איהם העלפען באפרייען דאס עזעל פון דער משא".

„אז איינער זעהט דעם שונא זיינעם — זאגט דער מדרש תהלים, נ"ב — אויף דעם שפיץ דאך, און ער שפארט איהם אראפ, אדער ביים ברונים און ער גיט איהם א שטויס —

הייסט דאָס דען גבורה? נאָר ווער דען ווערט אָנגערופען א גבור? אז ער זעהט דאָס ער האָלט ביים פאַלען, אדער, אז ער זעהט, דאָס ער פאַלט אריין אין גרוב אריין, און ער נעהמט איהם ארויס פון דאָרטען".

מעג ער אונזערער א שונא זיין, הערט ער נאָך אָלץ ניט אויף צוליעב דעם אונזערער א ברודער צו זיין.

און אויך בנוגע צו איהם האָבען מיר די זעלבע פאַר־פליכטונגען, וואָס מיר האָבען צו אַלע אַנדערע אונזערע מיט־מענשען.

און ווי גרעסער עס איז גמילות חסדים פון צדקה אין ווערט, אזוי איז אויך גרעסער און זיכערער דער שכר איהרער.

רבי אלעזר האָט געזאָגט — סוכה, מ"ט: — „גמילות חסדים איז גרעסער פון צדקה, וואָרים עס איז געזאָגט געװאָרען: „זרעו לכם לפי צדקה וקצרו לפי חסד" — „אז א מענש פאַרזייהט איז א ספק, צי ער וועט עסען דאָס פאַר־זייהטע, צי ער וועט עס ניט עסען; ווען א מענש שניידט אָבער, איז ער זיכער, אז ער וועט עס עסען".

און רבא *) און אביי — ראש השנה, י"ח — זיינעןביידע פון „בית עלי" ארויסגעקומען, וואָס עס איז אויף זיי נגזר געוואָרען, זיי זאָלען ניט אויסלעבען זייערע יאָהרען, איז רבא, וואָס האָט עוסק געווען נאָר אין תורה, האָט געלעבט פערציג יאָהר, און אביי, וואָס האָט עוסק געווען אין תורה און אין גמילות חסדים, האָט געלעבט זעכציג יאָהר.

---

*) אין אַנדער גירסא — אַזוי איז זי אויך אין פירוש רבנו חננאל — איז רבה. וואָרים רבא איז קיין כהן ניט געווען.

פינפטע אָפּטיילונג

לידער און אנטליהען

לייהען און אנטלייהען

.1

און נאך גרעסער פון דער געלטליכער הילף, וואס מיר גיבען אונזערע מיט־מענשען דורך צדקה, איז די געלטליכע הילף, וואס מיר גיבען זיי ב„תורת הלואה". לייהען געלט, צו די וואס נויטיגען זיך אין דעם, איז נאך גרעסער פון צדקה געבען. „גרעסער איז דער מלוה — שבת, ס"ג — פון דעם, וואס טהוט צדקה". „דער וואס לייהט א סלע צום ארימאן בשעת דוחקו" — דרך ארץ זוטא, פרק ט' — אויף איהם זאגט דער פסוק — ישעיה, נ"ח — „דעמאלט וועסטו רופען, און גאט וועט דיר ענטפערען".

עס איז א מצות עשה — שרייבט דער רמב"ם אין הלכות מלוה ולוה, פרק א' — צו לייהען געלט צו די אידישע ארימע לייט. און די דאזיגע מצוה איז גרעסער פון געבען צדקה דעם ארימאן, וואס בעט. ווארים יענער איז דאך שוין גע־ווארען א „פושט יד" און דער איז נאך ניט געקומען צו דער דאזיגער מדרגה.

דורך געבען דעם נויט־באדערפטיגען די נויטיגע הלואה אין צייט, קען מען איהם אפטמאל אפהיטען דערפון, ער זאל דארפען א יורד ווערען, קען מען ברענגען דערצו, ער זאל ניט נאר קיין מקבל ניט ווערען, נאר ער זאל נאך אויך קענען א נותן זיין שטענדיג. ניט נאר ער זאל אליין ניט דארפען אנקומען צו יענעמס הילף, נאר ער זאל נאך בכח זיין אנדערע מיט זיין הילף אין א נויט בייצושטעהן.

און מיר טאָרען ניט זוכען פאַר אונז דעם זיכערען וועג דוקא אין דער הילף, וואָס מיר גיבען איינעם דורך אַן הלואה: אנטלייהען געלט יענעם נאָר אין אַזוינע פעלע, ווען מיר האָבען די פולע זיכערקייט, אַז מיר וועלען עס געוויס צוריק־קריגען. מיר דאַרפען זיין פעהיג מקיים צו זיין די דאָזיגע מצוה אויך דאַן, ווען מיר קענען די דאָזיגע זיכערקייט ניט האָבען. מיר באַדאַרפען ווילּיג זיין אויך אַ ריזק צו נעהמען.

„אַז עס וועט זיין אין דיר אַן אָרימאַן — זאָגט די תורה אין דברים, ראה — פון איינעם פון דיינע ברידער אין איינעם פון די טויערען, אין דיין לאַנד, וואָס גאָט דיין גאָט גיט דיר, זאָלסטו ניט שטאַרק מאַכען דיין האַרץ און זאָלסט ניט פאַר־מאַכען דיין האַנט פאַר דיין ברודער דעם אָרימאַן: נאָר עפענען זאָלסטו עפענען דיין האַנט צו איהם און לייהען זאָלסטו איהם לייהען, לויט דער נויט, אין וועלכער ער גע־פינט זיך. היט זיך עס זאָל ניט זיין אַ זינדיגער געדאַנק אין דיין האַרצען צו זאָגען: דאָס זיבעטע יאָהר, דאָס יאָהר פון שמיטה, איז נאָהענט. עס זאָל ניט שלעכט זיין דיין אויג אין דיין ברודער דעם אָרימאַן, דו זאָלסט איהם ניט וועלען געבען צוליעב דעם שמיטה יאָהר. וואָרים ער וועט שרייען וועגען דיר צו גאָט — און עס וועט זיין אין דיר אַ זינד. געבען זאָלסטו איהם געבען, און עס זאָל ניט שלעכט זיין דיין האַרץ, אַז דו וועסט איהם געבען, וואָרים צוליעב דעם וועט דיך בענטשען גאָט דיין גאָט אין אַלעם דעם, צו וואָס דו וועסט אויסשטרעקען דיין האַנט“.

און על אחת כמה וכמה, אַז מיר טאָרען דורכדעם, דורך דער געלטליכער הילף וואָס מיר גיבען איינעם בתורת הלואה, קיין פאַרדינסטען פאַר זיך ניט זוכען, אַז עס באַדאַרף פאַר אונז ניט אַלס מקור פון פרנסה זיין.

דער וואָס גיט אויף פּראָצענט — ברענגט דער רמב"ם אלם פּסק הלכה אין הלכות מלוה ולוה, פּרק א׳ — איז עובר אויף א א סך „לאווען". אַ איד טאָר אויך ניט אָנהענגען זיין געלט אין אַ גוי, כדי יענער זאָל עס אוועקגעבען אויף פּראָצענט צו אַ אידען.

„און רבי יוסי האָט געזאָגט — בבא מציעא, ע"א: — קום און זעה, ווי בלינד עס זענען די אויגען פון די, וואָס אנטלייהען געלט אויף פּראָצענט. אַז איינער רופט דעם חבר זיינעם גוי *), נואָך און רוצח, וויל דער באַליידיגטער איהם יורד לחייו זיין און אַט דער דינגט די עדות און דעם שרייבער און זאָגט צו זיי: „קומט און זאָגט עדות אויף מיר, אַז איך בין אַ „כופר בעיקר". וואָרים דער וואָס אַנט־לייהט געלט אויף פּראָצענט איז אַ כופר בעיקר. און נאָר וואָס **): זיי מאַכען די תורה פאַר אַ פאַלשער תורה און משהן פאַר אַ טפּש, און זיי זאָגען: „ווען משה וואָלט געווען וויסען, אַז מען פאַרדינט דערביי אַזוי גוט, וואָלט ער דאָס ניט געווען געשריבען".

און ניט נאָר אין דער פאָרם פון געלט טאָר מען קיין פּראָצענט ניט נעהמען, נאָר אויך אין אירגענד וועלכער אַנ־דער פאָרם.

אויב איינער האָט געליהען געלט זיין חבר — ברענגט דער רמב"ם אלם פּסק הלכה אין הלכות מלוה ולוה, פּרק ה׳ — און ער — דער לוה — פלעגט זיין געוועהנט פון פריהער איהם — דעם מלוה — מקדים שלום צו זיין, טאָר ער איהם ניט איצט מקדים שלום זיין. און אַ כל־שכן שוין ער זאָל איהם לויבען

*) אין בבלי נאָר רשע.

**) אין בבלי בלשון „סגי נהור": „שמשימים משה אמת ותורתו אמת".

מיט רעד, אדער ער זאל זיך פעדערען צו זיין טיר. ווארים עס איז געזאגט געווארען — דברים, כ״ג: — „נשך כל דבר״ — אפילו רייד זענען אסור. און אט אזוי טאר ער אויך ניט לערנען דעם מלוה מקרא אדער גמרא, כל זמן זיין געלט איז אין זיין האנט, אויב ער פלעגט עס פריהער ניט טאן.

און ווי די צדקה, וואס מיר גיבען, דארף פון דעם עלער־מענט פון רחמנות דורכגעדרונגען זיין, אזוי באדארף אויך די הילף, וואס מיר גיבען יענעם דורך אן הלואה, פון רחמנות דורכגעדרונגען זיין. עס באדארף זיך אין אונזער טהאט גרוים מיטגעפיהל, גרוים מיטלייד צום לוה אפשפיגלען.

און אזוי ווי אין צדקה איז פארהאן דער עניו פון געבען איידער דער ארימאן בעט, אזוי איז אויך אין דעם העלפען יענעם דורך אן הלואה דער דאזיגער עניו פארהאן.

אויב מיר ווייסען, אז אונזער פריינט נויטיגט זיך אין אן הלואה לפי שעה, דארפען מיר איהם אליין פארלעגען, ער זאל ביי אונז אן הלואה נעהמען. כדי צו מאכען פיהלען איהם גוט, כדי צו באפרייען איהם פון דעם שווערען נסיון פון בעטען.

און אז מיר האבען געליהען געלט אימיצען, און ער האט אונז ניט אפצוגעבען, טארען מיר ניט זיין צודרינגליך צו איהם. דער וואס מאנט — שרייבט דער רמב״ם אין הלכות מלוה ולוה, פרק א׳ — צודרינגליך דעם ארימאן, און ער ווייסט, אז ער האט ניט וואס צו געבען, איז ער עובר אויף א „לא תעשה״. ווארים עס איז געזאגט געווארען: „לא תהיה לו

כנושה" — שמות, כ"ב — דו זאלסט ניט זיין צו איהם ווי א מאנער.

„דער מלוה טאר זיך ניט ווייזען פאר זיין בעל חוב, ווען ער ווייסט, אז ער האט קיין געלט ניט. אפילו פארבייגעהן פאר איהם טאר ער ניט, כדי ער זאל איהם ניט איבערשרעקען אדער פארשעהמען". ער טאר דאס ניט טאן, כאטש דאס געלט, וואס יענער איז איהם שולדיג, מאנט ער איהם ניט.

„און אז דער מלוה נעהמט א משכון ביים בעל חוב *) — הלכות מלוה ולוה, פרק שלישי — טאר ער ניט נעהמען אלס משכון אזוינע זאכען, וואס דער בעל־חוב ציהט דורך זיי זיין פרנסה. און עס קענען אויך ניט גענומען ווערען דורך דעם שליח בית־דין אפילו אלס משכון פאר א חוב אזוינע זאכען, וואס א מענש קען זיי ניט אוועקגעבען אלס משכון, ווי מלבושים, וואס מען טראגט אויף זיך, אדער כלים, וואס מען עסט אין זיי, אדער די בעט, אין וועלכער מען שלאפט.

„און אויב ער האט גענומען — דער מלוה — אזוינע זאכען ביים בעל חוב, וואס ער — דער בעל חוב — דארף זיי ניט דעם גאנצען מעת לעת, א געוויסע צייט אין מעת לעת דארף ער זיי אבער יא האבען, ווי די קישען, אויף וועלכער ער שלאפט ביי נאכט, און דעם אקער, מיט וועלכען ער אקערט ביי טאג, דארף איהם דער מלוה אומקעהרען די כלים אויף דער צייט פון מעת לעת, וואס דער בעל חוב דארף

---

*) און ביי אן אלמנה — פסקנט דער רמב"ם — טאר מען אינגאנצען קיין משכון ניט נעהמען. און עס איז וועגען דעם גאר א גרויסע מחלוקת הפוסקים פארהאן.

זיי האָבען. די טאָג כלים דאַרף ער איהם אומקעהרען אויף ביי טאָג, און די נאַכט כלים — אויף ביי נאַכט *).

און אַז ער נעהמט דער מלוה אַ משכון פון דעם לוה אויף דעם חוב, וואָס ער איז איהם שולדיג, טאָר ער ניט אין שטוב פון לוה אַריינקומען, ער זאָל דאַרטען דעם משכון נעהמען. ער באַדאַרף אין דרויסען שטעהן און וואַרטען ביז דער לוה וועט איהם דעם משכון אין דרויסען אַרויסטראָגען.

„כי תשה ברעך משאת מאומה" — לייענען זיך וועגען דעם דאָזיגען ענין די פסוקים אין דברים, כ"ד — „לא תבוא אל ביתו לעבט עבוטו. בחוץ תעמוד, והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה" — אַז דו וועסט לייהען דיין פריינד איר געגענד וועלכע הלואה — זאָלסטו ניט אַריינקו־

---

*) אם חבל תחבל את שלמת רעך — עד בא השמש תשיבנו לו. כי היא כסותה לבדה, היא שמלתו לעורו. במה ישכב? והיה כי יצעק אלי — ושמעתי, כי חנון אני" — משפטים, כ"ג — אויב דו וועסט נעהמען אַלס משכון דעם מאַנטעל פון דיין פריינד — זאָלסטו איהם איהם אומקעהרען, ווען די זון פאַרגעהט. וואָרים דאָס איז דער איינציגער בגד פאַר זיין לייב. מיט וואָס וועט ער זיך לעגען שלאָפען? און עס וועט זיין, אַז ער וועט שרייען צו מיר — וועל איך הערען. וואָרים איך בין אַ דערבאַרעמדיגער.

און אין אַן אַנדער אָרט:

„ואם איש עני הוא, לא תשכב בעבטו. השיב תשיב לו את העבוט, כבוא השמש, ושכב בשמלתו וברכך" — דברים, כ"ד — און אויב ער איז אַן אָרימאַן — זאָלסטו זיך ניט לעגען שלאָפען מיט זיין משכון. דו זאָלסט איהם אומקעהרען דעם משכון, ער זאָל קענען זיך לעגען אין זיין קלייד און ער וועט דיך בענשען דערפאַר.

מען צו איהם אין הויז צו נעהמען דעם משכון זיינעם. אין דרויסען זאלסטו שטעהן, און דער מענש, וואס דו ביזט דער מלוה זיינער—זאל דיר ארויסטראגען דעם משכון אין דרויסען.

און פונקט ווי יעדער איינער באדארף זיך אנשטרענגען, ער זאל קענען א געוויסע סומע פון זיין אייגענעם אויף צדקה אוועקגעבען, אזוי באדארף ער זיך אויך אנשטרענגען צו געפינען די מעגליכקייטען, ער זאל קענען א צווייטען א מאל מיט אן הלואה ארויסהעלפען. אונזער אייגענע ארימקייט, דאס וואס מיר לעבען אליין אין דחקות, דארף פאר אונז קיין תירוץ ניט זיין, צו באפרייען אונז פון דער דאזיגער פליכט.

אזוי ווי די מצוה פון צדקה געבען איז מחויב צו מקיים זיין דער אפילו, וואס איז אליין א מתפרנס מן הצדקה, אזוי באדארף דער אפילו, וואס מוז זיך אליין ארויסהעלפען שטענ־דיג דורך הלואות נעהמען ביי אנדערע, ארום די גרעניצען פון זיינע מעגליכקייטען אויך אנדערע מיט דעם זעלבען צו העלפען.

אויב יעדער רייכער מאן האט געווים צווישען די מענ־שען פון זיינע קרייזען אזוינע, וואס ער וואלט געקענט מיט א גרויסער הלואה אויף די פיס שטעלען, אמאל אויך מיט א שטענדיגער פרנסה דורכדעם זיי פארזארגען, האט אויך דער ארימאן צווישען זיינע קרייזען אזוינע, וואס אן הלואה פון דער קלענסטער סומע אפילו, קען פאר זיי פון גאר גרוי־סער הילף זיין.

אויף יעדען רייכען מאן איז א נאך רייכערער פארהאן. און אויך אויף יעדען ארימאן איז א נאך גרעסערער ארימאן פארהאן. און וואס ארימער איינער איז ניט, פון אלץ גרע־

סערען ווערט איז פאר איהם יערע בתורת הלואה הילף, ווי קליין זי זאל אפילו ניט זיין.

און ווי ביי צדקה איז אז וואויל איז דעם, וואס לעבט אין דחקות, וואס מאטערט זיך אין זיין נויט, אבי ער זאל ניט דארפען קיין נהנה מן הצדקה זיין, אזוי איז אויך בנוגע אנצוקומען צו יענעם צו לייהען געלט ביי איהם גאר א גרויסע מדרגה, אז מען שטרענגט זיך אן, מען זאל עס, ווי ווייט מעגליך, אויסמיידען. עס באדארף דער מענש אנווענדען אלע זיינע כחות, ער זאל דארפען וואס ווייניגער דאנקבאר זיין יענעם, ער זאל וואס ווייניגער בעלי־טובות איבער זיך האבען. עס באדארף יעדער איינער גרייט זיין שטענדיג יענעם אין א נויט ביישטעהן. ער אליין אבער באדארף זיך די גרעסטע מיה געבען ער זאל צו יענעם ניט דארפען אנקומען. פונקט ווי מען באדארף האבען א גרינגע האנט אויף צו געבען, אזוי באדארף מען האבען א שווערע האנט אויף צו נעהמען אין וואס פאר א פארם עס זאל ניט זיין.

2.

און אזוי ווי דער מלוה האט געוויסע פארפליכטונגען צום לוה, אזוי האט אויך דער לוה געוויסע פארפליכטונגען צום מלוה.

„אזוי ווי דער מלוה — ברענגט דער רמב"ם אלס פסק הלכה אין הלכות מלוה ולוה, פרק א׳ — טאר ניט מאהנען, אזוי טאר ניט דער לוה, ווען ער האט, איינהאלטען דאס געלט פון זיין חבר אין זיין האנט. ווארים עס איז געזאגט געווארען — „משלי", ג׳ — „אל תאמר לרעך: לך ושוב" — דו זאלסט ניט זאגען צו דיין חבר: געה און קעהר זיך אום

נאך א מאל *). מעג דער מלוה א גרויסער עושר זיין, ווערט דער לוה אויך דאן אנגערופען רשע, אויב ער גיט איהם ניט אפ דעם חוב. עס איז געזאגט געווארען — תהלים, ל"ז: — „לוה רשע ולא ישלם" — דער רשע לייהט און באצאהלט ניט. און די חכמים האבען געזאגט — אבות, פרק ב': — „יהי ממון חברך חביב עליך כשלך" — זאל זיין דאס געלט פון דעם חבר דיינעם באליבט אויף דיר, ווי דיין אייגען געלט.

אז מען איז שולדיג געלד, דארף מען פיהלען אויף זיך אן עול שטענדיג. מען באדארף געדענקען שטענדיג, אז מען האט אויף זיך א חוב צו צאהלען.

„אם לוית — ווערט אין דרך ארץ זוטא, פרק ג', געזאגט — לוית על מנת לפרוע" — אויב דו האסט געליהען געלט פון יענעם, האסטו דאס געליהען אויף דעם תנאי צו באצאהלען **).

און נאך מעהר:

מען באדארף זיך פיהלען גלייך, ווי מען באדארף גאט אליין דעם דאזיגען חוב אפצאהלען, גלייך, ווי מען איז איהם אליין דעם חוב שולדיג.

---

*) אל תאמר לרעך: „לך ושוב, ומחר אתן" — ויש אתך — דו זאלסט ניט זאגען צו דיין חבר — געה און קום נאכאמאל, מארגען וועל איך דיר געבען — ווען דו האסט איצט מיט זיך. פון דעם ענין דארטען ווייזט אויס, אז דארטען רעדט זיך בכלל וועגען יענעם א טובה טאן. נאטירליך, אבער, אז עס איז שוין דורכדעם אויך דער ענין פון אומקעהרען א חוב במשמע דארטען.

**) דער גאנצער מאמר לעזט זיך דארטען ווי פאלגט: „אם ערבת — ערבת על מנת לשלם; אם לוית — לוית על מנת לפרוע, ואם הלוית — הלוית על מנת לתבוע" — אויב דו האסט ערב געווען — האסטו ערב געווען על מנת צוצאהלען; אויב דו האסט געליהען — האסטו געליהען על מנת אפצוגעבען; אויב דו האסט יענעם א הלואה געגעבען — האסטו איהם געגעבען על מנת צו מאהנען.

„אחד הלוה מן האדם — אבות, פרק ב׳ — כלוה מן המקום״ — אז איינער לייהט פון א מענשען, איז גלייך, ווי ער לייהט פון גאט.

„אין אדם כופר בעמיתו — תוספתא שבועות, פרק ג׳ — עד שכופר בעיקר״ — עס פארלייקענט ניט איינער א חוב זיין חבר, ביז ער ווערט אויך ניט קיין כופר בעיקר.

און דער לוה איז אויך מחויב אומקעהרען דעם חוב אויף דעם זעלבען אופן, וואס ער האט איהם גענומען. ער טאר ניט „צעברעקלען״ די סומע, וואס ער האט גענומען. ער באדארף דעם גאנצען חוב אפצאהלען מיט א מאל. ניט אין קליינע אפצאהלונגען איהם אומקעהרען.

„אמר רב: המלוה לחברו מנה ופרעו דינר, דינר — פרעון הוא, אלא תרעומות יש לו עליו, שהרי זה כאלו הפסיד ממונו״.

רב האט געזאגט: אז איינער אנטלייהט צו זיין חבר א מנה, און יענער האט איהם אויסגעצאהלט דינר־ווייז הייסט עס, אמת, אפגעצאהלט, נאר ער קען אויף איהם תרעומות האבען. ווארים דאס הייסט גלייך, ווי ער וואלט „מפסיד את ממונו״ געווען.

און ער — דער לוה — דארף נזהר זיין און אפצאהלען די חובות אפילו, ווי מיר האבען שוין אויבען געזאגט, דער מלוה איז גאר א גרויסער עושר. ווען גאט זאל וועלען, ער זאל ווייניגער האבען, וואלט ער אליין ביי איהם זיין פארמעגען צוגענומען. דו באדארפסט ניט גאטס אומגעבעטענער שליח זיין. מעג ער א גרויסער עושר זיין — איז נאך אלץ דער חוב, וואס דו ביזט איהם שולדיג, זיין אייגענטום, און דו

באַדאַרפסט איהם אָפּגעבען דאָס, וואָס דו האָסט גענומען ביי איהם.

און ניט נאָר א „גוזל את היחד" ווערסטו דורך דעם, נאָר אויך א „גוזל את הרבים".

דו ווערסט דורך דעם א „נועל את הדלת בפני הלווים". דורך דעם, וואָס דו גיסט ניט אָפּ דעם מלוה דעם חוב, וואָס דו ביזט איהם שולדיג, ברענגסטו דערצו, דער מלוה זאָל די טיר זיינע פאַרשליסען פאַר די, וואָס באַדאַרפען געלט. דו באַגעהסט דעם פאַרברעכען, און אַנדערע, פּונקט אַזוינע נויט־באַדערפטיגע, אָדער נאָך גרעסערע, ווי דו, ווערען באַשטראָפט דערפאַר.

און על אחת כמה וכמה אז מיר באַדאַרפען געוואַלדיג נזהר זיין, מיר זאָלען אָפּגעבען אָט יענע חובות, וואָס מיר האָבען געליהען ביי אַזוינע, וואָס זיי זענען אַליין אָרימע לייט. אין דעם פאַל ביזטו ניט נאָר א גורם דערצו, אַז די טיר זאָל פאַר די לווים פאַרמאַכט ווערען, נאָר דו אַליין פאַר־מאַכסט זיי טאַקע. מעגליך, אַז אָט דער חוב, וואָס דו ביזט איהם — דעם מלוה דיינעם — שולדיג, איז גאָר דאָס גאַנצע געלט, וואָס ער פאַרמאָגט אויף צו העלפען מיט דעם בתורת הלואה יענעם. מעגליך, אַז דאָס איז דער לעצטער אָפּגע־שפּאַרטער, אָפּגעריסענער גראָשען, וואָס ער האָט אין זיין רשות פאַר דעם דאָזיגען צוועק, און אַז דו נעהמסט איהם אוועק, מאַכסטו פאַר איהם אַבסאָלוט אונמעגליך, ער זאָל אויך אַנדערע אויף דעם זעלבען וועג העלפען, ווי ער האָט דיך געהאָלפען.

אין דעם פאַל ביזטו ניט נאָר א „גוזל את הרבים", נאָר ביזט אויך גורם גרויסען צער און שפיכות דמים צום בעל טובה דיינעם. דורכדעם, וואָס דו ברענגסט איהם דערצו,

ער זאל דארפען אפזאגען דעם, וואס ווענדעט זיך צו איהם
אין א נויט. ווארים פונקט ווי עס געהט אפ מיט בלוט דער,
וואס דארף בעטען הילף ביי יענעם, אזוי ליידט אויך שפיכות
דמים גרויסען דער ,וואס וויל העלפען, ווען א נויטליידענדער
ווענדעט זיך צו איהם, און קען ניט העלפען.

זעקסטע אָפּטיילונג

אָרים און רייך

.1

אָרים און רייך

און עס ליגט אַ גרויסער חוב אויף אונז, מיר זאָלען אַלע ביז גאָר נזהר זיין אין די אַלע התחייבותן, וואָס מיר האָבען אויף זיך בנוגע צו די אָרימע לייט.

וואָרים דער, וואָס דערווייטערט זיך פון דעם אָרימאַן, איז גליייך, ווי ער דערווייטערט זיך פון גאָט. דער, וואָס איגנאָרירט דעם אָרימאַן, איז גלייך, ווי ער איגנאָרירט די שכינה.

אַז ווען איז צו דעם — לערנען מיר אין „זוהר, יתרו, פ"ו — וואָס דער אָרימאַן קלאָגט זיך אויף איהם פאַר זיין באַשעפער. וואָרים דער אָרימאַן איז נעהענטער צום מלך מעהר ווי זיי אַלע, ווי עס איז געשריבען „והיה, כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני" — און עס וועט זיין, אַז ער וועט שרייען צו מיר וועל איך הערען, וואָרים איך בין אַ דער־באַרעמדיגער. צו די איבעריגע מענשען אָבער פון דער וועלט — איז אַמאָל הערט ער זיי און אַמאָל ניט. פאַר וואָס איז דאָס אַזוי? ווייל די וואוינונג פון מלך איז אין די דאָזיגע צובראָכענע כלים, ווי עס איז געשריבען „ואת דכא ושפל רוח" — ישעיה, נ"ו — גאָט איז מיט די צושטויסענע און געפאַלענע ביי זיך. און עס איז געשריבען: „קרוב ה' לנשברי לב" — תהלים, ל"ד — גאָט איז נאָהענט צו די האַרצגעבראָ־כענע. „לב נשבר ונדכה, אלהים, לא תבזה" — דאָרטען, נ"א — אַ צובראָכען האַרץ טהוסטו, גאָט, קיין חרפת פנים ניט אָן. און פון דאַנען האָבען מיר געלערענט, אַז דער וואָס שרייט

אויף אַן אָרימאַן איז גלייך, ווי ער שרייט אויף דער שכינה. וואָרים עס שטעהט געשריבען: „ואת דכא ושפל רוח״. און ווידער שטעהט געשריבען: „כי יריב ה׳ את ריבם״ — משלי, כ״ב — וואָרים גאָט שטעהט מיט זיי אין קריעג זייערען.

רייכקייט פאַרפיהרט דעם מענשען. רייכקייט שאַפט מעג־ליכקייטען פאַרן מענשען, ער זאָל אַ זינדיגער זיין. רייכקייט ברענגט איהם, ער זאָל זיך קענען נאָכגעבען תאוות פיעלע, ער זאָל קענען אַ „גאה״ זיין, פאָדערען כבוד פון אַלעמען, קוקען אויף זיך, ווי ער וואָלט אין צענטער פון דער וועלט גע־שטאַנען.

רייכקייט מאַכט אויך אין אַ געוויסען זין פאַר אַן אכזר דעם מענשען. ניט וויסענדיג אַליין פון ליידען, ניט פיה־לענדיג אַליין קיין נויט, קען ער ניט מיטפיהלען מיט די, וואָס קומט אוים ליידען נויט, קען ער קיין טיעפען מיטגע־פיהל צו יענעם ניט האָבען. פיהלען יענעמס צער קען נאָר דער, וואָס איהם אַליין קומט אוים אָפט אין צער לעבען.

און אפילו ווען ער איז פון דער נאַטור ניט קיין אכזר, ווען ער איז אפילו ניט מיט רשעות אין זיין הארצען גע־באָרען געוואָרען, ווערט ער מיט דער צייט דורך זיין רייכ־קייט דאָך אין אַ געוויסער מאָס אין אַן אכזר פאַרוואַנדעלט, פאַרקלייבט זיך דאָך מיט דער צייט דורך זיין רייכקייט אַ געוויסע רשעות אין זיין הארצען.

שוין דער פאַקט אַליין פון זיין זיין באַוואוסט דאַרויף שטעהנדיג, אַז ער טראָגט זיך אַרום מיט אַ ריעזיגען איבער־פלוס פון לעבענס־מיטלען, דאָז, ווען עס געפינען זיך אַזוי פיעל אומצעהליגע מחנות, וואָס פאַרמאָגען ניט אפילו די סאַמע־נויטיגסטע לעבענס־מיטלען, מוז זיין „פיינע״ ערציהע־

רישע ווירקונג אויף איהם האבען, מוז אויסאיבען זיין איינ־פלוס, דאס רחמנות־געפיהל וואס לעבט אין איהם צו פאר־טעמפען, דעם זין פאר פרעמדע צרות אין איהם צו פאר־קלענערען.

שוין אט דער פאקט אליין, וואס דעם רייכען מענשען קומט אוים אזוי פיעל נוית שרעקליכע, צער גרויסען פאר־בייגעהן, ניט שענקענדיג זיי קיין אויפמערקזאמקייט, וואס ער האט אזוי פיעל מעגליכקייטען זיך „איינצוברעכען", ניט צו לאזען זיך באהערשען פון רחמנות־געפיהל, וואס עס קומט איהם אוים אזוי פיעל מאל אפילו גאנץ נאהענטע מענשען אפצוזאגען, ווען זיי ווענדען זיך צו איהם נאך הילף, מעג ער עס אפילו קלאהר זעהן פאר זיינע אויגען, אז זיין הילף איז די איינציגע רעטונג פאר זיי, אז אהן איהר וועלען זיי צוגרונד מוזען געהן; שוין אין דעם פאקט אליין איז גענוג כח פון היפנאז פארהאן, זיי — די רייכע — זאלען אכזרים ניט נאר מאונס זיין, ווייל זיי ציטערען איבער זייער געלד, נאר אויך מרצון, צוליעב חוסר רחמנות. דאס שטענדיג ערציהען זיך אין פארבויגען אין זיך דאס רחמנות־געפיהל, אין פאר־טויבען אין זיך דאס קול פון געוויסען, אין באקעמפען ביז צום איבערברעכען אין גאנצען דעם ערשטען אימפולס פון מענשען — צו הילף קומען דעם צווייטען ווען ער דערזעהט איהם אין אן עת צרה: דאס אלעס איז שטארק גענוג צו ענטוויקלען אן אכזר אין דעם מענשען, אויסצוטריקענען דעם רחמנות־קוואל אין איהם, אויב ער איז אפילו פון דער נאטור ניט קיין אכזר, אויב ער איז אפילו פון דער נאטור יא גע־בענטשט געווארען מיט דער רחמנות־געפיהל.

דער גאר רייכער מאן מוז שוין גאר א גרויסער בעל־צדקה זיין דארויף, ער זאל קענען אויסקויפען די זינד, וואס ער באגעהט שוין אפילו אינדירעקט דורך זיין רייכקייט.

און ווען ער איז נאָך ניט גאָר קיין גרויסער בעל צדקה ניט, נאָר ער איז נאָך גאָר אין גאַנצען קאַרג אויף צדקה, איז דאָס שוין גאָר אין גאַנצען זיכער, אַז עס לעבט אין איהם אַ רשע אַ גרויסער, וואָס איז גאָר ניט ווערט צו לעבען אויף דער וועלט.

— וואָרים יעדער מענש — ווערט אין „זוהר" בראשית, ק"ט, געזאָגט — וואָס איז אַ צר עין לגבי דעם אָרימאַן, וואָלט גוט געוועז, ער זאָל גאָר אין גאַנצען ניט לעבען אויף דער וועלט. און ניט נאָר דאָס. נאָר ער האָט אויך קיין לעבען ניט אויף יענער וועלט.

דער בעסטער סימן צו דערקענען דורך איהם די „מדרגה" פון אַ רייכען מאַן, די ווערטה זיינע, איז דורך זיינע באַ־ציהונגען צום אָרימאַן.

יעדער איינער — ווערט דאָרטען ווייטער געזאָגט — וואָס איז אַ וותרן לגבי דעם אָרימאַן, פאַרדינט ער, ער זאָל האָבען אַ קיום אויף דער וועלט, און אין זיין זכות האַלט זיך אין איהר קיום די וועלט. אַזאַ איינער האָט לעבען אויף דער וועלט און אויך אריכות ימים אויף יענער וועלט.

דאָס וואָרט עשיר האָט אין זיך די זעלבע אותיות, וואָס רשע. דאָס וואָרט רשעות האָט אין זיך די זעלבע אותיות וואָס עשירות. ווייזט אויס, אַז די אויפפאַסונג פון די אַלטע העברעער איז געוועז, אַז רשעות און עשירות איז היינו הך. ווייזט אויס ,אַז זייער אויפפאַסונג איז געוועז אַז גרויס עשירות מוז צו רשעות פיהרען, אַז נאָר איבער דעם וועג פון רשעות קען מען צו גרויס עשירות קומען.

און אַז עס איז ווירקליך טאַקע אַזוי, אַז די עהנליכקייט אין די אותיות פון די דאָזיגע צוויי ווערטער איז ניט קיין צופעליגע, זעהען מיר דערפון, וואָס „אין תנ"ך געפינען מיר טאַקע, ווי דאָס וואָרט רשע ווערט מיט דעם וואָרט עשיר

דארטען פארביטען. אויך אויף אראביש ווערט אן עשיר — מיט דעם ווארט פושע באצייכענט" *).

און רבי נחמן בראסלאווער זאגט, אז געלט שטינקט, ווי צואה ממש **).

מען מוז שוין גאר שטארק רייניגען עס דורך צדקה, עס זאל דעם שלעכטען ריח זיינעם אנווערען.

עס באדארף די העכסטע שטרעבונג זיין פון דעם רייכען מאן, ער זאל צוקומען דורך זיינע האנדלונגען צו אזא מדרגה, מען זאל איהם קענען אלס אן עשיר בעל צדקה באצייכענען. עס באדארף זיין העכסטע שטרעבונג זיין, ער זאל זיך ניט אין דער קאטעגאריע פון סתם אן עושר געפינען. ווארים „סתם עשיר — רשע", זאגט דער אבן־עזרא.

.2

און פונקט ווי רייכקייט איז בכח איינצופלאנצען מדות רעות אין מענשען, אזוי איז ארימקייט, פארקעהרט, ברענגט צו מדות טובות. אזוי ווי רייכקייט ברעכט איבער דעם מענשען צום ערגערען, אזוי ברעכט איבער ארימקייט דעם מענשען צום בעסערען. ארימקייט ברענגט דעם מענשען, ער זאל זיך צוגעוואוינען איינצוצוימען אין זיך די תאוות זיינע, ער זאל קיין „הולך בשרירות לבו" ניט זיין. דער רייכער פיהלט זיך פעסט, זיכער אין לעבען, גלייך ווי ער וואלט זיך שטענדיג אין א שטארקער פעסטונג אויפגעהאלטען. „הון עשיר קרית עזו" — משלי, י' — דאס פארמעגען פון רייכען מאן איז די שטארקע פעסטונג זיינע. דער ארימאן אבער פיהלט זיך שטענדיג גלייך, ווי ער וואלט דאס גאנצע לעבען זיינס אין א חורבה זיך אויפגעהאלטען. „מחתת

---

*) „אוצר השרשים" פון בן זאב, ערך „עשר".

**) זעה „די מעשה מיט דעם בעל תפלה".

דלים — דארטען — רישם". דאס ארימקייט פון די ארימע לייט האלט זיי אין שטענדיגער שרעק.

ארימקייט ברעכט די גאוה אין מענשען. זי מאכט איהם פאר א „שפל ברך". זי פלאנצט אין איהם די מדה פון ענוה איין. „אוהבי עשיר רבים" — משלי, י"ד — דער עושר האט פריינד א סך. ער איז ארומגערינגעלט שטענדיג פון מענשען, וואס שמייכלען זיך צו איהם, וואס חנפענען איהם. מען שענקט איהם שטענדיג אויפמערקזאמקייט א סך מעהר, וויפיעל ער פארדינט. „עשיר ידבר — כל פה יחשה, ועד מרום ישאו שיחו" — בן סירא, י"ג, תרגום פרענקיל — אז דער רייכער רעדט ווערט יעדעס מויל אנטשוויגען, און ביז אין הימעל לויבט מען די רייד זיינע. אבער „חכמת המסכן בזויה" — קהלת, ט' — מיט פאראכטונג באציהט מען זיך צו דער חכמה פון ארימאן. „עני ידבר—יאמרו: „מי זה?"—דארטען אין „בן סירא" — אז דער ארימאן רעדט, זאגט מען: ווער איז ער עס? ווען ער זאל אפילו פון נאטור א גא זיין, ברעכט איהם איין דאס לעבען, עס זאל פון איהם די גאוה אויסגעווארצעלט ווערען. ווארים ער געהט ארום אומבאמערקט, איגנארירט אין לעבען שטענדיג. ווארים אין קאמף פאר זיין עקזיסטענץ מוז זיין שטאלץ געבראכען ווערען.

די אותיות פון ווארט עניו זענען די זעלבע ווי פון ווארט עני. פילאלאגיש זענען די ביידע ווערטער אין איין שורש פאראייניגט. ווארים דורך וואס נאך דען פאר א שולע קען דער מענש צו עניוות קומען, ווי דורך דער שולע, וואס דער ארימאן מאכט אין זיין לעבען דורך?

און נאך מעהר פיהרט ארימקייט צו דער מדה פון רחמנות. זיינע, דעם ארימאנס, אייגענע ליידען מאכען איהם פיהלבאר צו פרעמדע ליידען. נויט, ליידען זענען פאר איהם ניט קיין פרעמדער באגריף. ער ווייסט וואס דאס איז אזוינס

פון אייגענער ערפאהרונג. ער קען דעריבער האבען מיט־געפיהל, מיטלייד צו יענעם. קיין זאך איז ניט אזוי בכח דאס מענשליכע הארץ ווייך צו מאכען, די מדה פון רחמנות אין דעם איינצופלאנצען, זיין נשמה צו דערהויבען, לייטערען, ווי די אייגענע יסורים, וואס א מענש לעבט איבער, ווי דער צער, פון וועלכען עס ווערט זיין נשמה געפייניגט.

און וואס דען נאך פאר א גרעסערע יסורים קען זיין, ווי די יסורים, וואס ארימקייט איז דעם מענשען גורם?

„ארימקייט — ווערט אין נדרים, ז׳, געזאגט — איז ווי דער טויט. ווארים עס איז געשריבען: „כי מתו כל האנשים" — שמות, ד׳ — ווארים די אלע מענשען זענען שוין אויס־געשטארבען. מיינט דארטען דאס ווארט מתו ניט אויסגע־שטארבען אויף אן אמת, נאר פאראָרימט געווארען *).

עס איז ניטא אויף דער וועלט נאך אזא הארצגעבראכע־נער, ווי דער ארימאן — „זוהר", בשלח.

און מיר האבען געלערענט: „אין יעדען ארט, וואס די חכמים האבען אנגעשטעלט זייערע אויגען אויף איינעם צום שלעכטען, איז דער עונש געווען אדער טויט, אדער ארימ־קייט".

„ארימקייט אין הויז פון א מענשען — בבא בתרא, קט"ז — איז שווערער פון פופציג מכות".

„תתק"נ מיני מיתות" — „זוהר" דברים, רע"ג — זענען פאַ־ראן אויף דער וועלט, און „חסרון כיס" איז ערגער פון זיי אלע.

„עס איז ניטא נאך אזא שווערע מדה — שמות רבה, פרשה ל"א — ווי ארימקייט איז. ווארים דער וואס איז גע־שטראפט מיט ארימקייט, איז גלייך, ווי עס זענען באהעפט

---

*) „וכי מתים היו? אלא שירדו מנכסיהם".

אין איהם די אַלע יסורים פון דער וועלט, און גלייך, ווי עס זענען געקומען אויף איהם די אַלע קללות פון משנה תורה.

„און אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: ווען עס וואָלטען צונויפגענומען געוואָרען די אַלע יסורים אויף דער וועלט אויף איין זייט און אָרימקייט אויף א צווייטער זייט וואָלט אָרימקייט איבערגעוואויגען זיי אַלעמען.

„קום און זעה: אַז דער שטן האָט מקטרג געווען אויף איובן און געזאָגט צו גאָט: דו האָסט דאָך איהם באַשיצט אין אַלץ, וואָס ער פאַרמאָגט. אָבער שטרעק נאָר אויס דיין האַנט צו איהם — האָט גאָט צו איובן געזאָגט: וואָס ווילסטו, אָרימקייט אָדער יסורים? האָט צו איהם איוב געזאָגט: רבונו של עולם, איך בין מקבל אויף זיך די אַלע יסורים פון דער וועלט, אָבער ניט קיין אָרימקייט: „וואָרים אָרימקייט איז ערגער פון אַלע יסורים אין דער וועלט“.

און אויף דעם פסוק — משלי, ט"ו — „כל ימי עני רעים“, זאָגט די גמרא — בבא בתרא, קמ"ו: — בן סירא זאָגט: ניט נאָר די טעג זיינע זענען שלעכטע, נאָר אויך די נעכט זיינע זענען שלעכטע *).

*) דער גאַנצער מאמר לעזט זיך דאָרטען ווי פאָלגט: „כתיב בספר בן סירא: כל ימי עני רעים. בן סירא אומר: אף לילות בשפל גגים — גגו. ממטר גגים לגגו. ברום הרים כרמו — מעפר כרמו לכרמים — עס שטעהט געשריבען אין ספר בן סירא. די אַלע טעג פון אָרימאַן זענען שלעכטע. בן סירא זאָגט: אויך די נעכט — נידעריגער פון אַלע דעכער איז זיין דאַך. רינט דער רעגען פון אַלע דעכער אַראָפּ אויף זיין דאַך. אויף דעם שפּיץ פון די בערג איז זיין וויינגאָרטען — פאַלט די באַמיסטיגונג פון זיין וויינגאָרטען אין אַנדערע וויינגערטנער אַריין. אגב: אין אונזער בן סירא געפינט זיך ניט דער מאמר.

אפילו ביינאכט, ווען אלע רוהט און שלאפט אין דער נאטור, ווען אלע מענשען ליגען אין זייערע בעטען, איינגעהילט אין זייער רוהיגען שלאף, האבען זיי, די ארימע לייט, קיין מנוחה ניט.

„אט דער ארימאן — ויקרא רבה, פרשה ל"ד — זיצט און איז זיך מתרעם: וואס בין איך אנדערש פון אט יענעם רייכען מאן, ער שלאפט אויף זיין בעט און איך שלאף דא אויף דער ערד. יענער שלאפט אין הויז, און איך דא אין דרויסען" *).

ארימקייט איז א „כור מצרף", צו לייטערען אין איהם דעם מענשען פון זיין פסולת, ניט צו דערלאזען, עס זאלען זיך אין איהם מדות רעות אנקלעפען, איינצופלאנצען אין איהם מדות טובות.

און דאס איז דער זין פון דעם וואס זיי, די חז"ל, האבען געזאגט — חגיגה, ט' — אז „יאה עניותא ליהודאי", אז ארימקייט איז גוט פאר די אידען.

„עס שטעהט געשריבען — ווערט אין חגיגה, ט', געזאגט — „הנה צרפתיך ולא בכסף, בחרתיך בכור עוני" — ישעיה, מ"ח — איך האב דיך געלייטערט און ניט ווי מען לייטערט זילבער. דורך דער ארימקייט, דורך וועלכער דו ביזט געפייניגט געווארען, האב איך דיך אויסדערוועהלט. איז געדרונגען דערפון, אז גאט האט נאכגעזוכט אלערליי מדות טובות פאר די אידען און ער האט ניט געפונען פאר זיי, נאר ארימקייט".

3.

און אט דערפאר, וואס דער ארימאן איז דורך דעם צער זיינעם, דורך די יסורים זיינע א געלייטערטער, דערפאר,

*) שוין ציטירט אביסעל פארקירצט אין צווייטען קאפיטעל: „דער אופן, ווי מען באדארף צדקת געבען".

וואס ער געהט ארום מיט א צובראכענעם געמיט אין לעבען, דערפאר איז ער צו גאט נאהענט, דערפאר וואכט גאט איבער איהם, ער זאל זיך זיין קריוודע אננעהמען.

מיר האבען אין „ויקרא רבה, פרשה ל״ד, געלערענט:

רבי אביז האט געזאגט: דער דאזיגער ארימאן שטעהט אויף דיין טיר און קודשא בריך הוא שטעהט נעבען זיין רעכטער האנט. ווארים עס איז געשריבען: „כי יעמוד לימין אביון״ — תהלים, ק״ט — ווארים ער, גאט, שטעהט ביי דער רעכטער האנד פון ארימאן. איז אויב דו האסט איהם עפעס געגעבען — וויס, אז דער וואס שטעהט נעבען זיין רעכטער האנד, וועט דיר דיין שכר געבען. אויב דו האסט איהם אבער ניט געגעבען, וויס, אז דער, וואס שטעהט נעבען זיין רעכ־טער האנד וועט דיר אפצאהלען פאר דיין אכזריות.

בשעת דער ארימאן געהט צו צום בעל הבית — תמורה, ט״ו — און זאגט: „שפייז מיך״ — איז אויב ער שפייזט איהם איז גוט, און אויב ניט איז „עשיר ורש נפגשו, עושה כלם ה׳״ — משלי, כ״ב — דער רייכער מיט דעם ארימאן ווערען באגעגענט, גאט מאכט זיי אלע. איז דער, וואס האט געמאכט דעם פאר א רייכען, מאכט איהם פאר אן ארימאן; דעם, וואס ער האט פריהער געמאכט פאר אן ארימאן, מאכט ער איצט פאר א רייכען *).

די הארצגעבראכענקייט פון ארימאן לייטערט איהם, דער־הויבט איהם. די גרויסע יסורים, וואס דער ארימאן ליידט, דער גרויסער צער, וואס ער לעבט איבער, פיהרען איהם צו אלץ גרעסערע מדרגות. זיי פארטויבען אין איהם אלץ מעהר

*) שוין ציטירט אין קאפיטעל „דער שכר פון צדקה״.

און מעהר די פאַרערונגען פון גוף; זיי אונטערדריקען אין איהם דעם חומר זיינעם און ברענגען די נשמה זיינע צו אַלע מעהר שאַרפען און פולען אויסדרוק. דער איך פון אָרי־מאַן באַשטעהט מעהר פון נשמה, ווי פון גוף.

און נאָך מעהר נשמה בלויז איז ער, ווען ער ווייזט זיך פאַר גאָט.

„אַט די אַלע קינדער פון דער וועלט — ווערט אין „זוהר", בשלח, כ"א, געזאָגט — ווייזען זיך פאַר קודשא בריך הוא אין דעם גוף זייערען און אין דער נשמה זייערער. דער אָרימאַן אָבער ווייזט זיך פאַר איהם נאָר אין דער נשמה זיינער אַליין. דעריבער איז קודשא בריך הוא פיעל נעהענטער צו איהם, ווי צו די אַלע איבעריגע מענשען. וואָרים קודשא בריך הוא איז פיעל נעהענטער צו דער נשמה, ווי צום גוף".

און ווייל ער איז צו איהם נעהענטער, ווי צו אַלע אַנ־דערע מענשען, נעהמט ער אויך אויף זיין תפלה פריהער פאַר די אַלע אַנדערע תפלות.

ביי דריי — ווערט אין „זוהר" בלק, קצ"ה, געזאָגט — שטעהט דאָס לשון „תפלה". „תפלה למשה איש האלהים" — תהלים, צ' — די תפלה פון משה דעם געטליכען מאַן; „תפלה לדוד" — דאָרטען, פ"ו — אַ תפלה פון דודן; „תפלה לעני" — דאָרטען, ק"ב — אַ תפלה פון אַן אָרימאַן. וועלכע תפלה פון די דאָזיגע אַלע דריי איז חשובער פון אַלע? זאָגען מיר: די תפלה פון אַן אָרימאַן. די דאָזיגע תפלה איז פריהער פאַר דער תפלה פון משהן. זי איז פריהער פאַר דער תפלה פון דוד. זי איז אויך פריהער פאַר די אַנדערע תפלות פון דער וועלט. פאַרוואָס? ווייל דער אָרימאַן איז אַ האַרצ־געבראָכענער. ווי עס איז געשריבען: „קרוב ה' לנשברי לב" — תהלים, ל"ד — גאָט איז נאָהענט צו די אַלע צעבראָ־

כענע הערצער. דער ארימאן פארפיהרט א קריעג שטענדיג מיט קודשא בריך הוא, און קודשא בריך הוא פאלגט איהם און הערט איהם אוים די רעד זיינע. אז ער איז מתפלל די תפלה זיינע עפענען זיך אויף די אלע פענסטער פון הימעל, און די אלע אנדערע תפלות, וואס שטייגען אויבען, ווערען אין דער זייט אראפגעשטויסען, כדי צו מאכען פאר איהר דעם וועג איהרען אין הימעל אומגעשטערט. זיי קומען ניט צו צו קודשא בריך הוא ביז זיין תפלה קומט ניט צו פריהער צו איהם. ווארים קודשא בריך הוא זאגט: זאלען די אלע תפלות אפגעלעגט ווערען, אבי די דאזיגע תפלה זאל מיך דערגרייכען, זאלען פריהער זיינע תרעומות צו־קומען צו מיר. איך וויל, אז מיר זאלען אליין זיין, נאר איך מיט דער תפלה זיינער. און אט אזוי איז זיך גאט מתייחד אליין מיט די דאזיגע תרעומות פון ארימאן, מיט דער תפלה זיינער. ווי עס איז געשריבען: „ולפני ה׳ ישפוך שיחו״ — תהלים, ק״ב — און פאר גאט גיסט ער אוים זיין צער. פאר גאט. אודאי פאר גאט. די אלע הימעל חיילות פרעגען זיך איינע ביי די אנדערע: קודשא בריך הוא, מיט וואס פאר־נעהמט ער זיך? אין וואס איז ער זיך משתדל? זאגען זיי: ער איז זיך מתיחד מיט באגעהר גרויסען מיט די כלים זיינע. ווארים קיין גרעסערען פארגעניגען האט ניט דער ארימאן, נאר אז ער גיסט אוים די טרעהרען זיינע מיט תרעומות פאר קודשא בריך הוא. און אויך קודשא בריך הוא האט ניט קיין אנדער פארגעניגען, נאר, אז ער נעהמט זיי אויף און לאזט זיך זיי פאנאנדערגיסען פאר איהם.

אט אזוי איז די תפלה פון אן ארימאן. זי איז מדחה די אלע אנדערע תפלות פון דער וועלט.

משה האט מתפלל געווען זיין תפלה און ער איז פאר־האלטען געווארען כמה טעג מיט דער דאזיגער תפלה.

און דוד — אז ער האט געזעהן, אז די אלע פענסטער און טויערען פון הימעל זענען אלע גרייט געעפענט צו ווערען פאר דעם ארימאן און אז צווישען די אלע תפלות פון דער וועלט געפינט זיך ניט קיין איינע, וואס קודשא בריך הוא זאל זי באלד אויפנעהמען, ווי די תפלה פון אן ארימאן — אז ער האט דאס דערזעהן, האט ער זיך געמאכט פאר אן ארימאן. ער האט אראפגענומען פון זיך די בגדי מלכות און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דער ערד, ווי אן ארימאן, און זיין תפלה מתפלל געווען. ווי עס איז געשריבען: „תפלה לדוד: הטה ה׳ אזנך, ענני, כי עני ואביון אני" — תהלים, פ"ו — די תפלה פון דודן: נויג צו, גאט, דיין אויער, ענטפער מיר, ווארים אן עני ואביון בין איך. „נויג צו דיין אויער". פארוואס? ווייל אן עני ואביון בין איך.

רשימה

פון פערזאָנען, שטעדט, לענדער און ביכער, וואָס ווערען דערמאָנט אין דעם בוך.

א.

אבהו, רבי: 14, 62, 98, 99.
אָבות — מסכת: 60, 61, 94, 129, 145, 146.
אביי: 133.
אבין, רב: 160.
אבן עזרא: 46, 155.
אברהם אָבינו, אַברהם: 31, 32, 33, 102.
אגרת יסוד התשובה: 131.
אדא בר אהבה, רב: 102.
אדום: 41, 42.
„אדרא קדישא": 77.
אוצר השרשים: 155.
איוב: 51, 158.
אליהו: 34.
אלכסנדר זיסקינד: 120.
אלעזר, רבי: 98, 99, 133.
אלעזר איש ברתותא, רבי: 66.
אלעזר הקפר, רבי: 50.
אלפא ביתא דבן סירא: 63, 68, 69.
אסת רבה: 79.
אשור: 35.

ב.

בבא מציעא: 17, 36, 52, 139.
בבא בתרא: 31, 46, 47, 48, 51, 53, 55, 61, 68, 85, 89, 101, 105, 118, 157, 158.
בבלי: 139.
בהר: 64, 86, 87, 119.
בובליק, גדליה: 47.
בועז: 57.
ב"ח, הגהות הב"ח: 31, 102.
ביצה: 30.
בית לחם: 40, 41.
בית עלי: 133.
בלק: 87, 161.
במדבר: 36, 117.
במדבר רבה: 87.
בנימין הצדיק: 68.
בן זאב: 155.
בן סבר: 69, 70, 71, 72, 73.
בן סירא: 156, 158.
בעלי הקבלה: 14.
בעלי הש"ס: 102.
בעלי תוספות: 119.
בראַסלאַווער, רבי נחמן: 155.
בראשית: 10, 14, 36, 41, 45, 46, 56, 57, 58, 61, 154.
בראשית רבה: 9, 14.
ברורית: 34.
ברכות: 24, 26, 34.
בר קפרא: 50.
בשלח: 77, 85, 157, 161.
בת קול: 73.

ג.

גדול: 125.
גיטין: 35, 36, 76, 84, 119.
גמרא: 29, 31, 34, 45, 63, 81, 119, 158.

ד.

דברים: 24, 25, 30, 45, 46, 99, 112.
דברים רבה: 40, 62, 82, 100, 116, 119, 132, 138, 142.
דוד המלך, דוד: 40, 161, 163.
די מעשה מיט דעם בעל תפלה: 155.
דרך ארץ זוטא: 50, 61, 62, 110, 137, 145.

ה.

הונא, רב: 101.
הושע: 133.
הלכות דעות: 30.
הלכות מלוה ולוה: 137, 139, 141, 144.
הלכות מתנות עניים: 31, 35, 46, 51, 53, 63, 82, 86, 87, 88, 89, 100, 101, 106, 110, 113, 116, 122.
הלכות תשובה: 13.
הלל הזקן: 83.

ו.

ווארמס: 120.
ויקהל: 60.
ויקרא: 16, 24, 58, 73, 111, 119.
ויקרא רבה: 46, 48, 50, 52, 53, 56, 62, 63, 69, 86, 87, 98, 102, 159, 160.

ז.

זוהר: 32, 41, 56, 57, 58, 60, 73, 77, 87, 102, 109, 151, 154, 157, 161.

ח.

חבריא: 78.
חגיגה: 52, 159.
חדושי אגדות: 25.
חדושי מהרש"א: 100.
חומש: 110.
חוקת: 36.
חז"ל: 25, 46, 48, 50, 51, 53, 56, 63, 64, 94, 159.
חזקיה, רבי: 78.
חייא, רבי: 74, 75, 76.
חכמים: 102, 107, 158.
חמי טבריא: 99.
חנינא בן תרדיון: 34, 54.

ט.

טאגעבלאט: 47.
טויבש: 47.

י.

יבמות: 36.
יד החזקה: 27.
יהודה ב"ר סימון, רבי: 55.
יהודה, רב: 101.
יהושע, רבי: 56.
יהושע בן לוי, רבי: 34, 95, 116.
יהושע בן קרחה, רבי: 55.
יוחנן, רבי: 31, 52, 99, 102, 130.
יוחנן בן זכאי, רבי: 65, 66.
יונה, רבי: 52.
יונה הנביא: 35.
יונה — ספר: 35.
יונה מגירונדי, רבי: 131.
יוסא, רבי: 77, 78.

יוסי, רבי : 74, 75, 76, 139.
יוסי ב"ר זבדאי, רבי : 29.
יוסי ב"ר יעקב, רבי : 78.
יוסף : 68, 69.
יוסף בר אבין, רבי : 29.
יחזקאל : 99.
ילקוט : 48.
ילקוט משלי : 61.
ילקוט שיר השירים : 48.
ינאי, רבי : 52.
יעקב : 47, 48.
יצחק : 32, 33.
יצחק, רבי : 85.
ירושלים : 47, 62, 64, 65.
ירושלמי : 104, 130.
ירמיהו : 100, 105, 118.
ישעיה : 50, 55, 56, 60, 63, 64, 85, 87, 89, 137, 151, 159.
יתרו : 151.

כ.

כהנא, רב : 122, 123.
„כי תבוא" : 40.
כנסת ישראל, 47.
כרבוהין : : 79.
כתובות : 62, 64, 80, 83, 98, 99.

ל.

לך לך : 61.
לעזר, רבי : 52.

מ.

מאיר, רבי : 34.
מאן דאמר : 29.
מגילה : 22, 26, 27.
מדרש : 62, 63, 102.
מדרש גדול וגדולה : 89.
מדרש רבה : 16, 24, 37, 38, 67.
מדרש תהלים : 97, 132.
מדרש תנחומא : 24.
מהר"ם מרוטנבורג, מהר"ם : 119, 121.
מהרש"א : 26, 34, 101.
מורה נבוכים : 25, 27.
מחוזא : 48.
מינים : 34.
מכות : 33.
מלאך המות : 71.
מלאכי השרת : 68, 73.
מסורת הש"ס : 101, 102.
מרדכי : 119.
משלי : 31, 64, 67, 117, 119, 144, 152, 155, 156, 158, 160.
משנה : 113.
משנה תורה : 158.
משפטים : 132, 142.
משה, משה רבנו : 13, 38, 39, 40, 46, 53, 130, 139, 162.
מתנות כהונה : 102.

נ.

נדרים : 157.
נח : 24, 37.
נחום איש גם זו : 102, 103, 104.
נינות : 35.
נעמי : 57.
נקדימון בן גוריון : 64, 65.
נשא : 41.
נשיא : 36.

ס.

סוטה : 30, 45, 46, 116, 130.
סוכה : 46, 48, 49, 131, 133.
סנהדרין : 22, 23.
ספר בן סירא : 158.
ספר חסידים : 36, 37.
ספרי : 36.

ע.

עבודה זרה: 16.
עוזיאל: 68, 69.
עוקבא, מר: 80.
עלזאס: 120.
ענזיסהיים: 120.
עקב: 36.
עקיבא, רבי: 104.
עקידה: 32.
עשו: 47, 48.
עשרה הרוגי מלכות: 84.

פ.

פאה: 113, 122, 130.
פירוש המשניות: 27.
פירוש רבנו חננאל: 133.
פלשתים: 40, 41.
פסחים: 16, 31, 122, 123.
פראנקפורט אם מאין: 120.
פרענקיל: 156.

צ.

צניעותא דספרא: 41.

ק.

קהלת, קהלת רבה: 13, 52, 56, 95, 98, 156.
קליר: 26.

ר.

ראה: 138.
רא"ש: 26, 119.
ראש השנה: 23, 133.
רב: 102, 122, 123, 146.
רבא: 81, 133.
רבה: 133.
רבי: 36.
רבנו גרשום: 89.
רבנו הקדוש: 36, 37.
רבנו חננאל: 23.
רבותינו: 79.
רבנן: 52, 65, 79.
רות: 56, 57.
ריש לקיש: 87, 99.
רמב"ם: 13, 25, 26, 27, 30, 31, 35, 51, 53, 55, 63, 82, 83, 86, 87, 88, 89 100, 101, 102, 106, 107, 110, 113, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 137, 139, 141, 144.
רמב"ן: 25.
רשב"ם: 31.
רש"י: 30, 46, 89, 102, 116.

ש.

שבת: 30, 32, 47, 50, 102, 122, 137.
שטן, שטן מקטרג: 32, 33, 158.
שלמה המלך: 31.
שמואל ב׳: 40, 73.
שמות: 22, 38, 67, 141, 151, 157.
שמות רבה: 62, 157.
שמלאי, רבי: 130.
שמעון בן יוחאי, רבי: 77.
שמעון, רבי: 86.
שמעון בר ווא: 52.
שפיפון בן ליש: 71, 72, 73.
שקלים: 50, 53, 104.
שרה: 32, 33.

ת.

תהלים: 24, 50, 51, 81, 131, 145, 151, 160, 161, 162, 163.
תוספות: 26, 102, 123.
תוספתא שביעית: 146.
תורה: 132, 138.
תלמוד: 23, 30.
תלמוד ירושלמי: 36, 52.
תמורה: 64, 160.
תנחום ב"ר חייא, רבי: 56.
תנחומא: 24.
תנ"ך: 40, 102, 154.
תענית: 102.

דאָס דאַזיגע בוך איז אַ מעהר פאָלשטענדיגע, מעהר פאָלקאָמע בע־אַרבייטונג פון פראַגמענטען איינצעלנע, וואָס זיינען געדרוקט געוועזן — אונטער דעם נאָמען „פראַגמענטן איבער אידישער עטיק“ — אין „מאָרגען זשורנאַל“, 1927.